

**SAKARYA İLİ
SOSYO-EKONOMİK VE
SOSYO-DEMOGRAFİK
GÖSTERGELERİ**

*SAKARYA EKONOMİK VE SOSYAL ARAŞTIRMALAR
MERKEZİ (SESAM)*

*ED: Yakup KÖSEOĞLU
İbrahim Taha DURSUN*

Editörden...

Konu sosyal vakalar olunca tam olarak gerçekleşecek bir öngürüden bahsetmek zorlaşmaktadır. Zira sosyal vakalar doğa bilimlerinin aksine lineer bir doğrultuda ilerlemez, aynı girdiler bazen, hatta sıklıkla farklı sonuçların ortaya çıkmasına neden olabilir. Fakat bu durum sosyal bilimcilerin öngürülerde bulunmasına mani değildir. Zira tutarlı veriler ve gerekçelerle yapılan projeksiyonlarla, gelecekte karşılaşılabilecek muhtemel sorun ve fırsatlar için hazırlıklar yapılması imkanı doğacaktır. Bu çalışma da mezkur amaca hizmet etmek için yapılmıştır.

Bu çerçevede Sakarya iline ilişkin yedi başlık altında mevcut durum ortaya konulmuş, analiz edilmiş ve bu analizler çerçevesinde bir takım projeksiyonlar yapılmaya çalışılmıştır. Çalışmalara dayanak teşkil eden bulgular başta TÜİK olmak üzere, araştırma konularına göre ilgili kamu kuruluşları ve diğer kurumların yayınladıkları verilerden elde edilmiştir. Araştırma aşamasında en güncel verilere ulaşmaya çalışılmış ve bu çerçevede yoğunluklu olarak 2014 ve 2015 yılı verileri kullanılmıştır. Çalışmaların tamamı hakem denetimine tabi tutulmuş, böylelikle eser sahibinin ve editörün dışında bir üçüncü göz tarafından eserler değerlendirilmiştir.

Son olarak; Sakarya Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Merkezi (SESAM) tarafından hazırlanan bu çalışmada emeği geçen herkese teşekkürü bir borç bilirim. İstifade edebilmeniz temennisiyle...

Yakup KÖSEOĞLU

İbrahim Taha DURSUN

Kasım-2015/ Esentepe

SAKARYA İLİ SOSYO-EKONOMİK VE SOSYO-DEMOGRAFİK GÖSTERGELERİ

Yakup KÖSEOĞLU-Taha DURSUN

1. Baskı, 2015

ISBN: 978-605-4735-79-2

Her hakkı saklıdır. Bu kitabın tamamı veya bir kısmı 5846 sayılı yasanın hükümlerine göre SESAM'ın önceden iznini almaksızın elektronik, mekanik, fotokopi veya herhangi bir sistemle basılamaz, çoğaltılamaz ve bilgisayar ortamında tutulamaz.

Sakarya Üniversitesi

Sakarya Ekonomik ve Sosyal araştırmalar Merkezi (SESAM)

Hakemler:

Prof. Dr. Hamza AL

Prof. Dr. Ekrem GÜL

Doç. Dr. Abdurrahman BENLİ

Doç. Dr. Ferruh TUZCUOĞLU

Doç. Dr. Tuncay YILMAZ

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM 1: SAKARYA İLİ DEMOGRAFİK GÖSTERGELERİ.....	1
<i>Sinem YILDIRIMALP</i>	
BÖLÜM 2: SAKARYA İLİ İŞ GÜCÜ GÖSTERGELERİ	19
<i>Bora YENİHAN</i>	
BÖLÜM 3: SAKARYA İLİ EKONOMİK GÖSTERGELER.....	41
<i>Yakup KÖSEOĞLU & İbrahim Taha DURSUN</i>	
BÖLÜM 4: SAKARYA İLİ REKABETÇİLİK GÖSTERGELERİ.....	58
<i>Abdulkadir ALTINSOY</i>	
BÖLÜM 5: SAKARYA İLİ TURİZM GÖSTERGELERİ	77
<i>Oğuz TÜRKAY</i>	
BÖLÜM 6: SAKARYA İLİ BİLİNİRLİK GÖSTERGELERİ	114
<i>Sinem YILDIRIMALP</i>	
BÖLÜM 7: SAKARYA İLİ EKONOMİK COĞRAFYA GÖSTERGELERİ.....	131
<i>Ahmet Yağmur ERSOY</i>	

BÖLÜM 1: SAKARYA İLİ DEMOGRAFİK GÖSTERGELERİ*

Belirli bir zamanda sınırları tanımlı bir bölgede yaşayan insan sayısını ifade eden nüfus kavramı, bir ülkenin sahip olduğu insan gücünü belirlemede de en önemli etkeni oluşturmaktadır.

Gelişmekte olan ülkeler arasında yer alan Türkiye'nin gelişimi, her ilin sosyo-ekonomik açıdan dengeli ve sürekli bir şekilde gelişmesi ile mümkündür. Nitekim illerin, alt yerleşim birimleri olarak planlı kalkınmanın başlangıç noktalarından birini oluşturması gerektiğini savunan görüşler giderek ağırlık kazanmaktadır.

Ülkeler arasında olduğu gibi aynı sınırlar içinde yer alan bölgeler, iller arasında da gelişmişlik düzeyleri açısından farklılıklar yaşanabilir. Sosyo-ekonomik yapıyı etkileyen birçok faktör bulunmaktadır. Bu faktörleri en genel olarak sosyal, ekonomik ve coğrafi faktörler olarak gruplandırmak mümkündür. Ağırlıklı olarak sosyal faktörler grubunda yer almakla birlikte demografik göstergeler, ekonomik ve coğrafi faktörleri de etkileyen ve onlardan da etkilenen bir yapıya sahiptir. Toplam nüfus, yıllık ortalama nüfus artışı, nüfus yoğunluğu, yıllık net göç oranı, doğurganlık oranı, şehirleşme oranı, ortalama hanehalkı büyüklüğü gibi göstergelerden oluşan demografik göstergeler, nüfusun niceliksel ve niteliksel yönlerini ortaya koymaktadır.

Demografik göstergeler, illerin sosyo-ekonomik gelişmelerinde ve sosyo-ekonomik analizlerinde önem arz etmektedir. Sakarya ili, başta demografik göstergeleri olmak üzere sosyo-ekonomik gelişmeyi etkileyen diğer göstergelerle değerlendirildiğinde Türkiye'nin kalkınma açısından gelişen illeri arasında yer almaktadır. 2011 yılında Boğaziçi Üniversitesi tarafından yapılan "Türkiye'nin Şehirleri Sürdürülebilirlik Araştırması"na göre Sakarya ili, ekonomik performansta 22. sırada yer alırken, yaşam kalitesinde 55. sosyal performansta 31. sırada ve sürdürülebilirlik açısından ise 21. sırada yer almaktadır. Gerek bu araştırmanın sonuçları gerekse yakın zamanda gerçekleşecek, hayata geçirilecek yatırımların, projelerin Sakarya ili nüfusunu önemli oranda etkileyeceği görülmektedir. Nitekim Sakarya ili için yapılan nüfus tahminleri de bu durumu doğrular nitelik arz etmektedir.

* YILDIRIMALP, Sinem, Doç. Dr., Sakarya Üniversitesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri

1.1. Nüfus Kavramı ve Önemi

“Bir yerleşim yeri, bölge, ülke, dünya gibi belirli sınırlar içinde yaşayan insan topluluğunu” ifade eden (Kocaoğlu,1997:145) nüfus ve “sınırları belli bir alanda, belirli bir süre içinde meydana gelen insan sayısındaki artışı” (Işığışok,2014:119) tanımlayan nüfus artışı ekonomik, siyasi, sosyal ve askeri açıdan ülkeler için önem taşımaktadır.

Periyodik olarak gerçekleştirilen nüfus sayımları, belli bir topluluğun sayısını gösterirken aynı zamanda o topluluğun yaş, cinsiyet, uyruk, öğrenim durumu, medeni durum, meslek, doğurganlık gibi temel niteliklerine ilişkin dağılımı da göstermektedir (Kocaoğlu,1997:145;Işığışok,2011:8). Sayısal ve niteliksel yönleriyle ele alınan nüfus, başta eğitim, sağlık, barınma, ulaştırma alanlarında yatırımların dağılımı gibi sermaye kaynaklarının kullanımı ve düzeyini etkileyen öneme sahiptir. Ülkenin sahip olduğu insan gücünü belirlemesi ve doğum, ölüm, ortalama hayat ümidi, göç, sağlık, beslenme olanaklarına bağlı olarak değişme gösteren nüfus artışı gibi nüfus gelişmelerinin yatırımların dağılımını etkilemesi, nüfusun “yatırımlara eş bir önem” taşıdığı görüşüne ağırlık kazandırmaktadır (Yanardağ ve Özgen,2003).

Nüfus, nüfus artışı, nüfus yoğunluğu gibi parametrelerden oluşan demografik göstergeler, sosyo-ekonomik gelişmenin analizinde kullanılan başlıca göstergeleri oluşturmaktadır. Sosyo-ekonomik alanlardaki değişmeler, nüfus artışını ve nüfusun hareketliliğini etkilemekle birlikte demografik göstergelerdeki değişimler de sosyo-ekonomik alanı etkilemektedir. Nüfus, gerek ülkeler arasında gerekse aynı ülke içinde sosyo-ekonomik gelişmişliğin ölçümünde ve hatta farklı hızlarda yaşanan sosyo-ekonomik gelişmişlik sonucu ortaya çıkan dengesizliklerin değerlendirilmesinde önemle vurgulanan faktörlerden birini oluşturmaktadır (Albayrak,2005). Ülke içinde sosyo-ekonomik gelişmişlik açısından demografik göstergelerin, “toplumdaki nüfusun, hangi ilde ya da bölgede yoğunlaştığının belirlenmesi ve nüfustaki değişime göre o bölgenin ihtiyaçlarının karşılanması ve halkının daha kaliteli bir yaşam sürdürebilmesi açısından” (Uzunalioglu,2015:9) önemli olduğu da belirtilmektedir.

1.2. Demografik Göstergelerle Sakarya

1954 yılında vilayet olan Sakarya, tarihsel zenginliği, coğrafi konumu, ulaşım olanakları, tarım, sanayi ve hizmet sektörlerinde ülke ekonomisindeki payı ve uygun yatırım koşulları ile ülkemizin önemli illerinden birini oluşturmaktadır. Bu özellikleri ile bir cazibe merkezi haline gelen Sakarya'nın yıllar itibariyle nüfusunun arttığı görülmektedir. Sakarya'nın büyüme ve nüfus artışının temel nedenlerinden birini göç oluşturmaktadır. Tarihsel arka planına baktığımızda da Sakarya'nın geçmişten bugüne göç alan bir kent olduğu görülmektedir (Arı ve Tütengil, 1968: 5).

1854-1855 Kırım Savaşı, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sırasında göç eden Çerkes, Gürcü ve Abhazlar, 1912 Balkan Savaşlarında göç eden Boşnak ve Arnavutlar (Erendil,1982) ve 1. Dünya Savaşı sonrasında Trabzon'da baş gösteren Pontus Hareketinin verdiği tedirginlik nedeniyle göç eden Lazlar (Bayraktar,1998) gibi çeşitli etnik kökenlerden oluşan bir nüfus yapısı kazanan Sakarya, aldığı göçler ile kozmopolit ve çok kültürlü bir yapıya da sahip olmuştur (Yıldırım alp ve Yıldırım alp,2008:313).

Tablo 1 : Genel Nüfus Sayımlarına Göre Türkiye ve Sakarya İli Nüfus Değişimleri (1927-2014)

Yıl	Türkiye	Sakarya
1927	13 648 270	138.132
1935	16 158 018	183.143
1940	17 820 950	183.708
1955	24 064 763	297.188
1960	27 754 820	361.992
1965	31 391 421	404.078
1970	35 605 176	459.052

1975	40 347 719	495.649
1980	44 736 957	548.747
1985	50 664 458	610.500
1990	56 473 035	683.061
2000	67 803 927	756.168
2007	70 586 256	835.222
2008	71 517 100	851.292
2009	72 561 312	861.570
2010	73 722 988	872.872
2011	74.724.269	888.556
2012	75.627.384	902.262
2013	76.667.864	917.373
2014	77.695.904	932.706

* Sakarya ili 01.12.1954 tarih ve 6419 sayılı kanunla Kocaeli ilinden ayrılmıştır. Bu nedenle 1955 nüfus sayımları öncesine ait veriler Adapazarı ve havalisine ait verilerdir.

*1927 yılından 2000 yılına kadar olan veriler Genel Nüfus Sayımlarından elde edilmiştir. 2007 ve sonraki yıllara ait veriler Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi'nden elde edilmiştir.

Uzun yıllar Kocaeli iline bağlı bir ilçe olan Adapazarı 1954 yılında Sakarya adını alarak vilayet olmuştur. 1955-1960 yılları arasında Sakarya ili az göç veren, fazla göç alan bir yapı kazanmıştır. Bu dönemde Sakarya doğumluların %9,9'u başka illere göç etmiştir (Yıldırımalp ve Yıldırımalp,2008:313). Sakarya'ya yapılan göçü, verimli tarım alanları sebebiyle ortaya çıkan işgücü talebine ve 1950'li yıllarda kurulan Vagon Fabrikası,

Şeker Fabrikası gibi sanayi adımları ile açıklamak mümkündür (Yurt,1999). 1955-1970 yılları arasında Sakarya ilinin nüfus yoğunluğu, Türkiye nüfus yoğunluğunun iki katına ulaşmıştır. 1943, 1956 ve 1967 yıllarında büyük çaplı depremlerin yaşandığı Sakarya’da, depremlere rağmen nüfus artışı devam etmiştir. Bu dönemlerde Balkanlardan gelen göçmenlerle birlikte iç göçler de nüfus artışını etkilemiştir (Bayraktar,1998). Dolayısıyla Sakarya’nın vilayet olduğu 1954 yılından 1999 yılında yaşanan Marmara Depremine kadar il nüfusunun sürekli artış yaşadığı görülmektedir (Sakarya Ekonomi Dergisi,2003).

Tablo 2. 1980-2014 Yılları Arasında Sakarya İlinin Göç Durumu

	Toplam Nüfus	Alınan Göç	Verilen Göç	Net Göç	Net Göç Hızı (%)
2013-2014	932.736	32.701	28.311	4.390	4,7
2012-2013	917.373	30.770	27.170	3.600	3,9
2011-2012	902.267	28.457	23.787	4.670	5,2
2010-2011	888.556	28.537	24.633	3.904	4,4
2009-2010	872.872	26.248	24.627	1.621	1,9
2008-2009	861.570	25.376	21.665	3.711	4,3
2007-2008	851.292	24.371	20.887	3.434	4
1995-2000	681.577	50.354	66.252	-15.898	-23,1
1985-1990	610.210	44.380	38.027	6.353	10,5
1980-1985	538.216	36.857	29.775	7.082	13,2
1975-1980	476.770	32.351	28.036	4.315	9,1

Kaynak: TÜİK Verilerinden Düzenlenmiştir. 1975-2000 Yılları Arasındaki Veriler Genel Nüfus Sayımları, 2008-2014 Yılları Arasındaki Veriler Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Baz Alınarak Hazırlanmıştır (www.tuik.gov.tr)

TÜİK tarafından hazırlanan göç istatistikleri de Sakarya ilinin 1975 yılından itibaren göç almaya devam ederek, nüfus artışı yaşadığını göstermektedir. Sakarya ilinin her dönem yüzdesel olarak pozitif bir göç hızına sahip olduğu görülmektedir. Bu durumun başlıca nedenleri arasında Sakarya'nın, İstanbul ve Kocaeli gibi büyük şehirlere yakın coğrafi konumunu da saymak mümkündür. Nüfus sayımı istatistiklerinde (1990 ve 2000 yılı) bir azalış göstermemekle birlikte göç istatistiklerinde 1995-2000 yılları arası incelendiğinde Sakarya ilinin göç hızının eksiye nazaran düştüğü görülmektedir. Bu dönemde 1999 yılında yaşanan Büyük Marmara Depremi sebebiyle Sakarya ilinin verdiği göçün aldığı göçten fazla olduğu izlenmektedir.

1999 yılında yaşanan Marmara Depreminde, Sakarya ili önemli oranda zarar görmüştür. Adapazarı'nda binaların %90'ı yıkılmış ya da oturulmaz hale gelirken iş yerleri de %80 civarında hasara uğramıştır (Başbakanlık Kriz Yönetim Merkezi,2000). 5133 işyeri tamamen yıkılmış, 3720 işyeri orta hasarlı gelmiştir. Sakarya ilinde sanayi kuruluşlarının % 30'u tamamen yıkılmış, 125 adedi ise ancak uzun süre bakım ve onarım yapıldıktan sonra üretime geçebilmiştir (ATSO,2000). 133 sanayi kuruluşunun ve KOBİ'nin deprem sebebiyle ağır hasar görmesi ile işsizlik oranı % 40 seviyesine ulaşmıştır. Diğer yandan depremde yaşanan ölümler, hastalık ve sakatlıklar sebebiyle kent önemli bir işgücü kaybı yaşamıştır. İŞKUR verilerine göre depremin yaşandığı 1999 yılında kayıtlı, açık işsiz sayısı bir önceki yıla göre % 26,5 artarak 8044 kişiye ulaşmıştır (Kümbetoğlu,2001).

Deprem sonrası dönemde, tekrar deprem olması endişesi, işsizlik, maddi sıkıntı, barınma sorunu gibi nedenlerle istatistiklerde de görüldüğü üzere Sakarya ilinden büyük oranda iç ve dış göç hareketleri başlamıştır. Sadece merkez ilçe Adapazarı'ndan 20.000 ailenin göç ettiği kaydedilmiştir (Kümbetoğlu,2001).

Deprem yaralarının hızla sarılarak, hasar gören sanayi kuruluşlarının yeniden üretime başlaması, TOKİ tarafından gerçekleştirilen konut hamlesi gibi etkenlere bağlı olarak göç eden nüfusun önemli bir kısmının Sakarya'ya geri dönmesi sonucunu doğurmuştur

(Çetinkaya,2004). Sakarya ili, Adapazarı'nda bulunan 1.Organize Sanayi Bölgesinde faaliyete geçen yeni sanayi kuruluşları başta olmak üzere Hendek ilçesinde kurulan 2. Organize Sanayi Bölgesi ve Söğütlü ilçesinde kurulan 3. Organize Sanayi Bölgesi içerisinde kurulan sanayi tesisleri ile iş hayatı konusunda önemli adımlar atarak yoğun göç almaya başlamış ve göç hızını tekrar pozitif yöne çevirmiştir. 2000'li yıllarla beraber Sakarya ilinde iş yaşamıyla birlikte eğitim ve sosyal yaşam alanlarında da yaşanan gelişmeler nüfus artışıdaki devamlılığı sağlamıştır.

Nitekim Tablo 1.de görüleceği üzere Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) verilerine göre 2007'den günümüze kadar olan süreçte Sakarya'nın nüfusu incelendiğinde sürekli bir artış yaşandığı görülmektedir. Diğer yandan 2014 yılı Türkiye nüfusu 77.695.904 kişi olarak 2014 yılı Sakarya ili nüfusu ise 932.706 kişi olarak kaydedilmiştir. Bu veriler doğrultusunda bir değerlendirme yapıldığında Türkiye nüfusunun yüzde 1,2 kadarının Sakarya ilinde yaşadığını ve 2014 yılında 2013 yılına göre Sakarya nüfusunun yüzde 1,6 civarında artış gösterdiğini söylemek mümkündür. Böylece Sakarya ili, Türkiye sıralamasında nüfus olarak 22. sırada yer almaktadır.

Nüfusun sayısal olarak büyümesini ifade eden nüfus artışı doğum, ölüm, ortalama hayat umidi, göç, sağlık, beslenme olanaklarına bağlı olarak değişebilmektedir. Nüfus artışını etkileyen başlıca faktörler doğumlar, sağlık ve beslenme şartlarındaki gelişmeler ve yaşanan göçlerdir. Nüfus artış hızı, eğitime, kültüre ve ekonomik gelişime bağlı olarak değişir.

Yıllara göre nüfus artış hızları incelendiğinde ise Türkiye'nin nüfus artış hızı ise binde 13,3 olarak gerçekleşirken, Sakarya'nın 2014 yılı nüfus artış hızı binde 16,6 olarak gerçekleşmiştir. Dolayısıyla Sakarya ili nüfus artış hızı, Türkiye değerinin üstünde yer almaktadır. Nüfus artış hızını etkileyen temel faktörlerden biri olan doğurganlık oranı açısından Sakarya ili değerlendirildiğinde TÜİK 2013 verilerine göre 2013 yılında 13.267 doğum gerçekleşmiştir.

Tablo 3. 2007-2014 Yılları Arasında Türkiye ve Sakarya'nın Nüfus Artış Hızı (%)

Nüfus Artış Hızı	Türkiye	Sakarya
------------------	---------	---------

2007-2008	13,1	19,1
2008-2009	14,5	12
2009-2010	15,9	13
2010-2011	13,5	17,8
2011-2012	12	15,3
2012-2013	13,7	16,6
2013-2014	13,3	16,6

Kaynak: TÜİK Verilerinden düzenlenmiştir (www.tuik.gov.tr).

TÜİK tarafından, “Bir kadının, doğurgan olduğu dönem boyunca (15-49 yaşları arasında) yaşayacağı ve belirli yaşa özel doğurganlık hızını takip edeceği varsayımı altında doğurabileceği ortalama canlı doğan çocuk sayısı”nı ifade eden toplam doğurganlık hızının 2,1’in altına düşmesi, nüfusun kendisini yenileyememesi anlamına gelmektedir. Nüfus açısından önemli değişkenlerden biri olan toplam doğurganlık hızı 2014 verilerine göre Türkiye için 2,17 olarak gerçekleşirken Sakarya ili için 1,92 olarak gerçekleşmiştir. Sakarya’da toplam doğurganlık hızının yıllar itibariyle artış gösterdiği ancak Türkiye değerinin altında kaldığı görülmektedir.

Tablo 4. 2009-2014 Yılları Arasında Türkiye ve Sakarya’nın Toplam Doğurganlık Hızı

Yıl	Türkiye	Sakarya
2009	2,10	1,87
2010	2,08	1,82
2011	2,04	1,77

2012	2,11	1,85
2013	2,10	1,82
2014	2,17	1,92

Kaynak: TÜİK Verilerinden düzenlenmiştir (www.tuik.gov.tr).

TÜİK tarafından “bir kilometrekareye düşen kişi sayısı” olarak tanımlanan nüfus yoğunluğu açısından değerlendirildiğinde yıllar itibariyle gerek Türkiye’nin gerekse Sakarya ilinin nüfus yoğunluğu değerinin arttığı görülmektedir. Ancak yıllar itibariyle Sakarya ili nüfus yoğunluğu büyüklük olarak Türkiye değerinin oldukça üstünde seyretmektedir.

Tablo 5. 2007-2014 Yılları Arasında Türkiye ve Sakarya’nın Nüfus Yoğunluğu

Nüfus Yoğunluğu	Türkiye	Sakarya
2007	92	173
2008	93	176
2009	94	178
2010	96	180
2011	97	184
2012	98	186
2013	100	190
2014	101	193

Kaynak: TÜİK Verilerinden düzenlenmiştir (www.tuik.gov.tr).

2014 yılı verilerine göre yüzölçümü 4.878 km² olan Sakarya ilinde kilometrekareye 193 insan düşmektedir. Buna göre Sakarya nüfus yoğunluğu 193/km²'dir.

Demografik veriler açısından bir diğer önemli nokta da cinsiyete göre nüfus dağılımlarıdır. Sakarya'da kadın ve erkek nüfusu yıllar itibariyle değerlendirildiğinde hemen hemen eşit dağılım sergiledikleri görülmektedir. 2014 yılı verilerine göre Sakarya ili nüfusunun yüzde 50,09'unu erkek nüfus, yüzde 49,91'ini ise kadın nüfus oluşturmaktadır.

Tablo 6. 2007-2014 Yılları Arasında Cinsiyete Göre Sakarya Nüfusu

Yıllar	Erkek	Kadın	Toplam
2014	467.167	465.539	932.706
2013	458.987	458.386	917.373
2012	451.295	450.972	902.267
2011	445.863	442.693	888.556
2010	436.494	436.378	872.872
2009	431.261	430.309	861.570
2008	426.366	424.926	851.292
2007	416.508	418.714	835.222

Kaynak: <http://www.nufusu.com>, 2015.

İl ve ilçe merkezlerinde bulunan şehir nüfusunun toplam nüfusa oranını ifade eden şehirleşme oranı (Albayrak,2005) demografik göstergeler açısından önemli bir diğer göstergesi oluşturmaktadır. Şehirleşme oranının yüksek olduğu bir ilde, nüfusun kırsal kesimden ziyade daha gelişmiş olan kentsel alanda ikamet etmesi ve katma değerini daha

yüksek olduğu sanayi ve hizmet sektörlerinde faaliyette bulunması söz konusudur (Kalkınma Bakanlığı, 2011:24).

Tablo 7. 2012-2014 Sakarya İli Şehirleşme Oranı

Yıl	Toplam Nüfus	İl ve ilçe Merkez Nüfusu	Belde ve Köy Nüfusu	Şehirleşme Oranı (%)
2014	932.736	932.736	--	100,0
2013	917.373	917.373	--	100,0
2012	902.267	680.637	221.630	75,44

Kaynak: TÜİK Verilerinden düzenlenmiştir (www.tuik.gov.tr).

Sakarya ilinde yıllar itibariyle şehirleşme oranı değerlendirildiğinde 2012 yılında yüzde 75,44 olarak gerçekleşen şehirleşme oranının 2013 yılında yüzde 24,56'lık artış ile yüzde 100,0'e ulaşmıştır. Böylece 2012 yılında şehirleşme oranı açısından Türkiye onbeşincisi olan Sakarya, 2013 yılında birinci sıraya yükselmiştir. 2013 yılı itibariyle Sakarya'da belde ve köylerde ikamet eden bulunmadığı, toplam nüfusun il ve ilçe merkezlerinde ikamet ettiği görülmektedir. Diğer yandan Sakarya'da nüfusun ilçeler arasında dağılımına bakıldığında nüfusun Adapazarı, Serdivan, Akyazı ve Erenler olmak üzere merkez ilçelerde yoğunluk gösterdiği görülmektedir. 22 Mart 2008 tarihli Resmi Gazetede yayınlanan 5747 Sayılı Kanun kapsamında Adapazarı, Erenler, Serdivan ve Arifiye adında 4 yeni ilçe kurulmasıyla, Sakarya'da ilçe sayısı 16'ya yükselmiştir.

Tablo 8. 2014 yılı Sakarya İlçelerinin Cinsiyete Göre Nüfus Dağılımı

İlçeler	Erkek	Kadın	Toplam
Adapazarı	130.935	132.473	263.408
Serdivan	56.429	56.182	112.611
Akyazı	42.481	42.384	84.865

Erenler	40.256	39.678	79.934
Hendek	38.021	38.643	76.664
Karasu	28.486	28.522	57.008
Geyve	23.886	24.165	48.051
Sapanca	19.686	19.751	39.437
Arifiye	19.867	19.157	39.024
Pamukova	14.235	14.074	28.309
Ferizli	13.228	11.716	24.944
Kaynarca	11.897	11.400	23.297
Kocaali	10.914	10.886	21.800
Söğütü	7.055	6.933	13.988
Karapürçek	6.282	6.091	12.373
Taraklı	3.509	3.484	6.993

Kaynak: <http://www.nufusu.com>, 2015.

Tablo 8.de görüldüğü üzere Sakarya’da nüfusun kırsal alana doğru seyrekleştiği görülmektedir. Taraklı, Karapürçek, Söğütü ve Kocaali en düşük nüfusa sahip ilçeleri oluşturmaktadır. 2014 nüfus sayım verilerine göre, en kalabalık ilçe Adapazarı, nüfusu en az olan ise Taraklı ilçesidir. Cinsiyet açısından ise ilçe nüfusları incelendiğinde Sakarya toplam nüfusundaki dağılımda olduğu gibi kadın ve erkek nüfus birbirine yakın dağılım sergilemektedir (<http://www.nufusu.com>, 2015).

Ortalama hane halkı büyüklüğü de demografik göstergeler açısından değerlendirilmektedir ve ortalama hane halkı büyüklüğü, bir hane halkını oluşturan kişilerin ortalama sayısını ifade etmektedir. TÜİK Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçlarına göre Sakarya ilinin ortalama hanehalkı büyüklüğü değerleri Türkiye değerleri ile paralel bir seyir izlemekle birlikte 2013 ve 2014 yıllarında herhangi bir değişim yaşanmamıştır.

Tablo 9. 2011-2014 Yılları Arasında Türkiye ve Sakarya’da Ortalama Hanehalkı Büyüklüğü

Yıl	Türkiye	Sakarya
-----	---------	---------

2011	3,8	3,9
2012	3,7	3,8
2013	3,6	3,7
2014	3,6	3,7

Kaynak: TÜİK Verilerinden düzenlenmiştir (www.tuik.gov.tr).

Sakarya iline yönelik nüfus projeksiyonları değerlendirildiğinde önümüzdeki 9 yıl içerisinde, Sakarya ilinde yaşayan insan sayısında 93.199 kişilik bir artış olacağı ve 2023 yılında Sakarya il nüfusunun Türkiye nüfusunun yaklaşık % 1,2'sini oluşturacağı öngörülmektedir.

Bu öngörüü oluşturana temel nedenler arasında, Sakarya'da kurulu ve aktif olarak faaliyette bulunan 4 Organize Sanayi Bölgesine ilave olarak Bakanlık onayı almış, kuruluş aşamasında olan üç OSB önemli yer tutmaktadır. Zira tüm organize sanayi bölgeleri tamamlandığında Sakarya'da istihdamın 90.000 kişi olacağı tahmin edilmektedir (SATSO,2015). Bu durum nüfus oranının da artışını ifade etmektedir.

Diğer yandan Karasu Liman İşletmesi, Karasu Tren Yolu, Karadeniz Sahil Yolu, 3. Köprü Otoyolu çalışmalarını da nüfus tahminlerine öncülük eden nedenler arasında saymak mümkündür. Adı geçen projeler tamamlandığında Sakarya ili ulaşım olanakları açısından önemli bir zenginliğe kavuşacak, bu durum özellikle birinci sınıf tarım alanları bakımından kısıtlı olan kuzey bölgesinin sanayi yatırımları için değerlendirilebilmesine olanak tanıyarak nüfusun artışını da beraberinde getirecektir (MARKA, 2011: 41). Diğer yandan Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı tarafından başlatılan büyük sanayi göçü projesi kapsamında Marmara Bölgesi'ne yönelik yeni bir sanayi yapılanmasının gerçekleştirilmesi hedeflenmektedir. Bu kapsamda özellikle İstanbul ili içinde kalan sanayi tesislerinin Sakarya ve Bilecik'e kadar uzanacak bir havza içerisinde şehir dışına taşınması planlanmaktadır.

Tablo 10. 2015-2023 Sakarya İli Nüfus Tahminleri

Yıl	Sakarya
2016	948 675
2017	960 035
2018	971 302
2019	982 451
2020	993 501
2021	1 004 444
2022	1 015 253
2023	1 025 905

Kaynak: TÜİK Verilerinden düzenlenmiştir (www.tuik.gov.tr).

Tüm bu gelişmeler neticesinde Sakarya ilinin önümüzdeki yıllarda önemli oranda sanayi göçü alacağı tahmin edilmekte ve nüfus projeksiyonlarına da şekil vermektedir. Bu doğrultuda 2014 verilerine göre nüfusu 932.706 olan Sakarya'nın, 2023 yılında TÜİK tahminlerine göre yüzde 9,9'luk artışla 1.025.905 kişilik nüfusa ulaşacağı tahmin edilmektedir.

Sonuç ve Öneriler

Önümüzdeki 10 yılda özellikle sanayi göçüne dayalı olarak nüfusunun önemli ölçüde artacağı görülen Sakarya ilinin, bu artıştan olumsuz etkilenmemesi için ciddi tedbirler alınması gerekmektedir.

Sakarya Büyükşehir Belediyesi tarafından oluşturulan 2015-2019 Stratejik Planı detaylı olarak incelendiğinde, şehre yönelik göç hareketlerine bağlı olarak alınması gereken

tedbirlerin ve hayata geçirilmesi gereken projelerin detaylı olarak planlandığı görülmektedir.

Buna karşın; stratejik plan çerçevesi içine alınan konuların gerekli ilgi gösterilmeyerek göz ardı edilmesi durumunda, ekolojik dengeden şehirde yaşayan tüm bireylere kadar birçok farklı kesimin nüfus artışı sonucunda ciddi sıkıntı yaşayacağı görülmektedir.

Sakarya ilinin deprem gerçeği ile yaşamak zorunda olduğu unutulmayarak, göçe bağlı olarak oluşacak konut ihtiyacının depreme dayanıklı konutlar inşa edilerek ortadan kaldırılması zorunludur. Yeni konut alanları belirlenirken, Sakarya ilindeki verimli tarım arazilerinin korunması gerektiği de göz ardı edilmemelidir.

Şehirde son zamanlarda artan kültür-sanat faaliyetlerinin özellikle yerel yönetimler tarafından kurumsallaştırılarak artırılması, sanayi göçüne bağlı olarak şehre yerleşecek eğitim seviyesi yüksek kesiminin Sakarya iline entegre olmasına katkı sağlayacağı söylenebilir.

Aynı kapsamda, şehirdeki derslik sayısı ve hastanelerdeki yatak kapasitesinin artırılması da, göçe dayalı olarak gelecek olan nüfusun farklı alternatifler üretmek yerine şehirde yerleşik olmasına yardımcı olacaktır.

Sakarya ilinde bir kent kimliği oluşturulabilmesi, göç nedeniyle Sakarya'ya gelenlerin bu şehirde geçici süre ile yaşamayı tercih edip iş hayatı sonunda başka illere dönmesi yerine, kendisini bu şehre ait hissetmesine yol açacak adımların atılması ile mümkün olabilecektir.

Bunun için de, özellikle yerel yönetimlerdeki yetişmiş personel ihtiyacının hızla tamamlanması gerekmektedir.

Sakarya ilinin yetişmiş insan gücünü aynı coğrafyada bulunduğu İstanbul , Kocaeli , Bursa gibi şehirlere kaybetmemesi için, bu insanları göç ettiren nedenleri tespit ederek öncelikle bu nüfusu doğup büyüdüğü şehirde tutacak tedbirleri alması şarttır.

Sakarya ili, nitelikli insanların kendi şehrine hizmet etmesini sağlaması durumunda, ilerleyen dönemde kentte oluşacak nüfus artışını çağın gereklerine uygun hamlelerle karşılayacak adımları rahatlıkla atabilecektir.

KAYNAKÇA

Adapazarı Ticaret ve Sanayi Odası (2000), Adapazarında Deprem ve Sonrası, ATSO Yayını, Varol Ofset ve Matbaacılık, Sakarya

Albayrak, Ali Sait (2005), “Türkiye’de İllerin Sosyoekonomik Gelişmişlik Düzeylerinin Çok Değişkenli İstatistik Yöntemlerle İncelenmesi”, Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Cilt 1, Sayı 1, ss:153-177

Arı, O. ve C.O. Tütengil (1968), “Adapazarı’na Göç ve Çalışma Hayatına İntibak Araştırması”, S.S.A.M. Yayını, Sakarya.

Başbakanlık Kriz Yönetim Merkezi (2000), “17 Ağustos ve 12 Kasım Depremlerinden Sonra Bakanlıklar ve Kamu Kuruluşlarınca Yapılan Çalışmalar”, Başbakanlık Basımevi, Ankara.

Bayraktar, Bülent (1998), “Sosyal ve Ekonomik Yönleriyle Sakarya”, SESAM Yayını, Sakarya.

Çetinkaya, Emel (2004), “17 Ağustos 1999 Depreminden Sonra Adapazarı’ndan Göç Edip Geri Dönenlerin Dönüş Sebepleri”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

Erendil, M. (1982), Türlü Yönleri İle Sakarya İli, Nur Ofset Matbaası, İstanbul

Işığışok, Özlem (2014), “Nüfus, İstihdam ve İşsizlik”, Sosyal Politika İçinde, Edt.Aysen Tokol ve Yusuf Alper, Dora Yayınları, 5. Baskı, Bursa

Işığışok, Özlem (2011), İstihdam ve İşsizlik, Ekin Kitabevi, Bursa

Kalkınma Bakanlığı (2011), İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması (SEGE), Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü, Ankara

Kocaoğlu, Mehmet (1997), Sosyal Politika, TÜHİS Yayını, Yayın No:23, Ankara

Kümbetoğlu, B. (2001), “ Deprem Sonrası Bir Kent (Adapazarı) ve Bir Kadın Projesi”,21. Yüzyıl Karşısında Kent ve İnsan, Yay. Haz. Firdevs Gümüőođlu, Bağlam Yayıncılık, Kasım, ss: 263-274

MARKA (2011), “Sakarya Uygun Yatırım Alanları”, Doğu Marmara Kalkınma Ajansı, Sakarya Yatırım Destek Ofisi.

MasterCard ve Boğaziçi Üniversitesi (2011) “Türkiye’nin Şehirleri Sürdürülebilirlik Araştırması”, Nisan, İstanbul.

Sakarya Büyükşehir Belediyesi (2010), “Sakarya Büyükşehir Belediyesi 2010-2014 Stratejik Plan”, Sakarya Büyükşehir Belediyesi, Sakarya.

Sakarya Büyükşehir Belediyesi (2015), “2015-2019 Stratejik Planı”, Sakarya Büyükşehir Belediyesi, Sakarya.

Sakarya Valiliği, “İstatistiklerle Sakarya 2010”, Haziran 2011.

Sakarya Valiliği (2015), “2015 İl Brifingi”, Türkiye Cumhuriyeti Sakarya Valiliği, Sakarya, Şubat

SATSO (2015), “SATSO Sakarya Verileri”, Sakarya.

SATSO (2003), Sakarya Ekonomi Dergisi, Sayı:30, Sakarya.

TÜİK (2014), Seçilmiş Göstergelerle Sakarya 2013, Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası, Ankara

TÜİK (2013), Seçilmiş Göstergelerle Sakarya 2012, Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası, Ankara

TÜİK (2013), Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları 2013, Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası, Ankara

TÜİK (2010), Bölgesel Göstergeler TR42, Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası, Ankara

Uzunalioğlu,Recep (2015), “Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Araştırması Demografik Göstergeler”, Sakarya’nın Sosyo-Ekonomik Analizi İçinde, Edt. M. Çağlar Özdemir, Sakarya

Yanardağ, M.Özgür ve Ürün Özgen (2003), “Nüfus Kavramı ve Türkiye’de Nüfusun Gelişim Sürecinin Değerlendirilmesi”, Mevzuat Dergisi, Yıl:6, Sayı:66, Haziran

Yıldırım, Sinem ve Atilla Yıldırım (2008), “ Birçok Giden Memnun mu ki Yerinden?”, Seçkinlik Yaklaşımı Çerçevesinde Sakarya’dan İçgöç, 1.Ulusal Çalışma İlişkileri Kongresi, Sakarya Üniversitesi, Sakarya

Yurt, R. (1999), “Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nden Sakarya İline Olan İç Göçler ve Sakarya Nüfusuna Etkileri”, 1. Sakarya ve Çevresi Tarih ve Kültür Sempozyumu, 22-23 Haziran, Adapazarı,ss:6-13

<http://www.nufusu.com/il/sakarya-nufusu> (Erişim Tarihi, 18.05.2015).

<http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist>. (Erişim Tarihi, 16.05.2015)

BÖLÜM 2: SAKARYA İLİ İŞ GÜCÜ GÖSTERGELERİ*

2000’li yıllarla birlikte hem ekonomik hem de sosyal alanlarda hızlı bir büyüme trendi yakalayan Türkiye’nin işgücü piyasası rakamları incelendiğinde, bu büyüme trendinin işgücü piyasalarına da olumlu bir şekilde yansıdığı görülmektedir. Azalan işsizlik rakamları, artan istihdam ve işgücüne katılım oranları işgücü piyasalarının yanında diğer piyasalara da olumlu şekilde yansımaktadır.

Sakarya konumu itibariyle işgücü piyasaları açısından önemli bir noktadadır. İşgücü piyasalarına yönelik Sakarya ili verileri incelendiğinde de bu durum kendini göstermektedir. İşsizlik oranlarının Türkiye’nin altında olması, istihdam ve işgücüne katılım oranlarının da Türkiye’nin üzerinde bir büyüme göstermesi de bu durumun en önemli göstergelerindedir. Bu çalışmanın amacı TÜİK ve İŞKUR tarafından toplanan son yılların işgücü piyasaları verileri ışığında Türkiye ve Sakarya’yı karşılaştırarak, Sakarya’nın işgücü piyasalarını analiz ederek gelecek dönemlere yönelik tahmin ve öneriler de bulunmaktadır.

2.1. SAKARYA İLİ İŞGÜCÜ PİYASALARI GÖSTERGELERİ

2.1.1. İşgücü Piyasası Kavramı ve Diğer Kavramlar

Modern ekonomiler incelendiği zaman görülmektedir ki çok çeşitli piyasalar içerisinde emek piyasaları veya diğer bir isimle işgücü piyasaları en önemli piyasa türü olarak ön plana çıkmaktadır. Bunun temel sebebi olarak ekonomik faaliyetlerin ana unsuru olan “emek” faktörünün işgücü piyasalarının da özünü oluşturmasıdır (Elliott, 1997: 4, Korkmaz ve Mahiroğulları, 2007: 3, Tansel, 2012: 19).

İşgücü piyasalarının, literatürde aynı olmakla birlikte farklı şekillerde ifade edilen tanımlarına rastlamak mümkündür. Zaim’e (1997: 10-12) göre işgücü piyasaları “*Bir ülkedeki toplam emek arzını ifade eden işgücünün emek ile bulunduğu piyasaya işgücü piyasası denir*” şeklinde ifade edilirken, Ehrenberg ve Smith’e (2000: 4) göre ise “*Emek arz ve talebinin karşılaştığı, emeğin fiyatı olan ücret ve diğer çalışma koşullarının belirlendiği ortam*” biçiminde tanımlanmıştır.

* YENİHAN, Bora, Arş. Gör., Sakarya Üniversitesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri

İşgücü piyasalarının en önemli fonksiyonu olarak karşımıza emek arzının ve emek talebinin dengelenmesi çıkmaktadır. Emek piyasalarının genel özellikleri şu şekildedir (Lordoğlu ve Diğ., 2000: 82-83, Biçerli: 2013: 4-9).

1. Piyasaların çok sayıda oluşu,
2. Tek bir merkezi fiyatın olmayışı,
3. İşçilerin homojen olmamaları,
4. İstihdam ilişkisinin sürekliliği,
5. İşçinin emeği ile birlikte kendisini de sunması,
6. İşçilerin pazarlık güçlerinin az olması,
7. Emeğin stoklanamaması,
8. Fiyat-arz ilişkisinin farklılık göstermesi,
9. Emek talebinin türetilmiş bir talep olmasıdır.

Ekonomik anlamda işgücü piyasalarının rolü ele alındığında, iş arayan işgücüne özellik ve donanımlarına göre iş bulabilme, işverenlere ise ihtiyaçları olan özelliklere sahip işgücünü seçebilme imkânlarını sunmasıdır. Bu açıdan ele alındığında işgücü piyasaları, özgür bir toplumun iş ve işgücünü bulma kolaylığını sağlayan yerler olmaktadır (Lordoğlu ve Diğ., 2000: 83).

İşgücüne yönelik etkin ve işlerlik kazandırılmış politikaların oluşturulmasında, işgücü piyasasına yönelik bilgilerin toplanarak işlenmesi ve bir bilgi ağı oluşturulması önem taşımaktadır (Varçın, 2004: 94). Türkiye’de işgücü piyasalarına yönelik olarak gerekli bilgileri toplayarak bunları istatistiksel veri ve raporlar şeklinde hazırlamak ve kamuoyuna sunmak Türkiye İstatistik Kurumu’nun (TÜİK) öncelikli görevlerinden bir tanesidir. TÜİK dışında, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (ÇSGB) ve Türkiye İş Kurumu (İŞKUR) gibi kuruluşlarda Türkiye İşgücü Piyasalarına yönelik verileri toplamaktadırlar (Çetinkaya, 2013: 3-4). Ayrıca bazı sivil toplum kuruluşları ile özel sektör ve kamu kuruluşlarının da bu konuda kısıtlı olmakla birlikte araştırmaları bulunmaktadır.

İşgücü piyasalarına yönelik diğer kavramlar şu şekildedir:

- İşgücü: Emeğini işgücü piyasasına sunmaya hazır durumdaki nüfustur (Murat, 1997: 85). TÜİK tarafından yapılan tanım ise işgücünü “İstihdam edilenlerle işsizlerin oluşturduğu tüm nüfus” şeklindedir (TÜİK, www.tuik.gov.tr).
- İşgücüne Katılım Oranı: Belirli bir yaş, cinsiyet ve ırktaki kişinin işgücünde olma ihtimalini gösterir. İşgücünün, kurumsal olmayan çalışma çağındaki sivil nüfusa oranlanması ile elde edilir (Biçerli, 2013: 53-57). TÜİK ise işgücüne katılım oranını “İşgücünün kurumsal olmayan çalışma çağındaki nüfus içindeki oranıdır” biçiminde tanımlamaktadır (TÜİK, www.tuik.gov.tr).
- İşgücü Piyasasında İstihdam: İstihdam kavramı, geniş anlamda üretim faktörlerinin üretim sürecinde kullanılmasını ifade etmektedir. Dar anlamda istihdam ise emek faktörünün üretim sürecinde bir girdi olarak kullanılması olarak tanımlanmaktadır (Gündoğan ve Biçerli, 2003: 7).
- İşsiz: Çalışma gücü ve isteği olmasına rağmen piyasadaki cari ücret seviyesinde iş aramak fakat bulamamak (Güney, 2009: 137). TÜİK tarafından yapılan tanım ise daha kapsamlıdır. TÜİK işsiz kavramını “Referans dönemi içinde istihdam halinde olmayan (kâr karşılığı, yevmiyeli, ücretli ya da ücretsiz olarak hiç bir işte çalışmamış ve böyle bir iş ile bağlantısı da olmayan) kişilerden iş aramak için son 4 hafta içinde iş arama kanallarından en az birini kullanmış ve 2 hafta içinde işbaşı yapabilecek durumda olan 15 ve daha yukarı yaştaki fertler işsiz nüfusa dâhildirler” şeklinde tanımlamaktadır.

2.2. Sakarya İli İşgücü Piyasası Göstergeleri

2.2.1. Genel Göstergeler

Sakarya ilinin işgücü piyasalarına ait göstergelerini sağlıklı bir şekilde incelemek için rakamlarla genelde Türkiye ile karşılaştırmak ve bu çerçevede sonuçlara varmak doğru bir yaklaşım olacaktır. Öncelikle Türkiye ve Sakarya'nın nüfus yapısını incelediğimiz de son 5 yıllık rakamlar Tablo 1’de gösterildiği gibidir:

Tablo 1. Türkiye ve Sakarya'nın Son Beş Yıllık Nüfusu ve Nüfus Artış Hızları

	2010	2011	2012	2013	2014

	Nüfus	Artış Hızı	Nüfus	Artış Hızı	Nüfus	Artış Hızı	Nüfus	Artış Hızı	Nüfus	Ar. Hızı
Türkiye	73.722.988	15,9	74.724.269	13,5	75.627.384	12	76.667.864	13,7	77.695.904	13,3
Sakarya	872.872	13	888.556	17,8	902.267	15,3	917.373	16,6	932.706	16,6

Kaynak: TÜİK Verilerinden düzenlenmiştir (www.tuik.gov.tr).

Tablo 1’deki veriler incelendiğinde hem Türkiye’nin hem de paralelinde Sakarya ilinin nüfuslarının son beş yıllık süreçte artış eğiliminde oldukları gözlemlenmektedir. Aynı şekilde nüfus artış hızları temel alındığında Sakarya ilinin nüfus artış hızının son beş yıllık dönem içerisinde hemen her sene Türkiye’nin nüfus artış hızının üzerinde gerçekleştiği görülmektedir. 2014 yılı itibari ile Türkiye’nin nüfusu 77.695.904, Sakarya ilinin nüfusu ise 932.706 olarak gerçekleşmiş ve nüfus artış hızları da Türkiye için %13,3 olurken Sakarya için % 16,6 olarak gerçekleşmiştir. Bu veriler ışığında Sakarya ilinin nüfus artış hızının Türkiye’nin üzerinde gerçekleştiğini söylemek mümkün olacaktır.

Nüfus verileri çerçevesinde Sakarya ilinin işgücü göstergelerini Türkiye’nin işgücü göstergeleri ile karşılaştırarak incelemek faydalı olacaktır. Yine yayınlanmış TÜİK verileri doğrultusunda son beş yıllık dönemde Türkiye ve Sakarya ilinde gerçekleşen işgücü göstergelerini Tablo 2’de görmek mümkündür.

Tablo 2. Sakarya İlinin Son Beş Yıllık İşgücü Göstergeleri

	İşgücü Gös.	Türkiye	Sakarya
2009	İşgücüne Kat. Or.	47,9	52,1
	İşsizlik Or.	14	11
	İstihdam Or.	41,2	46,3
2010	İşgücüne Kat. Or.	48,8	52,5
	İşsizlik Or.	11,9	11,4
	İstihdam Or.	43	46,5
2011	İşgücüne Kat. Or.	49,9	56
	İşsizlik Or.	9,8	10,6
	İstihdam Or.	45	49,8
2012	İşgücüne Kat. Or.	50	54,3

	İşsizlik Or.	9,2	9,6
	İstihdam Or.	45,4	49,1
2013	İşgücüne Kat. Or.	50,8	54,8
	İşsizlik Or.	9,7	9,4
	İstihdam Or.	45,9	49,7

Kaynak: TÜİK Haber Bültenleri, Sayılar; 18645, 16015, 2013, 10761, 42: 2010-2014.

Son beş yılın verileri incelendiğinde de, temel işgücü göstergeleri açısından Sakarya ilinin Türkiye'nin genelinden pozitif anlamda daha yüksek seyrettiği görülmektedir. İşgücüne katılma oranları ele alındığında Türkiye'nin 2009 yılından 2013 yılına kadar % 47,9'dan başlayarak % 50,8 seviyelerine gelmiş ve aynı dönemde Sakarya ilinin işgücüne katılma oranları ise %52,1'den % 54,8 seviyelerine gelmiştir.

İşsizlik oranları Türkiye genelinde 2009 yılından günümüze kadar azalma eğilimindedir. 2009 yılında % 14 seviyesindeyken, 2013 yılında % 9,7 seviyesine inmiştir. İşsizlik oranlarındaki bu düşüş trendi Sakarya ilinde de kendisini göstermiş ve 2009 yılında % 11 olan işsizlik, 2013 yılında % 9,4 seviyesine inmiştir. Genel anlamda ele alındığında ise son beş yıllık süreçte Sakarya ilinin işsizlik seviyeleri hemen her zaman Türkiye'nin altında seyretmiştir.

İstihdam oranları hem Türkiye genelinde hem de Sakarya ili özelinde son beş yıllık dönemde sürekli artış eğilimindedir. 2009 yılında Türkiye genelinde istihdam oranı % 41,2 olarak gerçekleşirken, Sakarya ili özelinde % 46,3 olmuştur. 2013 verileri temel alındığında ise Türkiye genelinde istihdam oranı % 45,9'iken, Sakarya ili özelinde % 49,7 şeklindedir.

Genel anlamda işgücü istatistikleri ele alındığında Sakarya iline ait rakamların, pozitif anlamda Türkiye'nin üzerinde seyretmesinin birbiri ile bağlantılı birçok sebebi bulunmaktadır. Öncelikle ilin coğrafi konumu bu durumda etkilidir. Batı Karadeniz bölgesi ve Doğu Marmara Bölgesi sınırları içerisinde yer alan Sakarya kara yolu ve demiryolu ile ulaşım elverişli ve aynı zamanda da denize kıyısı bulunan az sayıdaki ilden birisidir (SESAM, 2004: 563). Sakarya'ya ulaşımın bu derece kolay olması beraberinde işgücüne yönelik fırsatları da getirmektedir. Gerek lojistik açısından gerekse de ulusal pazarlara ulaşma açısından yaşanan bu kolaylık işgücüne de olumlu

yönde yansımaktadır. Gerek kamu yatırımları gerekse özel yatırımlarla birlikte sürekli büyüme trendine sahip olan Sakarya, son yıllarda sayısı artan Organize Sanayi Bölgeleri (OSB) ve büyük ölçekli yatırımlarla yeni iş imkânlarını da ulaşılabılır kılmıştır (MARKA, 2011: 41). Şu an Sakarya ilinde aktif dört OSB ve bakanlık tarafından onayı alınmış kuruluş aşamasında üç OSB ile hazırlık aşamasında olan üç OSB bulunmaktadır. Ayrıca bu OSB'lerde 2015 yılı itibari ile istihdam edilenlerin sayısı 18.000 olarak gerçekleşirken bütün OSB'lerin tamamlanıp faaliyete geçmesiyle birlikte bu rakamın 90.000 civarında gerçekleşmesi beklenmektedir (SATSO, 2015). Diğer bir açıdan bakıldığında ise Kocaeli ile sınır olması ve hatta doğal bir sınırının bulunmaması, Sakarya'da yaşayan insanlar için iş imkânlarını genişletmekte ve bu durum işgücü istatistiklerine de olumlu yansımaktadır.

Ayrıca Sakarya Üniversitesi bünyesinde yer alan çeşitli fakülte ve yüksekokullardaki iş başı eğitimi (staj) fırsatları da şehir için işgücü istatistiklerini olumlu yönde etkilemektedir. Bu çerçevede öğrencilerin mezuniyet sonrası iş bulma imkânlarının artırılması adına 7+1 ve 3+1 projeleri uygulanmaktadır.

Sakarya Üniversitesine bağlı olan Meslek Yüksek Okulları bünyesindeki öğrencilerin, eğitim sürelerinin üç dönemini okulda ve bir dönemini de işletmelerde uygulamalı olarak geçirmeleri sağlanırken, Mühendislik Fakültesi, Teknoloji Fakültesi ve Siyasal Bilgiler Fakültesi bünyesindeki bazı bölüm öğrencilerinin de (Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü) eğitim sürelerinin yedi dönemini okulda ve bir dönemini işletmelerde uygulamalı olarak geçirmeleri sağlanmaktadır (SATSO, 2014: 6).

2.2.2. Sakarya İli İşsizlik Göstergeleri

İŞKUR'un faaliyetleri sonucunda 2014 yılı için Sakarya'ya ait veriler Tablo 3 de gösterilmiştir.

Tablo 3. Sakarya Çalışma ve İş Kurumu İl Müdürlüğü Faaliyetleri 2014

Başvurular	37.996
Açık İş	31.249
<i>Kamu</i>	<i>264</i>
<i>Özel</i>	<i>30.985</i>

İşe Yerleştirme	13.516
<i>Kamu</i>	<i>153</i>
<i>Özel</i>	<i>13.363</i>
Kayıtlı İşgücü Sayısı	70.483
Kayıtlı İssiz Sayısı	36.669

Kaynak: Sakarya Valiliği, 2015: 64.

Tablo 3’deki veriler incelendiğinde Sakarya İŞKUR bünyesine kayıtlı olarak 37.996 iş başvurusu bulunurken açık iş sayısı 31.249 olarak gerçekleşmiştir. Yine işe yerleştirilenlerin sayısı da 13.516 olarak görülmektedir. Tablo da görüldüğü üzere İŞKURA kayıtlı hem açık iş pozisyonlarında hem de işe yerleştirmelerde özel sektörün kamu sektörüne karşı ciddi bir üstünlüğü vardır. Bu noktada İŞKUR’un özel sektöre yönelik ağırlıklı çalışmaları ve kamu kurum ve kuruluşlarında işe yerleşme için farklı prosedürlerin (KPSS gibi) oluşu dikkate alınmalıdır. Yine İŞKUR verilerine göre, kuruma kayıtlı işsiz sayısı 36.669’dur.

İŞKUR tarafından Sakarya’ya ait toplanan veriler incelenmeye devam edildiğinde 2010 yılı itibariyle, Sakarya İŞKUR’a kayıtlı işsizlerin cinsiyet ve eğitim durumlarına göre belirlenmiş sayıları Tablo 4’de görülebilir.

Tablo 4. Sakarya İŞKUR’a Kayıtlı İşsizlerin Eğitim ve Cinsiyete Göre Dağılımı

	Erkek	Kadın	Toplam
Okur-Yazar Olmayan	69	55	124
Okur-Yazar	104	71	175
İlköğretim	8.465	2.004	10.469
Ortaöğretim	6.122	2.042	8.164
Önlisans	1.245	951	2.196
Lisans	799	488	1.287
Yüksek Lisans	32	15	47
Doktora	2	1	3
Toplam	16.838	5.627	22.465

Kaynak: Çetinkaya, 2013: 24.

Eğitim seviyesine göre Sakarya İŞKUR’a kayıtlı işsizlerin içerisinde çoğunluğu ilköğretim mezunları oluşturmaktadır. Herhangi bir okul derecesi bulunmayıp okur-

yazar olanlar ve olmayanlar dışında Tablo 4 incelendiğinde dikkat çeken nokta eğitim seviyesi yükseldikçe işsiz sayısının azalıyor olmasıdır. 10.469 kişi ile ilköğretim mezunları Sakarya İŞKUR'a kayıtlı işsizler içerisindeki en kalabalık kesimi oluştururken rakam eğitim seviyesi arttıkça çarpıcı bir biçimde azalmaktadır. Bu durumu hem Sakarya ili için yapılan hem de diğer şehir ve bölgeler için yapılan çalışmalarda destekler niteliktedir. Çetinkaya ve Erdoğan (2009) tarafından yapılan çalışmada Sakarya ilinde faaliyet gösteren KOBİ'lerin nitelikli eleman bulmakta yaşadıkları sıkıntılar ortaya konulmuştur. Tablo 4'de de benzer bir durum ortadadır. Eğitim seviyesi yükseldikçe kişilerin iş bulma ihtimallerinin veya ilgili kurumlar tarafından işe yerleştirme ihtimallerinin arttığını söylemek mümkündür. Yine benzer bir sonuç Gebze Ticaret Odası (2014) tarafından düzenlenen "Bölgemiz KOBİ'lerinin 2023 Vizyonu Çalıştayı Sonuç Raporu" 'nda da yer almıştır. Çalıştaya katılan yaklaşık yüz kadar KOBİ sahibi yaşadıkları sorunlar arasında nitelikli ve yetişmiş eleman eksiklerinden bahsetmişlerdir. Bu çalışmanın sonuçları da hem Tablo 4'ü destekler nitelikte olması hem de Gebze Bölgesi'nin Sakarya iline gerek coğrafi yakınlığı gerekse de ulaşım ve iş imkânı kolaylığı açısından önemlidir. Bu araştırmalar ve İŞKUR verileri ışığında dikkat edilmesi gereken temel noktalar bu rakamların sadece İŞKUR'a kayıtlı işsizleri kapsamaması ve eğitim sadece değişkinlerden bir tanesi olmasıdır. Ayrıca İŞKUR ve benzeri kurumlara başvuranların genelde eğitim seviyesi düşük kişiler olduğu da söylenebilir. Daha kapsamlı veriler ve araştırmalarla farklı sonuçlar elde edilebileceği göz ardı edilmemelidir.

Cinsiyet açısından ele alındığında ise Sakarya İŞKUR'a kayıtlı işsizler arasında erkek işsizlerin sayısının hemen hemen kadın işsizlerin sayısının üç katı olduğu görülmektedir. Bu durum erkeklerin İŞKUR ve benzeri kurumlara daha fazla başvuru yapması ile açıklanabilir. Yine eğitim durumları ve işsiz sayısı ile paralel olarak cinsiyete göre işsiz sayıları incelendiğinde hem erkekler için hem kadınlar için de eğitim seviyesi yükseldikçe işsiz sayısının azaldığı görülmektedir.

Yine Sakarya İŞKUR şubesi tarafından Sakarya işgücü piyasalarına yönelik toplanan verilerden bir tanesi de cinsiyet ve mesleklere göre Sakarya İŞKUR'a kayıtlı işsizlerin dağılımıdır. Tablo 5'de bu veriler şu şekilde sıralanmıştır:

Tablo 5. Sakarya İŞKUR'a Kayıtlı İşsizlerin 2013-2014 Yılları Arasında Cinsiyet ve Mesleklere Göre Dağılımı

2013 Yılı				2014 Yılı			
Meslek	Erk.	Kad.	Top.	Meslek	Erk.	Kad.	Top.
Bed. İş. Gn.	5.204	3.268	8.472	Bed. İş. Gn.	5.406	2.944	8.350
Büro	402	898	1.300	Büro	403	839	1.242
Bed. İş. Tm.	380	843	1.223	Bed. İş.	452	867	1.319
Satis Dan.	391	540	931	Satis Dan.	478	552	1.030
Soför	791	3	794	Soför	846	1	847
Sekreter	7	705	712	Sekreter	7	756	763
Ön Muh.	148	531	679	Ön Muh.	146	502	648
Aşçı Yar.	66	360	426	Aşçı Yar.	89	392	481
Garson	301	101	402	Garson	312	122	434
Muhasebeci	130	250	380	Temiz. Gr.	107	302	409

Kaynak: Bayraktar, 2014: 11.

Tablo 5 incelendiğinde Sakarya İŞKUR'a kayıtlı işsizlerin büyük çoğunluğunun nitelik gerektirmeyen işler arayan kişiler olduğu görülmektedir. Ayrıca 2013 ve 2014 yılları karşılaştırıldığında iş arayan kişilerin aradığı işlerin hemen hemen aynı olduğu, sadece 2013 yılında muhasebeci olarak iş arayanların yerini 2014 yılında temizlik görevlisi olarak iş arayanların aldığı görülmektedir (Bayraktar, 2014: 11).

Sakarya İŞKUR tarafından toplanan verilerde Sakarya ili için çalışan temininde günlük çekilen işler ve nedenleri de belirtilmektedir. Tablo 6 incelendiğinde İŞKUR verilerine göre Sakarya ilinde çalışan temininde günlük çekilen işler şu şekilde belirtilmektedir:

Tablo 6. Çalışan Temininde Günlük Çekilen İşler 2014

Sektör	Sakarya		Türkiye	
	Elem. Sav.	Oran (%)	Elem. Sav.	Oran (%)
Mad. ve tas ocak.	20	0.5	3.295	1.2
İmalat	2.496	62.4	111.361	39.4
Elk. Gaz Buh. ve İkl. Ürt. Dağ.	14	0.4	384	0.1
Su temini	2	0.1	377	0.1
İnsaat	377	9.4	34.437	12.1
Top. ve Per. Tic.	496	12.4	48.979	17.3

Ulaştırma-Depolama	82	2,1	9.957	3,5
Konaklama-Yiyecek Hiz.	160	4	21.918	7,8
Bilgi ve iletişim	31	0,8	3.631	1,3
Finans ve sigorta	13	0,3	1.305	0,5
Gayrimenkul faaliyetleri	27	0,7	1.452	0,5
Mesleki, bilimsel ve teknik faaliyetler	55	1,4	8.630	3,1
İdari ve destek hizmet faaliyetleri	111	2,8	18.839	6,7
Eğitim	40	1	4.027	1,4
İnsan sağlığı ve sos. hiz. faaliyetleri	52	1,3	7.960	2,8
Kültür, sanat, eğlence, dinlence ve spor	11	0,3	833	0,3
Diğer hizmet faaliyetleri	10	0,2	5.408	1,9
Genel toplam	3.998	100	282.704	100

Kaynak: Bayraktar, 2014: 11.

Sakarya ili özelinde ve Türkiye genelinde temininde güçlük çekilen meslek incelendiği zaman, Sakarya ili ile Türkiye'nin paralel bir yapıda olduğu görülmektedir. Türkiye genelinde temininde güçlük çekilen işlerin yaklaşık % 1,4'ü Sakarya ilinde bulunmaktadır. Yine Türkiye genelinde olduğu gibi, Sakarya'da da imalat sektörü eleman açığının en yüksek olduğu sektör olarak dikkat çekmektedir. Sakarya'da imalat sektöründe eleman temininde çekilen güçlük bütün meslekler içerisinde % 62,4 ile ön plandadır. Daha sonra ise % 12,4 ile toptan ve perakende ticaret ve % 9,4 ile inşaat sektörü gelmektedir.

2.2.3. Sakarya'da Uygulanmakta Olan Aktif İstihdam Politikaları

Aktif istihdam politikaları, işsizliğin tazmin edilmesinden çok işgücü piyasalarının yapısal sorunları ile mücadele etmeyi ve özellikle uzun süreli işsizlerin istihdam edilebilirliklerini arttırmayı hedefleyen politikalar (Biçerli, 2013: 469-497). Ülkemizde aktif istihdam politikaları uygulayan başlıca kuruluş İŞKUR'dur. Bu çerçevede Sakarya İŞKUR öncülüğünde gerçekleştirilen aktif istihdam politikalarına yönelik uygulamalar bulunmaktadır. Bu uygulamalar şu şekildedir:

2.2.3.1. İŖe YerleŖtirme ve İŖe YerleŖtirme Oranları

Sakarya ili İŖKUR m¼d¼rl¼ę¼ tarafından son beŖ yıllık d¼nemde iŖe yerleŖtirme verileri Tablo 7’de verilmiŖtir.

Tablo 7. Son BeŖ Yıllık D¼nemde Sakarya İŖKUR Tarafından İŖe YerleŖtirme Verileri

	2010	2011	2012	2013	2014
Açık İŖler	4.365	9.491	18.426	20.348	12.619
İŖe YerleŖ.	3.318	5.890	11.159	14.866	7.269
İŖe YerleŖ. Oranı	% 76	% 62	% 60,6	% 73	% 57

Kaynak: Çetinkaya, 2013: 26, Sabancıoğlu ve Diğ., 2012: 66, Bayraktar, 2014: 12.

Son beŖ yıllık d¼nem incelendiğinde Sakarya İŖKUR tarafından hem belirlenen açık iŖlerde hem de iŖe yerleŖtirilme rakamlarında dikkat çekici bir artış olduğu gör¼lmektedir. Özellikle 2012 yılı itibari belirlenen açık iŖlerin sayısının bir önceki yıla göre hemen hemen iki katına çıktığı gör¼lmektedir.

İŖe yerleŖtirme oranları 2011 yılı itibari ile düş¼Ŗ yaŖasa da 2013 yılından itibaren artış eğilimindedir. 2014 yılında gör¼len düş¼Ŗler ise bu verilerin 2014 yılının ilk sekiz aylık dilimine ait olması ile açıklanabilir (Bayraktar, 2014: 12).

2.2.3.2. İŖg¼c¼ YetiŖtirme Kursları

Sakarya İŖKUR M¼d¼rl¼ę¼ tarafından son beŖ yıllık d¼nemde d¼zenlenen iŖg¼c¼ yetiŖtirme kursları Tablo 8’de verilmiŖtir.

Tablo 8. Sakarya’da Son BeŖ Yıllık D¼nemdeki İŖg¼c¼ YetiŖtirme Kursları

	2010		2011		2012		2013		2014	
	E.	K.	E.	K.	E.	K.	E.	K.	E.	K.
Kursa Katılanların Sayısı	890	980	1.541	1.054	5.825	3.918	7.328	4.005	3.862	1.913
Kursa Katılanların Oranı (%)	47,5	52,5	59,3	40,7	59,7	40,3	64,6	35,4	66,8	33,2

Toplam	1.870	2.595	9.743	11.333	5.775
---------------	-------	-------	-------	--------	-------

Kaynak: Çetinkaya, 2013: 26, Sabancıoğlu ve Diğ., 2012: 66, Bayraktar, 2014: 12, www.iskur.gov.tr.

Sakarya İŞKUR tarafından açılan işgücü yetiştirme kurslarına katılımcı sayıları incelendiğinde dikkat çeken noktalardan birisi 2010 yılı itibari katılımcı sayılarında yaşanan artışlardır. Ancak 2014 yılı itibari katılımcı sayısı bir önceki yıla göre yarı yarıya azalma göstermiştir. Diğer dikkat çeken nokta ise katılımcılar cinsiyetlerine göre incelendiğinde erkek katılımcı sayılarının kadın katılımcı sayılarından yüksek oluşudur.

2.2.3.3. Girişimcilik Eğitimleri

Sakarya İŞKUR tarafından son beş yıllık sürede düzenlenmiş olan girişimcilik eğitimleri Tablo 9'da görülebilir. Ancak bazı yıllara ait çeşitli verilerin eksik olması tam bir karşılaştırma yapmayı engellemektedir. Bu verilerin eksikliği İŞKUR verilerinin eksik olmasından kaynaklanmaktadır.

Tablo 9. Sakarya İŞKUR Tarafından Düzenlenen Girişimcilik Eğitimleri

Yıl	Kurs Sayısı	Erkek	Kadın	Tonlam
2010	3	43	35	78
2011	11	147	131	278
2012	10	-	-	250
2013	-	178	207	305
2014	14	181	164	345

Kaynak: Çetinkaya, 2013: 26, Sabancıoğlu ve Diğ., 2012: 66, Bayraktar, 2014: 12, www.iskur.gov.tr.

Düzenlenen girişimcilik eğitimlerinin sayısının 2010 yılından günümüze gelen süreçte arttığı görülmektedir. Bu durumla paralel olarak kursiyer sayısında da düzenli bir artış vardır. Cinsiyet açısından ele alındığında girişimcilik eğitime katılan kursiyerlerin cinsiyetlerine göre hemen hemen eşit dağıldığı görülmektedir.

2.2.3.4. Çalışanlara Yönelik Mesleki Eğitim

İşsizlerin iş sahibi olmasına yönelik olarak düzenlene eğitim programlarının yanında hali hazırda çalışmakta olanlara yönelik olarak da İŞKUR tarafından mesleki eğitimler verilmektedir. Çalışanların meslekleri ile ilgili yeni gelişmeleri takip edebilmeleri ve

kendilerini geliştirmelerini hedefleyen bu eğitimlerin Sakarya İŞKUR tarafından son beş yıllık sũreçte dũzenlenme durumu tablo 10’da verilmiştir.

Tablo 10. Sakarya İŞKUR Tarafından Dũzenlenen Çalışanlara Yœnelik Mesleki Eğitimler

Yıl	Kurs Sayısı	Katılımcı Sayısı
2010	-	1.801
2011	-	1.374
2012	138	2.789
2013	107	2.043
2014	71	1.323

Kaynak: Çetinkaya, 2013: 27, www.iskur.gov.tr.

Son beş yıllık dœnemde İŞKUR tarafından dũzenlenen kurs sayısında ve katılan kursiyer sayılarında kayda değer bir artış gœrœlmektedir. Ancak 2014 yılı itibari ile katılımcı sayılarında yaşanan azalmalar dikkat çekmektedir. Ayrıca 2010 ve 2011 yılına ait açılan kurs sayısına yœnelik veriler bulunmadığı için tam bir değerlendirme yapmak mœmkœn değildir.

2.2.3.5. Engellilere Yœnelik Dũzenlenen İŐgœcœ Kursları

Sakarya ilinde engelli vatandaşlarımıza yœnelik olarak verilen iŐgœcœ kursları son beş yıllık dœnemde Tablo 11’de gœrœlmektedir.

Tablo 11. Sakarya’da Engellilere Yœnelik Dũzenlenen İŐgœcœ Kursları

Yıl	Kurs Sayısı	Katılımcı Sayısı
2010	-	67
2011	-	23
2012	4	31
2013	3	25
2014	0	0

Kaynak: Çetinkaya, 2013: 28, www.iskur.gov.tr.

2010 yılında engelli vatandaşlarımıza yœnelik olarak Sakarya ilinde dũzenlenen iŐgœcœ kurslarına katılan kişi sayısı 67 olarak gerçekteŐirken, ilerleyen yıllarda katılımcı

sayısında belirgin bir azalma yaşanmıştır. 2014 yılına gelindiğinde ise engelli vatandaşlarımıza yönelik bir herhangi bir kurs açılmamış ve dolayısıyla katılımcı sayısı gerçekleşmemiştir. Bu durumda ilgili kurumlara yeterli talebin gelmemesi etkili olmuştur demek mümkündür.

2.2.3.6. Hükümlülere Yönelik Kurslar

Son beş yıllık süreçte hükümlü vatandaşlarımıza yönelik olarak Sakarya ilinde açılan işgücü kursları Tablo 12’de görülebilir.

Tablo 12. Sakarya’da Hükümlülere Yönelik Düzenlenen İşgücü Kursları

Yıl	Kurs Sayısı	Katılımcı Sayısı
2010	-	35
2011	-	41
2012	1	15
2013	0	0
2014	2	37

Kaynak: Çetinkaya, 2013: 29, www.iskur.gov.tr.

2010 yılından günümüze kadar gelen süreçte hükümlülere yönelik düzenlenen işgücü kurs sayısının az ve katılımcı sayısının da sınırlı olduğunu görmekteyiz. Bu durumda talebin etkisi olduğu kadar Ceza İnfaz Kurumları ile Tutukevleri İşyurtları Kurumu’nun da etkisi bulunmaktadır.

2.2.3.7. İş Başı (Staj) Programları

Tablo 13’de 2010 -2014 yılları arasında Sakarya ilinde İŞKUR tarafından düzenlenen iş başı programları görülmektedir.

Tablo 13. 2010-2014 Yılları Arasında Sakarya’da Düzenlenen İş Başı Programları

Yıl	Program Sayısı	Erkek	Kadın	Toplam
2010	-	46	33	79
2011	-	149	56	205
2012	155	-	-	238
2013	272	250	449	699

2014	367	933	676	1.609
------	-----	-----	-----	-------

Kaynak: Çetinkaya, 2013: 32, www.iskur.gov.tr.

Son beş yıllık dönemde Sakarya İŞKUR tarafından düzenlenen iş başı programları incelendiğinde hem düzenlenen program sayısında hem de katılımcı sayısında çarpıcı bir artış olduğu görülmektedir. Düzenlenen kurs sayısı ile ilgili 2010 ve 2011 yıllarına ait veri bulunmamasına rağmen 2012 yılında 155 olarak gerçekleşen program sayısının katılımcı sayıları göz önüne alındığında 2010 ve 2011 yıllarının üzerinde olduğunu söylemek mümkündür. Açılan program sayısı 2013 yılında 272 ve 2014 yılında 367 olarak gerçekleşmiştir. Katılımcı sayıları incelendiğinde ise 2010 yılında 79 katılımcı ile başlayan programların 2014 yılında 1.609 katılımcıya ulaştığı görülmektedir. Bu dikkat çekici artış içerisinde cinsiyetlerine göre katılımcılar ele alındığında 2013 yılı dışında erkek katılımcı sayısının kadın katılımcı sayısından daha yüksek olduğu görülmektedir.

2.2.3.8. Toplum Yararına Çalışma Programları

Toplum yararına çalışma programlarının amacı, işsiz kalan kişilerin geçici sürelerle de olsa sosyal fayda sağlama amacı güden işlerde istihdam edilmesidir (Çetinkaya, 2013: 36). Sakarya İŞKUR tarafından son beş yıllık süre göz önüne alındığında toplum yararına çalışma programları kapsamında uygulanan proje sayısı ve katılımcı miktarları Tablo 14’de görülebilmektedir.

Tablo 14. Sakarya İŞKUR tarafından Uygulanan Toplum Yararına Çalışma Programları 2010-2014

Yıl	Proje Sayısı	Katılımcı Sayısı
2010	-	568
2011	-	291
2012	17	895
2013	22	745
2014	15	1.289

Kaynak: İŞKUR (2015), İŞKUR Sakarya İl Müdürlüğü

2010 yılı itibari 568 kişinin istihdam edildiği toplum yararına çalışma programlarına katılım sayısı 2011 yılı haricinde, katılımcı sayısı olarak dikkate değer bir artış

eğilimindedir. Bu artış eğilimi sonucunda 2014 yılı verilerine göre Sakarya İŞKUR bünyesinde toplum yararına çalışma programlarında istihdam edilen kişi sayısı 1.289 olarak gerçekleşmiştir.

2.2.3.9. İş Danışmanlığı Hizmetleri

Ülkemizde “İş ve Meslek Danışmanlığı” hizmetleri İŞKUR bünyesinde verilmektedir. Tablo 15’de 2010-2014 yılları arasındaki süreçte Sakarya ilinde iş danışmanlığı hizmeti alanların verileri görülebilmektedir.

Tablo 15. Sakarya İlinde İş Danışmanlığı Alanlar 2010-2014

Yıl	İş Danışmanlığından Yararlananların Sayısı
2010	602
2011	2.800
2012	15.000
2013	22.000
2014	58.000

Kaynak: İŞKUR (2015), İŞKUR Sakarya İl Müdürlüğü

Sakarya ilinde İş ve Meslek Danışmanlığı hizmetlerinden yararlanan kişilerin sayıları incelendiğinde, 2010 yılından 2014 yılına kadar geçen süreçte rakamlarda çok çarpıcı artışlar olduğu görülmektedir. 2010 yılında bu hizmetten faydalanan kişi sayısı sadece 602 olarak gerçekleşirken beş yıllık süreçte bu sayılar artarak 2014 yılında 58.000 kişi olarak gerçekleşmiştir.

2.2.4. Pasif İstihdam Politikaları

Pasif istihdam politikaları gelişmekte olan ülkelerde yaygın olarak uygulanmamakla birlikte, aktif istihdam politikalarının aksine işsizlik sorununa kalıcı çözümler bulmayı değil işsizleri maddi açıdan destekleyerek işsizliğin neden olabileceği bireysel ve toplumsal zararları en aza indirmeyi amaçlar (Biçerli, 2013: 491-492). İşsizlik sigortası, işsizlik yardımı ve çalışma paylaşımı şeklinde olan pasif istihdam politikalarından işsizlik yardımı ülkemizde de uygulanmaktadır. Sakarya İŞKUR tarafından 2009-

¹ Tablo 15’de veriler, yuvarlanmış rakamlardan oluşmaktadır.

2011yılları arasında işsizlik yardımı sağlanan işsizlerin durumunu Tablo 14’de görmek mümkündür. 2009-2011 yıllarına ait veriler ise Çetinkaya (2013) tarafından yapılan “Sakarya İli İşgücü Piyasası Analiz Çalışması ”’ndan alınmıştır.

Tablo 16. Sakarya İŞKUR Tarafından Sağlanan İşsizlik Yardımları 2009-2011*

	2009	2010	2011
İşsizlik Ödeneğinden Yararlanan Kişi Sayısı	6.014	4.043	3.727
İşsizlik Ödeneğinden Yararlanana Ödenen Tutar (TL)	14.743.836	10.472.906	10.271.916

Kaynak: Çetinkaya, 2013: 25.

Sakarya iline ait olan işsizlik ödeneğine başvuru verileri ise 2012-2014 yılları için Tablo 17’de verilmiştir.

Tablo 17. Sakarya İlinde İşsizlik Ödeneğine Başvuranların Sayısı 2012-2014

	2012	2013	2014
İşsizlik Ödeneğine Başvuran Kişi Sayısı	4.679	3.411	6.279

Kaynak: Sabancıoğlu ve Diğ., 2012: 64, Bayraktar, 2014: 14.

Başvuru sayıları incelendiğinde, 2013 yılı için başvuruların sayısında bir azalma gözlenirken 2014 yılı için başvuruların sayısı dikkat çekici şekilde artarak 6.279 olarak gerçekleşmiştir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Sakarya iline ait işgücü piyasası verileri incelendiği zaman, Türkiye’nin geneli ile benzerlik olarak işgücüne katılım oranlarında ve istihdam oranlarında bir artış olduğu görülmektedir. Ancak Sakarya ili için bu noktada belirtilmesi gereken, Sakarya’nın işgücü piyasaları açısından Türkiye’nin genelinde daha büyük bir gelişme gösterdiğiidir. Yine aynı şekilde işsizlik rakamları da bu görüşü doğrular niteliktedir. Sakarya’nın işsizlik oranlarının Türkiye genelinin işsizlik oranlarında daha düşük gerçekleşmesi Sakarya işgücü piyasaları için olumlu bir durumdur.

* İŞKUR il müdürlüğü ile yapılan görüşmelerde sonraki yıllara ait verilerin şu an için verilemeyeceği belirtilmiştir. Ayrıca İŞKUR’un resmi web sayfası üzerinden de bu verilere ulaşılamamıştır.

Sakarya'nın coğrafi konumu bu olumlu tablonun ortaya çıkmasındaki etkenlerden bir tanesidir. Geçiş güzergâhları üzerinde yer alması ve ulaşım açısından uygun bir noktada bulunması işgücü piyasalarını olumlu yönde etkilemektedir. Ayrıca Kocaeli gibi bir sanayi şehir ile komşu olması ve arasında bir doğal sınırın bulunmaması da Sakarya'da yaşayan insanlar için iş seçeneklerini genişletmektedir.

Konum olarak elverişli bir noktada bulunan Sakarya sektörel olarak ele alındığında seçeneklerin geniş olduğu bir bölge olarak görülebilir. Doğası ile turizm, toprak yapısı ile tarım ve ulaşım kolaylıkları ile sanayi sektörlerinin sürekli geliştiği ve yeni iş imkânlarının ortaya çıktığı bir bölge olan Sakarya'nın bu durumu sürekli göç alan bir il olması nedeniyle nüfus hareketlerinde de kendisini göstermektedir.

Diğer yandan kurulduğu günden bu yana hızlı bir gelişme ve büyüme eğiliminde olan Sakarya Üniversitesi 'de şehrin işgücü piyasaları üzerinde etkili olan unsurlardan bir tanesidir. Şehrin dinamiklerini iyi analiz eden ve şehrin çeşitli kurumlarıyla işbirliği noktasında sorumluluk alan yapısı sayesinde çeşitli iş başı (staj) eğitimlerini hayata geçiren Sakarya Üniversitesi hem işgücünün tecrübe kazanması hem de şehrin nitelikli işgücü ihtiyacının karşılanması noktasında etkili olmaktadır.

Özellikle “Cumhuriyet'in Yüzüncü Yılı” kapsamında, Türkiye'nin hedeflerine paralel şekilde Sakarya ilinin de işgücü piyasaları çerçevesinde gelişime açık noktalarının olduğunu söylemek mümkündür. Özellikle 1980'li yıllardan bu yana bütün dünya da yaşamakta olan post-endüstriyel dönüşüm ve ülkelerin uyguladığı ekonomi politikaları etkilerin genelde bütün Türkiye ve özelde Sakarya ilinde de göstermektedir. Tüketici tercihlerindeki değişimler ve buna paralel olarak yaşanan teknolojik gelişme ve ilerlemeler etkilerini işgücü piyasalarında da göstermiştir. Hizmetler sektöründeki yükseliş kendisini beyaz yakalı çalışanların sayısındaki artış ve mavi yakalı çalışanların sayısındaki azalış ile göstermiştir. Bu durum beraberinde belirli bir işte uzmanlaşmış ve vasıfsız çalışan ihtiyacını azaltmış ve hatta neredeyse ortadan kaldırmıştır. Esnek çalışma modelleri ile işgücü piyasalarında ihtiyaç duyulan çalışanlar daha nitelikli ve donanımlı hale gelmişlerdir.

Bu durum kendisini özellikle sanayi bölgeleri ile gelişmeye müsait bölgelerde göstermektedir. Sakarya'da hem bir sanayi şehri olma yolunda ilerlemesi hem de

gelişmeye müsait yapısıyla işgücü piyasaları açısından hızlı bir dönüşüm yaşamaktadır. Bu dönüşümle birlikte Sakarya ili önümüzdeki dönemlerde işgücü piyasaları açısından nitelikli ve yetişmiş elemanlara ihtiyaç duyacak bir görüntüdedir. Bu konuda yapılan akademik çalışmalar ve çeşitli kurumların hazırladığı raporlar da bu düşünceyi destekler niteliktedir. Önümüzdeki dönemlerde Sakarya ilinde işgücü piyasalarının gelişimini sürdürebilmesi ve ihtiyacının karşılanması açısından eğitim önem taşımaktadır.

Önümüzdeki dönemlerde Sakarya'nın ihtiyaç duyacağı nitelikli ve eğitilmiş işgücü ihtiyacı ancak Sakarya'daki bütün kurumların, sivil toplum kuruluşlarının ve eğitim kurumlarının işbirliği ile sağlıklı bir biçimde karşılanabilir. Tabii burada şunu belirtmek gerekir ki en büyük görev ve sorumluluk burada üniversiteye düşmektedir. Bugüne kadar başarı ile sürdürülen iş başı eğitimlerinin sayısının artırılarak geliştirilmesi ve Sakarya'da faaliyet gösteren küçük, büyük bütün işyerleri ve firmalarla bağlantıya geçilerek gerektiği dönemlerde projeler yapılması ve protokoller geliştirilmesi Sakarya işgücü piyasalarının geleceği için önem taşımaktadır.

Ayrıca İŞKUR, Çalışma ve Sosyal Güvenlik İl Müdürlüğü, Büyükşehir Belediyesi ve ilçe belediyeleri ile Sakarya Ticaret ve Sanayi Odası gibi Sakarya'nın yerel dinamikleri ve ulusal bağlantıları açısından önem taşıyan kurum ve kuruluşlarla üniversite arasında yapılacak işbirliği, geliştirilecek projeler de önem taşımaktadır. Bunun temel sebebi üniversitenin kendi çabası ile sadece kendi öğrencileri üzerinde etkilerinin olabilecek olmasıdır. Ancak adı geçen kuruluşlarla ortak hareket edilmesi Sakarya halkına ulaşılması noktasında önem taşımaktadır. İşgücü piyasalarında ihtiyaç duyulacak olan nitelikli işgücü ihtiyacının gelecek dönemlerde sağlanabilmesi şehir halkının bütününe ulaşmakla gerçekleşebilir. Sadece çalışanlar bazında değil işverenler noktasında da bilgilendirme toplantı ve eğitimlerinin yapılması, işgücünün niteliklerinin artırılması noktasında işverenlerin de süreçlere dâhil edilmesi önemlidir.

Üniversite ile meslek liseleri arasındaki ilişkilerin kuvvetlendirilmesi, akademik çevrelerce yapılacak saha araştırmaları ve ihtiyaç analizleri ile işgücü ihtiyacı artacak meslek ve sektörlerin ortaya konulması, bu doğrultuda meslek liselerinin ilgili bölümlerinin geliştirilerek işgücü piyasalarına nitelikli elemanlar kazandırılması diğer önemli noktalardan birisidir. Yine meslek liseleri ile yapılacak işbirliği ile ilgili bölüm mezunlarının ilgili meslek yüksekokullarına yönlendirilmesi ve bu öğrencilerin

üniversite tarafından lise eğitimleri döneminde takip edilmeye başlanarak kendilerine iş başı eğitim fırsatları sunulması, yaz dönemlerinde üniversite ve ilgili diğer kuruluşlarla ortaklaşa eğitimler düzenlenmesi de geliştirilebilecek projelerden bir tanesidir.

KAYNAKÇA

Bayraktar, Pirali (2014), “Sakarya İşgücü Piyasası Araştırma Raporu”, Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü, Sakarya Çalışma ve İş Kurumu İl Müdürlüğü, Sakarya.

Biçerli, M. Kemal (2013), “Çalışma Ekonomisi”, Beta Basım A.Ş., İstanbul.

Çetinkaya, Emel ve Erdoğan, Ekrem (2009). “KOBİ’lerde Mesleki ve Teknik Eğitim Gereksinimi: Sakarya İli Örneği”, 7. Uluslararası Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi, 30-31 Ekim, Yalova.

Çetinkaya, Emel (2013), “Sakarya İli İşgücü Piyasası Analiz Çalışması”, Sakarya İŞKUR Yayını, Sakarya.

Ehrenberg, G. ve Smith, R.G. (2000), “Modern Labor Economics”

Elliott, Robert F. (1997), “Karşılaştırmalı Çalışma Ekonomisi”, Ankara Üniversitesi Rektörlüğü Yayınları, Yayın No: 210, Ankara.

Gebze Ticaret Odası (2014), “Bölgemiz KOBİ’lerinin2023 Vizyonu Çalıştayı Sonuç Raporu”, Gebze Ticaret Odası Yayınları, Gebze.

Gündoğan, Naci ve M. Kemal Biçerli (2003), “Çalışma Ekonomisi”, AÖF Yayınları, Eskişehir.

Güney, Alptekin (2009), “İşsizlik, Nedenleri, Sonuçları ve Mücadele Yöntemleri”, Kamu-İş, Cilt 10, Sayı 4.

<http://www.iskur.gov.tr/tr-tr/kurumsalbilgi/istatistikler.aspx#dltop> (Erişim Tarihi, 10.05.2015).

İŞKUR (2011), “İşgücü Piyasası Araştırması Sakarya İli Sonuç Raporu”, Sakarya İŞKUR Yayını, Sakarya.

İŞKUR (2015), “İŞKUR Verileri”, İŞKUR Sakarya İl Müdürlüğü, Sakarya.

Korkmaz Âdem ve Adnan Mahiroğulları (2007), “İşsizlikle Mücadelede Emek Piyasası Politikaları –Türkiye ve AB Ülkeleri-“, Ekin Basım Yayım, Bursa.

Lordoğlu, K., Törüner, M., Biçerli, K. (2000), “Çalışma Ekonomisi”, AÖF Yayınları, Eskişehir.

MARKA (2011), “Sakarya Uygun Yatırım Alanları”, Doğu Marmara Kalkınma Ajansı, Sakarya Yatırım Destek Ofisi, 2011.

Murat, Sedat (2007), “Dünden Bugüne İstanbul’un İşgücü ve İstihdam Yapısı”, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, Yayın No: 2007-73, İstanbul.

Sabancıoğlu, Levent, Batit, Emine, Önder, Eren, Yel, Sami (2012), “Sakarya İşgücü Piyasası Analiz Raporu”, Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü, Sakarya Çalışma ve İş Kurumu İl Müdürlüğü, Sakarya.

Sakarya Valiliği (2015), “İl Brifingi”, Sakarya.

SATSO (2014), “Sakarya Nitelikli İstihdamda Fark Attı”, Sakarya Ekonomi Dergisi, SATSO Yayınları, Sayı: 82, Sakarya.

SATSO (2015), “SATSO Sakarya Verileri”, Sakarya.

SESAM (2004), “Sakarya’nın “Rekabet Gücünün” Belirlenmesi ve Geliştirilmesi”, Sakarya Üniversitesi Sakarya Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Merkezi (SESAM), Sakarya.

Tansel, Aysıt (2012), “2050’ye Doğru Nüfusbilim ve Yönetim: İşgücü Piyasasına Bakış”, TÜSİAD Yayınları, Yayın No: TÜSİAD-T/2012-11/536, İstanbul.

TÜİK Haber Bülteni (2011), Sayı 42.

TÜİK Haber Bülteni (2012), Sayı 10761.

TÜİK Haber Bülteni (2014), Sayı 16015.

TÜİK Haber Bülteni (2015), Sayı 18636.

Varçın, Recep (2004), “İstihdam ve İşgücü Piyasası Politikaları”, Siyasal Kitabevi, Ankara.

Zaim, Sabahaddin (1997), “Çalışma Ekonomisi”, Filiz Kitabevi, İstanbul

BÖLÜM 3: SAKARYA İLİ EKONOMİK GÖSTERGELER*

1980’li yıllardan günümüze gelen süreçte yaşanan ekonomik değişimler ve gelişmeler kendisini birçok alanda göstermektedir. Bunun en belirgin olanı belki de imalat sektörünün piyasalarda yerini hizmetler sektörüne bırakması olarak gösterilebilir. Hem ortaya çıkan yeni çalışma şekilleri hem de mavi yakalılarının azalan sayısının yanında beyaz yakalı çalışanların sayısındaki artış bu değişimin önemli göstergeleridir. Bütün dünya da tarım sektöründe teknolojik tarıma geçilmesi, sanayi de yeni teknoloji ve tekniklerin kullanılması, hizmetler sektöründe de müşteri odaklı yaklaşımlar etkisini başta Türkiye olmak üzere Sakarya’da da göstermektedir.

Sürekli büyüyen ve gelişen Türkiye ekonomisi içerisinde Sakarya hem GSYH hem de büyüme oranları olarak dikkat çeken şehirlerden bir tanesi olarak ortaya çıkmaktadır. Gerek verimli arazilerinde tarım ve hayvancılığın sürekli bir gelişim göstermesi, gerek kamu teşebbüsleri ile başlayan sanayi hamlesinin özel sektör tarafından ivmelendirilerek devam etmesi, gerekse de artan ticari faaliyetleri ile ülkemizin dış ticaret fazlası veren nadir şehirlerinden bir tanesi olması Türkiye ekonomisi içerisinde Sakarya’yı özel bir konuma getirmektedir.

Bu çalışmada Sakarya’nın ekonomik yapısı sektörler bazında (tarım ve hayvancılık, sanayi ve ticaret) irdelenerek çeşitli kurum ve kuruluşlardan elde edilen veriler ışığında incelenecek ve Sakarya ilinin özellikle son yıllarda yaşadığı ekonomik büyüme ve atılımlar analiz edilmeye çalışılacaktır.

3.1. Sakarya İli Genel Ekonomi Göstergeleri

Sakarya bölgesel konumu ile Türkiye’nin ekonomisinden ciddi bir pay almaktadır. Sakarya’nın ekonomideki bu rolünde ulaşım imkânları açısından denize kıyısı olması, demiryolu güzergâhı üzerinde bulunması, otoyol bağlantıları ve ulaşımın kolay olduğu iki havaalanına yakın olması etkili olmaktadır (SESAM, 2004: 562-563). Kocaeli başta olmak üzere, İstanbul, Bursa, Ankara gibi hem ekonominin hem sosyal yaşamın hem de bürokrasinin merkezleri olarak kabul edilebilecek büyükşehirlerle lokasyon olarak yakın

* KÖSEOĞLU, Yakup, Öğr. Gör., Sakarya Üniversitesi, Sapanca MYO
DURSUN, İbrahim Taha, Öğr. Gör., Sakarya Üniversitesi, Geyve MYO

olan Sakarya ekonomik gelişim süreci için avantajlı bir konumdadır. Sakarya'da ekonomik büyüme ve gelişme süreci cumhuriyetin ilan edilmesiyle birlikte kendisini kamu yatırımları olarak göstermiştir. İlerleyen dönemlerde ise özel sektör yatırımları ile hız kazanmıştır (MARKA, 2011: 41).

Sakarya'yı yatırımcılar için cazip hale getiren diğer noktalar ise coğrafi konumu, hammadde kaynaklarına ve piyasalara yakın olması, hem tarımsal anlamda hem de sanayi anlamında uygun yatırım alanlarına sahip olması, işgücü konusunda sıkıntısı olmayan bir bölge olması sayılabilir (SESAM, 2004: 33).

Sakarya ilinde yaşayanların GSYH'den (Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla) aldıkları pay, bölgenin ekonomik büyüklüğünü ortaya koymak ve hem Türkiye geneli hem de yakın illerle kıyaslama yapmak için önemlidir. Sakarya'nın GSYH'den aldığı pay 2012 yılında % 1,6 olarak gerçekleşirken, kişi başına düşen GSYH, miktar olarak 14.144 \$ olarak gerçekleşmiştir. Aynı dönemde Türkiye genelinde ise kişi başına GSYH, miktar olarak 10.540 \$ gerçekleşerek Sakarya'nın istatistik olarak altında seyretmiştir (Sakarya Valiliği, 2015: 5-6).

İllerin ve bölgelerin hem sosyal hem de ekonomik gelişmişlik sıralamasını araştırmaya yönelik yapılan çalışmalarda Sakarya'nın ülke ekonomisi içerisindeki yerini göstermesi açısından önemlidir. İlk olarak DPT (Devlet Planlama Teşkilatı) tarafından yapılan çalışmalarda Sakarya, 81 il içerisinde 23. sırada yer almıştır (Dinçer ve Diğ., 2003: 48). 2011 yılında Kalkınma Bakanlığı tarafından güncellenen bu çalışma sonuçlarına göre ise Sakarya 81 il içerisinde 18. sıraya kadar yükselmiş bulunmaktadır (Kalkınma Bakanlığı, 2011: 125).

Benzer bir çalışma da Türkiye İş Bankası İktisadi Araştırmalar birimi tarafından 2010-2012 yıllarına ait verilerle yapılmıştır. Bu çalışmada bir endeks oluşturularak illerin gelişmişlik seviyeleri araştırılmış olup, Sakarya ili 81 il içerisinde 17. sırada kendisine yer bulmuştur (Gül ve Çevik, 2014: 6-7).

3.2. Sakarya İlinde Sektörel Durum

Sakarya ili coğrafi konumu, verimli toprakları, nitelikli işgücüne sahip olması, eğitim kurumlarının çokluğu vb. sebeplerden dolayı çok sektörlü bir yapıya sahiptir. Sakarya ilinin sektörel yapısı ve ağırlıkları Tablo 1’de görülmektedir.

Tablo 1. Sakarya İlinin Sektörel Yapısı ve Ağırlıkları

SEKTÖRLER	Yüzde (%)
Tarım ve Hayvancılık Sektörü	19
Sanayi Sektörü	25
Hizmetler Sektörü	56
<i>Ticaret</i>	21
<i>Ulaştırma ve Haberleşme</i>	14
<i>İnşaat</i>	6
<i>Diğer</i>	15

Kaynak: SATSO, Sakarya İli İktisadi Raporu, 2012: 28.

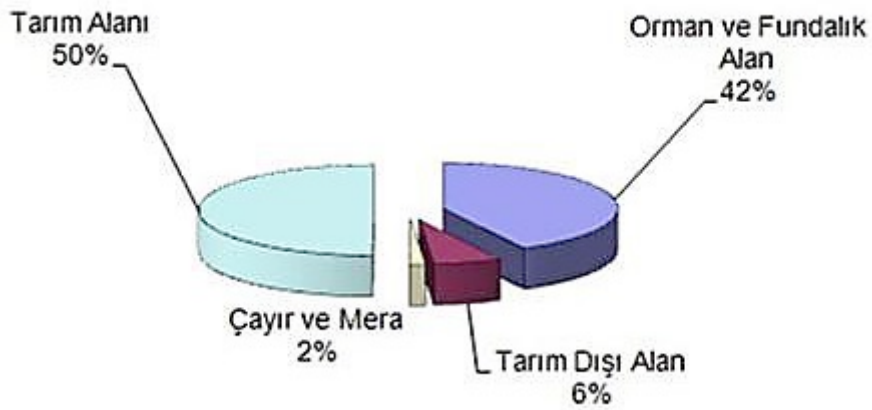
SATSO (Sakarya Ticaret ve Sanayi Odası) verileri incelendiğinde, hizmetler sektörünün % 56’lık bir pay ile Sakarya ekonomisinin en önemli kısmını oluşturduğu görülmektedir. Hizmetler sektörü kendi içerisinde incelendiğinde ticaretin payı % 21 olarak gerçekleşmekte ve ilk sırayı almaktadır. Hizmetler sektörünü % 25 ile sanayi sektörü ve % 19 ile tarım ve hayvancılık sektörü izlemektedir.

3.2.1. Tarım ve Hayvancılık Sektörü

Sakarya, her ne kadar sanayi ve hizmetler sektöründe yaşanan gelişmeler karşısında payını arttıran bir görünümde olsa da hala çok ciddi bir tarım potansiyeline sahiptir. Bu durumda teknolojik tarım uygulamaları, iklimi tarım ve hayvancılığa müsait olması, verimli tarım alanları ile tarım ve hayvancılık pazarlarına yakınlık etkilidir (Sakarya Büyükşehir Belediyesi, 2010: 12). Coğrafi olarak ele alındığında, Türkiye’nin en verimli ikinci ovası olan Akova’nın (Adapazarı Ovası) il sınırları içerisinde yer alması

ve il yüzölçümünün yaklaşık % 50'lik kısmının tarıma elverişli olması da bu durumda etkilidir (Aktaş, 2009: 169).

Şekil 1. Sakarya İlinde Arazilerin Niteliklerine Göre Dağılımı

Kaynak: SATSO, Sakarya İli İktisadi Raporu, 2012: 29.

Sakarya ilinde tarım ve hayvancılığın önemini belirten bir diğer gösterge de, Sakarya'da istihdam içerisinde yer alan nüfusun yarısına yakınının tarım ve hayvancılık sektöründe çalışıyor olmasıdır. Ayrıca Türkiye geneli ile GSYH açısından bir karşılaştırma yapıldığında, Türkiye'nin GSYH içerisindeki tarımsal payı % 8 olarak gerçekleşirken, Sakarya'nın payının % 19 olarak gerçekleşmesi de, Sakarya açısından tarım ve hayvancılığın önemini ortaya koyan göstergelerden bir tanesidir. Tarım ve hayvancılık ise kendi içinde incelendiğinde Sakarya'da hayvancılığın payının daha yüksek olduğu ve sonrasında ise meyveciliğin (özellikle fındık) geldiği görülmektedir (Sakarya Valiliği, 2015: 45).

Tablo2. Tarım ve Hayvancılığın Sektörel Üretim Değerleri (2014)

Üretim	Üretim Değeri (TL)	% Oranı
--------	--------------------	---------

Hayvansal Üretim	1.921.356.065	51,51
Meyve Üretimi	1.266.125.750	33,95
Tarla Bitkileri Üretimi	357.798.130	9,59
Sebze Üretimi	173.949.400	4,66
Su Ürünleri Üretimi	10.694.756	0,29
Toplam	3.729.924.101	100

Kaynak: Sakarya İl Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü, 2015.

Sakarya ilinde tarım yapılan alanlar incelendiğinde, bu alanların % 42'lik bir bölümünde tarla tarımı yapıldığı görülmektedir. Sanayide kullanımı açısından da önem taşıyan mısır, tarla tarımı yapılan alanların yaklaşık % 47'si kadarında ekilmektedir. Ayrıca mısırla birlikte, buğday ve sanayi bitkilerinden ayçiçeği ve şeker pancarı, patates ve hayvansal yem elde edilen yonca gibi bitkilerde ekilmektedir. Türkiye ortalaması ile bir kıyaslama yapıldığında şeker pancarı, mısır ve buğday gibi ürünlerin üretiminin yüksek oranda gerçekleştiği görülmektedir. Gelecek planlaması ele alındığında büyük arazilerden ziyade küçük ve parçalı arazi yapısı sebze ekiminin artacağına işaret etmektedir (Sakarya Valiliği, 2015: 48).

Meyve üretimi açısından ele alındığında, iklimsel uygunluktan dolayı, Geyve, Sapanca ve Pamukova'da kiraz, armut, üzüm, elma, ayva gibi meyveler yetiştirilebilmekte, Serdivan'da ise incir üretimi ön plana çıkmaktadır (Aktaş, 2009: 168).

Yine toprağın yapısı ve iklim koşullarının uygunluğu süs bitkilerinin yetiştirilmesine de olanak sağlamaktadır. İstanbul, Ankara ve Kocaeli gibi Büyükşehir Belediyeleri Sakarya ilinde yetiştirilen süs bitkilerini özellikle park ve bahçe düzenlemeleri için talep etmektedirler. Bu durum süs bitkilerinin yetiştirilme miktarlarını ve yetiştirici sayılarını sürekli olarak arttırmaktadır (Sakarya Büyükşehir Belediyesi, 2010: 10).

Tarım ve hayvancılık sektörü incelendiğinde hayvancılığın payının hemen hemen % 52 ile ilk sırada yer aldığı görülmektedir. Küçükbaş ve büyükbaş hayvancılığın yanında özellikle Broiler cinsi tavuk üretimi de oldukça yaygındır. Genellikle Akyazı, Kaynarca, Hendek ve Adapazarı ilçelerinde yapılan tavukçuluk teknoloji kullanımı ve kapasite açısından oldukça gelişmiş düzeydedir (Aktaş, 2013: 172).

Tablo 3. Sakarya İlinde Ton Bazında Yıllara Göre Hayvansal Üretim Miktarları

ÜRÜNLER	2010	2011	2012	2013	2014
Kırmızı et	14.735	16.856	20.336	22.637	19.607
Bevaz et	177.116	186.295	189.146	214.702	229.808
Süt	204.946	233.609	280.419	274.990	269.103
Bal	819	523	998	775	663
Yumurta (ad.)	199.200.000	210.300.000	267.066.000	343.611.600	529.140.000

Kaynak: Sakarya İl Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü, 2015.

Hayvansal üretim içerisinde ele alınabilecek bir diğer üretim çeşidi de su ürünleri üretimidir. Yoğunluk olarak ele alındığında su ürünleri genellikle Karadeniz sahilinde ve iç sularda üretilmektedir. Balık üretiminin toplamda yıllar itibari ile artış gösterdiği Sakarya’da 2012 yılı verilerine göre 22 tane alabalık üretim çiftliği bulunmaktadır (SATSO, 2012: 34).

Tablo 4. 2010-2014 Yılları Arasında Sakarya İlinde Su Ürünleri Üretimi

Su Ürünleri (Kg)	2010	2011	2012	2013	2014
Tatlı su balıkları	55.000	42.750	130.000	181.000	120.000
Kültür balıkları	650.000	680.000	714.000	735.000	700.000
Deniz balıkları	119.000	150.520	69.875	81.000	186.537
Toplam balık	824.640	873.270	783.875	997.000	1.006.537
Kum midyesi	11.556	7.430	6.600	0	5.130

Kaynak: Sakarya İl Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü, 2015.

Sakarya ili gittikçe artan oranlarda ve yüksek tutarlarda tarıma yönelik destek ve teşvikler almaktadır. Bu durum Sakarya için tarım ve hayvancılığın önemi gösteren noktalardan bir tanesi olarak ön plana çıkmaktadır. Bir karşılaştırma yapıldığında 2003 yılı için Sakarya’da tarım ve hayvancılık teşviklerinin 24.979.281 TL, 2014 yılında ise 107.592.277 TL olduğu görülmektedir. 11 yıllık süre zarfında teşviklerin yaklaşık dört kat arttığı göz önüne alınırsa Sakarya’da tarım ve hayvancılığın gün geçtikçe büyüdüğü

ve önem kazandığı görülmektedir (Sakarya İl Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü, 2015: 16-17).

3.2.2. Sanayi Sektörü

Sanayi açısından Sakarya ekonomisi ele alındığında ilk çalışmaların Cumhuriyet öncesi dönemde yapıldığı görülmektedir. 1916 yılında kurulan DA-TA Ağaç İşleri Fabrikası Kurtuluş Savaşı esnasında ordumuzun ihtiyaçlarını karşılayarak önemli bir ol üstlenmiştir (Sakarya Valiliği, 1994: 138).

Sanayi açısından Sakarya asıl atılımını Cumhuriyet dönemi ile birlikte göstermiş ve 1930-1940'lı yıllar arasında Sakarya'da birçok ipek fabrikası kurulmuştur. Ayrıca tarım arazilerinin çokluğu ve verimli olması nedeniyle aynı tarihler de Sakarya iline bir tane de un fabrikası kurulmuştur. 1940-1950'li yıllar itibari ile il statüsü kazanan Sakarya gerçek anlamda sanayi hamlelerinin yaşandığı bir şehir olarak ön plana çıkmıştır. Kamu sanayi kurumları öncülüğünde başlayan bu hamleler ilerleyen süreçte özel sektörün de devreye girmesiyle artmıştır. 1943 yılında Türkiye Ziraî Donanım Kurumu (TZDK) kurulmuş ve Askerî Ağır Bakım Fabrikası Sakarya iline taşınmıştır. Yine 1951 yılında kurulan Vagon Fabrikası ve 1953 yılında kurulan Adapazarı Şeker Fabrikası Sakarya sanayisi için lokomotif görevini görmüşlerdir (ATSO, 2003: 199-201). Kamu tarafından yapılan bu yatırımlar Sakarya da özel sektör için bir zemin hazırlamış ve daha sonra yapılan sanayi yatırımlarının neredeyse tamamı özel sektör tarafından gerçekleştirilmiştir (Sakarya Valiliği, 1998: 101).

Özellikle 1990'lı yıllardan sonra Sakarya'da sanayi sektöründe önemli gelişmeler olmuştur. Ekonomik açıdan Türkiye'nin en önemli coğrafi bölgesi olan Marmara Bölgesi'nde yaşanan yoğunluk, Sakarya'yı sanayi açısından iyi bir alternatif durumuna getirmiştir (ATSO, 2003: 203).

Kamu yatırımları ile başlayıp, 1950'li yıllardan sonra özel sektörün yatırımları ile güçlenen Sakarya sanayisi ilk etapta tarımsal kaynak potansiyeli doğrultusunda gelişme göstermiştir. 1960-1970'li yıllar boyunca tarıma dayalı sanayi önemini korumuş ancak diğer sanayi dallarında da yatırımlar görülmeye başlanmıştır. Özel sektörün il sınırları içerisinde yatırımlarını arttırması, yerli ve yabancı birçok firmanın büyük fabrikalar

kurmasını sağlamıştır. Özellikle otomotiv sektöründe ve yan sektörlerinde faaliyet gösteren Otokar, Tırsan, Asaş, Toyota, Good Year gibi firmaların Sakarya'daki yatırımları, sanayi açısından ilin gelişmesini sağlamıştır (<http://www.siyasetdergisi.com.tr>, 03.06.2015, SATSO, 2010: 142).

Sanayi sektörü incelendiğinde Sakarya'da otomotiv sanayinin ön plana çıktığı görülür. Otomotiv sanayi beraberinde otomotiv yan sanayi yatırımlarını da getirerek sektörün büyümesine de katkı sağlamıştır. Otomotiv sanayi ve beraberinde getirdiği otomotiv yan sanayi Sakarya'da sanayi sektöründeki istihdamın yaklaşık % 35'lik kısmını sağlamaktadır (<http://www.siyasetdergisi.com.tr>, 03.06.2015).

Tarıma elverişli alanların çokluğu ve tarım sektörünün yaklaşık % 19'luk payı sanayi içerisinde gıda sektörünün de gelişmesini sağlamıştır. Sakarya'da gıda sektörü içerisinde özellikle süt ürünleri ve tavukçuluk alanlarında ciddi yatırımlar yapılmıştır. Akyazı ve Pamukova'da Ülker Grubu tarafından yapılan yatırımlar, Geyve'de ise Şen Piliç A.Ş. tarafından yapılan yatırımlar Sakarya ilinde gıda sanayisinin gelişiminde rol oynayarak diğer yatırımcıları da bölgeye çekmiştir (<http://www.kent54.com>, 03.06.2015).

Sakarya'nın coğrafi konum avantajı kendisini tekstil sanayisinde de göstermektedir. Özellikle İstanbul ve Bursa gibi tekstil sektöründe üretimin ve pazarların öncüsü konumunda olan iki ile yakın olması, tekstil sanayi için Sakarya'yı avantajlı bir alternatif haline getirmektedir. Nitelikli işgücü ile birlikte ulaşım maliyetlerinin düşük olması Sakarya'yı gün geçtikçe tekstil sanayisinde de söz sahibi bir il haline getirmeye başlayacaktır (SATSO, 2009: 78).

Büyük ölçekli kamu ve özel sektör yatırımlarının yanında KOBİ'lerde (Küçük ve Orta Büyüklükte İşletmeler) Sakarya sanayi sektöründe önemli bir paya sahiptir. Özellikle gelişmiş teknoloji kullanımının yaygın olduğu KOBİ'ler büyük ölçekli işletmelerin yan sanayi imalatını üstlenerek Sakarya sanayi sektörüne katkı sağlamaktadırlar. 2014 yılı verileri incelendiğinde Sakarya'da farklı sanayi dallarında faaliyet gösteren 1.125 Kobi olduğu görülmektedir. Sakarya ilinin çeşitli bölgelerinde faaliyet gösteren KOBİ'lerin önemi yaklaşık 58.936 kişiyi istihdam etmeleri noktasında da kendisini göstermektedir. 2014 yılı nüfus verileri ışığında Sakarya'nın nüfusu 932.736 olarak gerçekleşmiştir

(TÜİK Verileri www.tuik.gov.tr, 03.06.2015). Nüfusun yaklaşık % 6,3'lük kısmının KOBİ'lerde istihdam edilmiş olması Sakarya sanayisinde KOBİ'lerin önemi açısından önemli bir göstergedir. Ayrıca tüm sanayi sektörleri içerisinde KOBİ'ler istihdamın ortalama % 69'luk bir kısmını karşılamaktadır. Yine istihdam açısından ele alındığında gıda ve otomotiv sektöründe faaliyet gösteren KOBİ'ler ağırlıklıdır. Daha sonra ise yapı, inşaat, metal, çelik ve tekstil alanında faaliyet gösteren KOBİ'ler izlemektedir (SATSO, 2008: 79, SATSO, 2011: 52, SATSO, 2014: 98).

Ayrıca Sakarya'da yer alan küçük sanayi siteleri de istihdam açısından önemlidir. 2014 yılı verilerine göre küçük sanayi sitelerinde 3.230 işyerinde toplamda 9.248 kişi istihdam edilmektedir (SATSO, 2014: 101).

Tablo 5. 2013-2014 Sakarya Sanayi İşletmeleri

Ticari İşletmeler		İşyeri Sayısı		Fiili İstihdam	
		2013	2014	2013	2014
ÖZEL SEKTÖR İŞLETMELERİ	KOBİ	954	1.125	54.085	58.936
	OSB	137	153	14.812	17.843
	KSS	3.230	3.230	9.201	9.248

Kaynak: SATSO, Sakarya İli İstatistikleri, 2014

Sakarya sanayisi açısından OSB'ler (Organize Sanayi Bölgesi) büyük önem taşımaktadır. Hem sanayi hacminin artırılması hem de istihdam açısından önem taşıyan OSB sayısı Sakarya ilinde dört tanedir. Sakarya ilinde bulunan dört OSB'de yaklaşık 18.000 kişi istihdam edilerek iş imkânı sağlanmaktadır. Sakarya'da bu dört OSB yanında bakanlık onayı alınmış ve kuruluş aşamasında olan üç OSB, ayrıca hazırlık aşamasında olan üç OSB daha bulunmaktadır. Bütün OSB'lerin faaliyete geçmesi ile birlikte yaklaşık 90.000 kişinin istihdam edileceği ve iş imkânı sağlanacağı tahmin edilmektedir (SATSO, 2015: 145).

Sakarya’da bulunan OSB’ler incelendiğinde üretimin karma bir yapı izlediği görülmektedir. Bununla beraber plastik, metal ve gıda sanayisine doğru bir eğilim olduğu söylenebilir. OSB’ler ile sanayi sektöründe düzensiz yapılanma engellenerek, çağdaş teknolojilere ulaşım imkânı arttırılacaktır. OSB’ler sayesinde il ekonomisinde önemli bir yeri olan tarım ve hayvancılık için kullanılabilir olan verimli arazilerde korunabilecektir (MARKA, 2010: 46-48, SATSO, 2010: 48).

3.2.3. Ticaret

Sakarya’da ticaret ile ulaşımı birbirinden ayırmamak gerekmektedir. Bunun temel sebebi ise Sakarya’nın coğrafi konumu nedeniyle hem demiryollarını hem de karayollarını kesişme noktaları üzerinde olmasıdır. Sanayi, ticaret, tarım, sosyal ve kültürel yaşam gibi alanlarda ve sektörlerde söz sahibi olan İstanbul, Ankara, Eskişehir, Bursa ve Kocaeli gibi illerin geçiş güzergâhları üzerinde olması Sakarya’da ticareti geliştiren ve canlandıran unsurlardandır (Bayrak, 2000: 38). Sakarya’da ticaretin gelişmesinde etkili olan ilk önemli gelişme Osmanlı İmparatorluğunun son dönemlerine denk gelmektedir. Anadolu Demiryolu hattının 1890 yılında İstanbul-Adapazarı güzergâhının kullanıma açılmasıyla birlikte özellikle orman ürünleri pazarlaması ve ticareti önem kazanmıştır (MARKA, 2011: 32). Cumhuriyet döneminde ise asıl atılımlar 1950’li yıllarla birlikte görülmeye başlanmıştır. Bu dönemde tarım ürünleri işlenmiş bir şekilde il dışı ticarete yönelik olarak hazırlanmaya başlanmıştır. İlk başlarda tarım ürünlerine dayalı olan ticari hayat sanayi sektörünün gelişmesiyle birlikte kapsamına sanayi ürünlerini de almıştır (Bayraktar, 1998: 96).

Sakarya’da ticaret sektörünü hareketlendiren bir diğer gelişme de KOBİ’lerin öneminin ve sayısının artmasıdır. Bu sayede rekabet anlamında ihracata yönelik bir üretim yapısı oluşmaya başlamıştır. Sakarya ilinde şu an faaliyette olan iki Ticaret Borsası, iki Sanayi ve Ticaret Odası, bir Esnaf ve Sanatkarlar Odaları Birliği ile yetmiş üç tane Esnaf ve Sanatkarlar Odası bulunmaktadır. Türk Ticaret Kanunu kapsamında 2014 yılında Sakarya’da 1.182 şirket açılırken, 977 şirket kapanmıştır ve faaliyette olan şirket sayısı toplamda 7.900 olarak gerçekleşmiştir (Sakarya Valiliği, 2015: 63).

Tablo 6. 2014 Yılında 6102 Sayılı Türk Ticaret Kanunu’na Göre Faaliyet Gösteren Şirketler ve Nevilerine Göre Üyeler

	ŞİRKET SAYISI
ANONİM ŞİRKET	1.004
HAKİKİ ŞAHİS	2.745
KOLLEKTİF ŞİRKET	34
KOMANDİT ŞİRKET	3
LİMİTED ŞİRKET	4.114
TOPLAM ŞİRKET SAYISI	7.900

Kaynak: Sakarya Valiliği, İl Brifing Raporu, 2015: 62.

MARKA (2011: 32) verilerine göre (Doğu Marmara Kalkınma Ajansı), Sakarya dış ticaret hacmi açısından Türkiye'nin diğer şehirlerine göre ön plandadır. Türkiye'de en çok ihracat yapan ilk 10 şehir arasında yer alan Sakarya, dış ticaret fazlası veren yapısıyla da Türkiye'de ticaret sektöründe ön plana çıkan şehirlerden bir tanesidir.

Sakarya'nın ihracat rakamları incelendiğinde 2012 yılında Türkiye'de ihracattan % 1,3 civarında bir pay aldığı görülmektedir. Aldığı bu pay ile ihracatçı iller arasında 11. sırada yer alan Sakarya, 2013 yılı itibari ile 9. Sıraya yükselmiştir. 2014 yılındaki rakamlar incelendiğinde ise Sakarya'da ihracatın 2,5 milyar \$, ithalatın ise 1,6 milyar \$ civarında gerçekleştiği görülmektedir. Ayrıca Sakarya 2014 verilerine göre ihracatçı iller arasında kendisine 8. sırada yer bulmuştur (SATSO, 2015: 112, TÜİK, 2015).

Tablo 7. 2014 Yılında Sakarya İlinde Gerçekleşen Dış Ticaret Rakamları

İhracat (Türkiye 8.si)	2.599.439.000 \$
İthalat	1.663.810.000 \$
Dış Ticaret Hacmi	4.263.249.000 \$
İhracatın İthalatı Karşılama Oranı	%156
Dış Ticaret Dengesi	(+)935.629.000 \$

Kaynak: TÜİK Dış Ticaret İstatistikleri, 2015.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Sakarya ili başta coğrafi konumu olmak üzere ekonomik yapı ve gelişim açısından birçok avantaja sahiptir. Coğrafi konumun getirdiği avantajlar; karayolları, demiryolları ve deniz ulaşımı için elverişli bir noktada olması ile yakın mesafede hava ulaşımına elverişli bir tanesi uluslararası uçuşlara açık olan iki havaalanı bulunmasıdır. Coğrafi avantajların getirdiği taşıma maliyetlerinin düşüklüğü ve pazarlara olan yakınlık Sakarya'nın ekonomik gelişimi için çeşitli avantajlar sağlamaktadır.

Tarıma elverişli ve verimli alanların çokluğu ayrıca hayvancılık için uygun alanlar ve uygun iklimsel koşulların varlığı, teknolojik tarımla birlikte tarım ve hayvancılık sektörünün Sakarya ekonomisinden % 19'luk bir pay almasını sağlamaktadır. Tarım ve hayvancılık sektörünün bu gelişmiş yapısında, üretilen işlenmemiş tarım ve hayvancılık ürünleri ile işlenmiş ürünlerin pazarlara kolayca ulaştırılırken, bu kolaylığın düşük ulaşım maliyetleri ile sağlanması da etkilidir. Ayrıca sanayi ile uyumlu ürünlerin yetiştirilmesi Sakarya'da tarım ve hayvancılığı cazip kılan bir diğer sebep olarak gösterilebilir. Üretilen ürünlerin bekletilmeden sanayi kuruluşları ve imalathanelere sevk edilebilmesi tarım ve hayvancılık sektöründe faaliyet gösteren üreticiler için büyük bir fırsattır.

Tarım ve hayvancılık, teknolojik tarım imkânlarının artırılması, kamu kurum ve kuruluşları ile yerel yönetimlerin işbirliği noktasında üreticilere destek vermesi ile daha iyi noktalara gelebilecektir. Bir diğer önemli nokta ise şehir topraklarının yaklaşık % 50'lik bölümünün tarıma elverişli olmasına ve ülkenin en verimli iki ovasından bir tanesi olan Akova'nın şehir sınırları içerisinde yer almasına rağmen, ilin yükseköğretim kurumu olan Sakarya Üniversitesi'nde tarım ve hayvancılığa yönelik bir fakülte veya yüksekokulun olmayışıdır. Sosyal, kültürel ve ekonomik anlamda şehre birçok katkısı olan Sakarya Üniversitesi'nin, tarım ve hayvancılık sektöründe akademik bir desteği olmamasına rağmen, Sakarya ekonomisinde tarım ve hayvancılığın sektörel payının % 19 olması çarpıcıdır. Sakarya Üniversitesi'nin bu alanda yapacağı çalışmalar ve yine bu alanda bir paydaş olarak tarım ve hayvancılık sektörü içerisinde bulunması gelecek dönemler için tarım ve hayvancılığa çok güçlü bir ivme kazandırabilecek ve Sakarya'yı birçok alanda olduğu gibi tarım ve hayvancılıkta da Türkiye'nin önde gelen birkaç şehirden bir tanesi yapabilecektir. Öğrenci yetiştirme düzeyinde olmasa bile

kurulabilecek bir enstitü veya çalışma grubu ile Sakarya Üniversitesi'nin Sakarya'da tarım ve hayvancılık sektörüne bir paydaş olarak dâhil olması ve akademik destek vermesi bu noktada büyük önem taşımaktadır.

Sakarya'nın coğrafi konumundan kaynaklı avantajları sanayi sektörü açısından da kendisini göstermektedir. Büyük ölçekli sanayi kuruluşlarının yanında KOBİ'ler içinde üretim ve pazarlara yakınlık açısından avantaj sağlayan bu durum ayrıca şehri bir lojistik üssü olma konusunda da avantajlı kılmaktadır. Türkiye'nin cazibe merkezi konumundaki İstanbul'a yakınlık ayrıca Kocaeli gibi sanayi devi olan bir Büyükşehir ile arada bir doğal bir sınır olmadan komşu olmak Sakarya'yı bir fırsatlar şehrine dönüştürmektedir.

Sanayi açısından ele alındığında Sakarya, özellikle otomotiv ve otomotiv yan sanayi üreticileri için bir cazibe merkezi konumundadır. Üretilen ürünlerin karayolu ile düşük maliyetlere katlanılarak sevk edilebilmesi, ayrıca uluslararası sevkiyatlarda şehrin ülkenin önemli limanlarına yakın olması en büyük avantajlardır. Ayrıca faaliyette olan ve kısa süre sonra faaliyete geçecek OSB'de üretim teknolojilerinin arttırılması, üretici ve tüketicilerin kolayca bir araya gelebilmesi ve tarıma elverişli alanların korunarak kontrol altına alınması açısından önemlidir.

Sanayi sektörünün gelişimi noktasında Sakarya'nın bir diğer büyük avantajı da nitelikli işgücüdür. Şehir yapısı ve eğitim düzeyinden kaynaklı olarak nitelikli işgücü bulma açısından Sakarya, Türkiye'deki diğer birçok şehre göre avantajlı konumdadır. Sakarya Üniversitesi'nin yüksekokullarında uygulanan 3+1 iş başı eğitim sistemi ve Mühendislik Fakültesi, Teknoloji Fakültesi ile Siyasal Bilgiler Fakültesi'nin Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü'nde uygulanan 7+1 iş başı eğitim sistemi, nitelikli ve eğitilmiş işgücünün henüz öğrencilik dönemlerinde piyasalar ile tanışmasını ve piyasa gerçekleri ile ihtiyaçlarını yerinde öğrenmesini sağlamaktadır.

Sakarya ekonomisi içerisinde % 25'lik bir paya sahip olan sanayinin geliştirilmesi ve payının arttırılması için son yıllarda Şen Piliç A.Ş. ve Ülker Grubunun yaptığı tarımsal sanayinin geliştirilmesi önem taşımaktadır. Ulusal ve uluslararası yatırımcıları Sakarya'nın coğrafi konumu ve tarım-hayvancılık konusunda verimli toprakları ile uygun iklimsel koşulları hakkında bilgilendirmeye ve Sakarya'ya yatırım yapmaya davet

edecek çalışmalar kısa sürede sonuç verebilecek düzeydedir. Ayrıca üretilen ürünlerin pazarlara ve tüketiciye düşük maliyetle ulaştırılabilecek olması da altı çizilmesi gereken diğer noktalar. Tarımsal sanayi için Şen Piliç A.Ş. ve Ülker Grubu örnekleri kullanılabilir. Ayrıca nitelikli işgücü ihtiyacı konusunda Sakarya Üniversitesi'nin 3+1 ve 7+1 iş başı eğitimi uygulamaları hakkında yapılacak bilgilendirme çalışmaları da hem ulusal hem de uluslararası yatırımcıların Sakarya'ya çekilmesi konusunda avantaj sağlayacaktır.

Sakarya, ticaret sektörü açısından da önemli bir konumdadır. Özellikle ciddi miktarlarda dış ticaret fazlası veren nadir şehirlerden birisi olması Sakarya ekonomisi açısından eşsiz bir durumdur. Sakarya'nın gerek coğrafi konumu dolayısı ile Türkiye'nin en önemli kavşak noktalarından bir tanesi olması gerekse de tarım ve hayvancılık ile sanayisinin sürekli artan bir ivme ile büyümesi, Sakarya'da üretilen ürün ve değerlerin hem ulusal hem de uluslararası pazarlara kolayca ulaştırılmasını sağlamaktadır.

Sakarya'nın her yıl artan ticaret hacmi beraberinde sosyal, kültürel ve ekonomik gelişmeleri de getirmekte ve şehri her geçen gün bir cazibe merkezi yapmaktadır. Ayrıca şehirde bulunan sanayi ve ticaret odaları ile diğer esnaf ve zanaatkar kuruluşları yapacakları ortak ve akılcı çalışmalarla ticaret hacminin ivmesini arttıracak kapasitededirler.

Üniversite, kamu kurumları ve ticaret erbabı ile ortak şekilde oluşturulacak çalışma grupları hem Sakarya'nın hem Türkiye'nin hem de yakın coğrafyadaki diğer ülkelerin yakın ve orta vadedeki ihtiyaçlarının tespiti ve üretim ile ticaretin bu yönde ivmelendirilmesi konusunda önemlidir. Çok ciddi bir ticari potansiyele sahip Sakarya'nın bu potansiyeli doğru yönlendirildiği ve kullanıldığı takdirde sadece Sakarya'nın sadece ekonomik yapısını etkilemekle kalmayacak, bunun yanında sosyal ve kültürel hayatı da olumlu yönde etkileyecektir.

KAYNAKLAR

AKTAŞ, Ali, “Sakarya Rehberi”, Sakarya Turizm Platformu, Değişim Yayınları, İstanbul, 2009.

AKTAŞ, Ali, “Sakarya Rehberi”, Sakarya Turizm Platformu, Değişim Yayınları, İstanbul, 2013.

ATSO (Adapazarı Ticaret ve Sanayi Odası), “Sakarya İli 2002 Yılı İktisadi Raporu”, ATSO Yayınları, Sakarya, 2003.

BAYRAKTAR, Bülent, “Sosyal ve Ekonomik Yönleriyle Sakarya”, SESAM Yayını, Sakarya, 1998.

GÜL, H. Erhan ve ÇEVİK, Bora, “2010 ve 2012 Verileriyle Türkiye’de İllerin Gelişmişlik Düzeyi Araştırması”, Türkiye İş Bankası, İktisadi Araştırmalar Bölümü, Şubat 2014, https://ekonomi.isbank.com.tr/UserFiles/pdf/ar_03_2012.pdf, Erişim Tarihi: 03.06.2015.

<http://www.kent54.com>, Erişim Tarihi: 03.06.2015

<http://www.siyasetdergisi.com.tr>, Erişim Tarihi: 03.06.2015

Kalkınma Bakanlığı, “İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması (SEGE-2011)”, Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü, Ankara, 2013.

MARKA, “Sakarya Uygun Yatırım Alanları”, Doğu Marmara Kalkınma Ajansı, Sakarya Yatırım Destek Ofisi, 2011.

MARKA, “Sakarya Uygun Yatırım Alanları”, Doğu Marmara Kalkınma Ajansı, Sakarya Yatırım Destek Ofisi, 2011.

MARKA, “TR 42 Doğu Marmara Bölge Planı 2010-2013”, Marka Yayınları, Eylül 2010.

Sakarya Büyükşehir Belediyesi, “Sakarya Büyükşehir Belediyesi 2010-2014 Stratejik Plan”, Sakarya Büyükşehir Belediyesi, Sakarya, 2010.

Sakarya İl Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü, “2014 Yılı Faaliyet Özeti”, Sakarya, 2015.

Sakarya İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Verileri, Sakarya, 2015.

Sakarya Valiliği, “2015 İl Brifingi”, Türkiye Cumhuriyeti Sakarya Valiliği, Sakarya, Ocak 2015.

Sakarya Valiliği, “2015 İl Brifingi”, Türkiye Cumhuriyeti Sakarya Valiliği, Sakarya, Şubat 2015.

Sakarya Valiliği, “Cumhuriyetimizin 75. Yılında Sakarya”, Sakarya Valiliği Yayını, Varol Matbaası, Sakarya, 1998.

Sakarya Valiliği, “Tarihte ve Günümüzde Sakarya”, Sakarya Valiliği Yayını, Hürriyet Ofset, İstanbul, 1994.

SATSO, “2012 Yılı İktisadi Raporu”, SATSO Yayınları, Sakarya, 2012.

SATSO, “2008 Yılı İktisadi Raporu”, SATSO Yayınları, Sakarya, 2008.

SATSO, “2009 Yılı İktisadi Raporu”, SATSO Yayınları, Sakarya, 2009.

SATSO, “2010 Yılı İktisadi Raporu”, SATSO Yayınları, Sakarya, 2010.

SATSO, “2011 Yılı İktisadi Raporu”, SATSO Yayınları, Sakarya, 2011.

SATSO, “Sakarya İli İstatistikleri”, Sakarya, 2014.

SATSO, “Sakarya Nitelikli İstihdamda Fark Attı”, Sakarya Ekonomi Dergisi, SATSO Yayınları, Sayı: 82, Sakarya, 2014.

SATSO, “SATSO Sakarya Verileri”, Sakarya, 2015.

SESAM, “Sakarya’nın “Rekabet Gücünün” Belirlenmesi ve Geliştirilmesi”, Sakarya Üniversitesi Sakarya Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Merkezi (SESAM), Sakarya, 2004.

TÜİK, “Dış Ticaret İstatistikleri 2015”, www.tuik.gov.tr, (Erişim Tarihi: 03.63.2015).

TÜİK, “Hane Halkı İşgücü İstatistikleri 2014”, İnternet Veri Tabanı, www.tuik.gov.tr, (Erişim Tarihi: 03.06.2015).

BÖLÜM 4: SAKARYA İLİ REKABETÇİLİK GÖSTERGELERİ*

Rekabet ve bölgesel rekabet kalkınma planları ile beraber ön plana çıkmıştır. Birleşmiş Milletler, Dünya Bankası gibi uluslararası kuruluşlar rekabet edilebilirlik göstergelerini önemsemiş bu alanda endeksler oluşturmuşlardır.

Uluslararası alanda bilinen endeksler rekabetçilik endeksi WEF (Dünya Ekonomik Forumu) yayınlanan küresel rekabetçilik endeksi ve IMD (Küresel Rekabetçilik Endeksi ve Uluslararası Yönetim Geliştirme Enstitüsü) tarafından yayınlanan Dünya Rekabetçilik Yıllığı'dır

Türkiye'de ilk defa rekabetçilik göstergeleri 2000'li yılların başında Kalkınma Bakanlığı'nın yayınladığı sosyo-ekonomik gelişmeyi ölçen, SEGE endeksinde rekabetçilik ve yenilikçi kapasite başlığı altında ölçümler yapılmıştır.

Diğer yandan Türkiye'de bölgesel ve iller arası rekabetçiliğin ölçümü ise ilk defa URAK (Uluslararası Rekabet Araştırmaları Kurumu Derneği Kurumu) tarafında 2007 yılında yapılmıştır. Ölçümler 2010 yılına kadar URAK İller Arası Rekabetçilik Endeksi, ismi ile yayımlanmıştır.

Bu çalışmada Kalkınma Bakanlığı ve URAK'ın ele aldığı rekabetçilik göstergeleri açısından Sakarya ilinin mevcut durumu incelenecektir.

4.1. URAK İller Arası Rekabetçilik Endeksi'ne Göre Sakarya İli Rekabetçilik Göstergelerinin Değerlendirmesi

Bölgesel rekabet ve stratejiler üzerine önemli çalışmalar yapan Uluslararası Rekabet Araştırmaları Kurumu Derneği Kurumu URAK, Türkiye'de ilk defa şehirlerin rekabetçiliğinin her sene yenilenebilir şekilde ölçülmesi amacıyla İller arası Rekabetçilik Endeksini oluşturmuştur (URAK: 2011). Endeks hesaplamalarında dört alt endeks kullanılmaktadır. Bunlar; Beşeri Sermaye ve Yaşam Kalitesi Alt Endeksi, Markalaşma Becerisi ve Yenilikçilik Alt Endeksi, Ticaret Becerisi ve Üretim Potansiyeli Alt Endeksi, Erişilebilirlik Alt Endeksi'dir. Her alt endeks için farklı alt değişkenler tanımlanmıştır. Geliştirilen model ile özgün bir iller arası rekabetçilik

* ALTINSOY, Abdulkadir, Arş. Gör., Sakarya Üniversitesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri

endeks değeri ortaya çıkarılmıştır. Çalışmanın bu bölümünde bu endeks genelinde ve alt endeksler bağlamında Sakarya ili rekabetçilik göstergeleri değerlendirilecektir. En son 2010 yılında yapılan endekste Sakarya'nın 26. sırada olduğu ve her yıl daha da alt sıralara gerilediği görülmektedir.

Tablo 1. Rekabetçilik Endeksi Genel Sıralaması

Yıllar	2007-2008	2008-2009	2009-2010
Sakarya'nın Türkiye Sıralamasındaki Yeri	22	24	26

Kaynak: URAK

4.1.1.Beşeri Sermaye ve Yasam Kalitesi Alt Endeksi

Beşeri sermaye ve yasam kalitesi alt endeksinde, Sakarya ili incelendiğinde, aşağıdaki sıralamalar elde edilmiştir. Rakamlar yıllara göre Sakarya'nın Türkiye'deki diğer illere göre sıralamasını göstermektedir.

Tablo 2. Beşeri Sermaye ve Yasam Kalitesi Alt Endeksi Genel Sıralaması

Yıllar	2007-2008	2008-2009	2009-2010
Sakarya'nın Türkiye Sıralamasındaki Yeri	29	31	26

Kaynak: URAK

URAK İller Arası Rekabetçilik Endeksi'nin dört temel başlığından biri olan, beşeri sermaye ve yaşam alt endeksinin bileşenleri aşağıdaki gibidir;

- ✓ *Beşeri Sermaye ve Yasam Kalitesi Alt Endeksi'ne ait değişkenler;*
- ✓ *İlde Kişi Basına Düsen ğretim yesi Sayısı*
- ✓ *İldeki Bir Yüksek ğrenim Programından Mezun Olan Kişi Sayısı*

- ✓ *İldeki Bir Doktora-Tıpta İhtisas Programından Mezun Olan Kişi Sayısı*
- ✓ *Kişi Basına Düsen Uzman Hekim Sayısı*
- ✓ *İlde Mesleki ve Teknik Okul Mezun Sayısı*
- ✓ *İlde ÖSS-YGS Başarı Yüzdesi*
- ✓ *Kişi Basına Düsen Hastane Yatağı Sayısı*
- ✓ *Kişi Basına Düsen Otomobil Sayısı*
- ✓ *Kişi Basına Düsen Mevduat Miktarı*
- ✓ *İlde İşlenen Suç Sebebiyle Kişi Basına Ceza İnfaz Kurumuna Giren Hükümlü Sayısı Şehirleşme Oranı*
- ✓ *İlde 1000 Kişi Basına Düsen Alışveriş Merkezi Büyüklüğü*
- ✓ *İldeki Beş Yıldızlı Otel Yatak Kapasitesi*
- ✓ *Kişi Basına Düsen Mesken Elektrik Tüketim Miktarı*

Beşeri sermaye ve yaşam kalitesi alt endeksinin alt başlıklarının bazılarında Sakarya 2010 yılındaki sıralaması aşağıdaki gibidir.

Tablo 3. Beşeri Sermaye ve Yaşam Kalitesi Alt Endeksi 2010 Sıralaması

Göstergeler	2010
Kişi Basına Düsen Uzman Hekim Sayısı	48
Mesleki ve Teknik Okul Mezun Sayısı	11
İlde İşlenen Suç Ceza İnfaz Kurumu'na Giren Hükümlü Sayısı	18
Şehirleşme Oranı	13
Kişi Basına Düsen Mesken Elektrik Tüketim Miktarı	20

Kaynak: URAK

4.1.2. Markalaşma Becerisi ve Yenilikçilik Alt Endeksi

Bu başlıklar altında Sakarya ili incelendiğinde, aşağıdaki sıralamalar elde edilmiştir. Rakamlar yıllara göre Sakarya'nın Türkiye'deki diğer illere göre sıralamasını göstermektedir.

Tablo 4. Markalaşma Becerisi ve Yenilikçilik Alt Endeksi Genel Sıralaması

Yıllar	2007-2008	2008-2009	2009-2010
Sakarya'nın Türkiye Sıralamasındaki Yeri	17	16	15

Kaynak: URAK

URAK İller Arası Rekabetçilik Endeksi'nin dört temel başlığından biri olan, markalaşma becerisi ve yenilikçilik alt endeksinin bileşenleri aşağıdaki gibidir;

- ✓ İlde 100 Milyon Dolar'ın Üzerinde İhracat Yapan Firma Sayısı
- ✓ ISO 500 Büyük Sanayi Kuruluşu Listesi'ne Giren Firma Sayısı
- ✓ Son Beş Yıla Ait Patent Tescil Ortalaması
- ✓ Son Beş Yıla Ait Marka Tescil Ortalaması
- ✓ Son Beş Yıla Ait Faydalı Model Tescil Ortalaması
- ✓ Son Beş Yıla Ait Endüstriyel Tasarım Tescil Ortalaması
- ✓ Süper Ligde İli Temsil Eden Futbol Takımı Varlığı

Markalaşma becerisi ve yenilikçilik alt endeksinin alt başlıklarının bazılarında Sakarya 2010 yılındaki sıralaması aşağıdaki gibidir;

Tablo 5. Markalaşma Becerisi Ve Yenilikçilik Alt Endeksi 2010 Sıralaması

Sakarya'da	2010
------------	------

İlde 100 Milyon Dolar'ın üzerinde İhracat Yapan Firma Sayısı	14
ISO 500 Büyük Sanayi Kuruluşu Listesi'nde Yer Alan Firma Sayısı	17
Son Beş Yıla Ait Patent Tescil Ortalaması	17
Son Beş Yıla Ait Faydalı Model Tescil Ortalaması	8
Son Beş Yıla Ait Endüstriyel Tasarım Tescil Ortalaması	15

Kaynak: URAK

4.1.3. Ticaret Becerisi Ve Üretim Potansiyeli Alt Endeksi

Bu başlıklar altında Sakarya ili incelendiğinde, aşağıdaki sıralamalar elde edilmiştir. Rakamlar yıllara göre Sakarya'nın Türkiye'deki diğer illere göre sıralamasını göstermektedir

Tablo 6. Ticaret Becerisi Ve Üretim Potansiyeli Alt Endeksi Genel Sıralaması

Yıllar	2007-2008	2008-2009	2009-2010
Sakarya'nın Türkiye Sıralamasındaki Yeri	38	24	17

Kaynak: URAK

URAK İller Arası Rekabetçilik Endeksi'nin dört temel başlığından biri olan, ticaret becerisi ve üretim potansiyeli alt endeksinin bileşenleri aşağıdaki gibidir;

- ✓ Kullanılan Kredi Miktarı
- ✓ Tahakkuk Eden Vergi Miktarı
- ✓ İlin İhracat Hacmi
- ✓ İldeki Toplam Kamu Yatırımı (Enerji, Haberleşme-Ulaştırma Hariç)
- ✓ Sanayi Elektrik Tüketim Miktarı
- ✓ Bir Önceki Yıla Göre Açılan Şirket Sayısındaki Değişim Oranı
- ✓ Bir Önceki Yıla Göre Kapanan Şirket Sayısındaki Değişim Oranı

- ✓ İldeki Gümrük Varlığı
- ✓ Yatırım Teşvik Belgesi Verilen Sabit Yatırım Miktarı
- ✓ Dış Ticaret Yapan Firma Sayısı
- ✓ İlin İç Talep Potansiyeli

Ticaret becerisi ve üretim potansiyeli alt endeksinin alt başlıklarının bazılarında Sakarya 2010 yılındaki sıralaması aşağıdaki gibidir;

Tablo 7. Ticaret Becerisi Ve Üretim Potansiyeli Alt Endeksi 2010 Sıralaması

Sakarya'da	2010
Bir Önceki Seneye Göre İlde Kapanan Şirket Sayısındaki Değişim Oranı	33
İhracat Hacmi	7
Sanayi Elektrik Tüketim Miktarı bakımından	19
Sakarya, Dış Ticaret Yapan Firma Sayısı	16

Kaynak: URAK

4.1.4.Erişilebilirlik Alt Endeksi

Bu başlıklar altında Sakarya ili incelendiğinde, aşağıdaki sıralamalar elde edilmiştir. Rakamlar yıllara göre Sakarya'nın Türkiye'deki diğer illere göre sıralamasını göstermektedir.

Tablo 8. Erişilebilirlik Alt Endeksi Genel Sıralaması

Yıllar	2007-2008	2008-2009	2009-2010
Sakarya'nın Türkiye Sıralamasındaki Yeri	21	21	22

Kaynak: URAK

URAK İller Arası Rekabetçilik Endeksi'nin dört temel başlığından biri olan, erişilebilirlik alt endeksinin bileşenleri aşağıdaki gibidir;

- ✓ İlde Kişi Basına Düsen ADSL Aboneliği Sayısı
- ✓ İlde Kişi Basına Düsen Sabit Telefon Hattı Sayısı
- ✓ İle İç Hat Uçak Seferlerinin Varlığı
- ✓ İle Dış Hat Uçak Seferlerinin Varlığı
- ✓ Haberleşme-Ulaştırma Alanında Kamu
- ✓ İlin Otoyol Ağına Bağlı Olup Olmaması Durumu
- ✓ İlde Kilometrekare Basına Düsen Bölünmüş Yol Uzunluğu
- ✓ İlin Demiryolu Ağına Bağlı Olup Olmaması İlde Liman Varlığı
- ✓ Kilometrekare Basına Düsen Araç Sayısı

Erişilebilirlik alt endeksinin alt başlıklarının bazılarında Sakarya 2010 yılındaki sıralaması aşağıdaki gibidir;

Tablo 9. Erişilebilirlik Alt Endeksi 2010 Sıralaması

Sakarya'da	2010
Haberleşme ve Ulaştırma Alanında Kamu Yatırımı	26
Kilometrekare Basına Düsen Bölünmüş Yol Uzunluğu	5

Kaynak: URAK

4.2.Kalkınma Bakanlığı Rekabetçi ve Yenilikçi Kapasite Göstergelerine Göre Sakarya İlinin Değerlendirilmesi

Kalkınma bakanlığı Kalkınma Bakanlığı, rekabetçi ve yenilikçi kapasite göstergelerini, baz alınan değişkenlere göre Türkiye içerisindeki payına göre değerlendirmektedir. Bu değişkenler aşağıdaki gibidir;

- ✓ İl İhracatının Türkiye İçindeki Payı
- ✓ İlde Kişi Başına Düsen İhracat Tutarı
- ✓ İlin İmalat Sanayi İşyerlerinin Türkiye İçindeki Payı

- ✓ İlin İmalat Sanayi Kayıtlı İşyeri Oranı
- ✓ İlde Kişi Başına Düşen Sanayi Elektrik Tüketimi
- ✓ İldeki OSB Üretim Yapılan Parsellerin Türkiye İçindeki Payı
- ✓ İlin Küçük Sanayi Sitesi İşyeri Sayısının Türkiye İçindeki Payı
- ✓ İldeki Yeni Kurulan Şirketler ve Toplam Sermayeleri
- ✓ İlde On Bin Kişiye Düşen Yabancı Sermayeli Şirket Sayısı
- ✓ İlde Yüz Bin Kişiye Düşen Marka Başvuru Sayısı
- ✓ İlde Yüz Bin Kişiye Düşen Patent Başvuru Sayısı
- ✓ İldeki Yüksek Lisans ve Doktora Sahibi Nüfusun 30+ Yaş Nüfusa Oranı
- ✓ İldeki Kırsal Nüfus Başına Düşen Tarımsal Üretim Değeri
- ✓ İldeki Turizm Yatırım-İşletme ve Belediye Belgeli Yatak Sayısının Türkiye İçindeki Payı
- ✓ İlin Teşvik Belgeli Yatırım Tutarının Türkiye İçindeki Payı

Çalışmanın bundan sonraki kısmında her bir başlık için Sakarya'nın güncel durumu irdelenecektir. Genel olarak 2012 sonrası veriler kullanılmıştır.

4.2.1. İl İhracatının Türkiye İçindeki Payı

Sakarya il ihracatının Türkiye içindeki payı göstergesi için Türkiye İstatistik Kurumu verilerinden yararlanılmıştır. Elde edilen verilere göre Sakarya yıllar itibari ile Türkiye ihracatında payını artırmaktadır.

Tablo 10. Sakarya'nın İhracatının Türkiye İçindeki Payı

Yıllar	2012	2013	2014

Türkiye Toplam İhracat (Bin Dolar)	152.461.736	151.802.637	157.616.884
Sakarya Toplam İhracat (Bin Dolar)	1.820.384	2.250.873	2.599.044
Sakarya İli Türkiye’de Toplam İhracatta Payı	%1,1	%1,4	%1,6

Kaynak: TÜİK

4.2.2. Kişi Başına Düşen İhracat Tutarı

Sakarya ilinde kişi başına düşen ihracat tutarı göstergesi için Türkiye İstatistik Kurumu verilerinden yararlanılmıştır. Elde edilen verilere göre Sakarya’da yıllar itibari ile kişi başına düşen ihracat tutarı artmaktadır.

Tablo 11. Sakarya’da Kişi Başına Düşen İhracat Tutarı

Sakarya	2012	2013	2014
Toplam İhracat (Bin Dolar)	1.820.384	2.250.874	2.605.030
Kişi Başına Düşen İhracat Tutarı (Bin Dolar)	2.018	2.454	2793

Kaynak: TÜİK

4.2.3. İmalat Sanayi İşyerlerinin Türkiye İçindeki Payı

Türkiye’deki toplam imalat sanayi işyerlerinin 296.632 Sakarya ilindeki imalat sanayi işyerlerine 4.069 oranlanması ile bulunan pay %1,37’dir.

Tablo 12.İmalat Sanayi İşyerlerinin Türkiye İçindeki Payı

Türkiye’de İmalat Sanayi İşyeri Sayısı	296.632
Sakarya İlinde İmalat Sanayi İşyeri Sayısı	4.069
İmalat Sanayi İşyerlerinin Türkiye İçindeki Payı	%1,37

Kaynak: (SGK:2013)

4.2.4.İmalat Sanayi Kayıtlı İşyeri Oranı

Sakarya’da 2013 itibariyle toplam 21.111 kayıtlı işyeri bulunmaktadır. Kayıtlı imalat sanayi işyeri sayısı ise 4.069’dur. Sakarya ilindeki toplam kayıtlı işyeri sayısının imalat sanayi kayıtlı işyerine oranlanması ile bulunun oran ise %19,3’tür.

Tablo.13 İmalat Sanayi Kayıtlı İşyeri Oranı

Türkiye’de İmalat Sanayi İşyeri Sayısı	21.111
Sakarya İlinde İmalat Sanayi İşyeri Sayısı	4.069
İmalat Sanayi İşyerlerinin Türkiye İçindeki Payı	%19,3

Kaynak: (SGK:2013)

4.2.5.Kişi Başı İmalat Sanayi Elektrik Tüketimi

Sakarya ilinde 2012 itibariyle toplam 2.343.210 MW/h elektrik tüketilmiştir. Bu elektrik tüketiminde 1.245.266 MW/h ise sanayi işletmelerinde kullanılmıştır. Sakarya’da kişi başına düşen sanayi elektrik tüketimi 1.357 KW/h’dir.

Tablo 14. Kişi Başı İmalat Sanayi Elektrik Tüketimi

Sakarya Toplam Elektrik Tüketimi (MW/h)	2.343.210
Sakarya’da Toplam Sanayi Elektrik Tüketimi (MW/h)	1.245.266
Sakarya’da Kişi Başına Düşen Sanayi Elektrik Tüketimi(KW/h)	1.357

Kaynak: TÜİK

4.2.6.Organize Sanayi Bölgesinde Üretim Yapılan Parsellerin Türkiye İçindeki Payı

Sakarya ilinde 7 tane organize sanayi bölgesi bulunmaktadır. Türkiye’de 2014 itibariyle Üretimdeki parsel sayısı ise 49.059’dur. Sakarya ilinde 324 bölge parsel sayısı bulunurken, üretim yapılan parsel sayısı 136’tür. Sakarya’da organize sanayi bölgesinde üretim yapılan parsellerin Türkiye içindeki payı %27 dir.

Tablo 15. Sakarya OSB Üretim Yapılan Parsellerin Türkiye İçindeki Payı

Türkiye’de Toplam Üretimdeki OSB Parsel Sayısı	49.059
Sakarya İlinde Toplam Üretimdeki OSB Parsel Sayısı	136
Sakarya İlinin Türkiye İçindeki Payı	% 27
Sakarya İlinde OSB Sayısı	7

Kaynak:(Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı:2014)

4.2.7.Küçük Sanayi Sitesi İşyeri Sayısının Türkiye İçindeki Payı

Türkiye’de 2014 itibariyle toplam 488 adet küçük sanayi sitesi bulunmaktadır. Bu küçük sanayi sitelerinde ise toplam 94.201 adet işyeri mevcuttur. Sakarya ilinde 11 adet küçük sanayi sitesi bulunmakta ve bu küçük sanayi sitelerinde 3230 işyeri mevcut olmaktadır. Sakarya ilinin küçük sanayi sitesi işyeri sayısının Türkiye içindeki payı %3,4’tür.

Tablo 16.Sakarya’da Küçük Sanayi Sitesi İşyeri Sayısının Türkiye İçindeki Payı

Türkiye’de Küçük Sanayi Sitelerinde Toplam İşyeri Sayısı	94.201
Sakarya İlinde Küçük Sanayi Sitelerinde Toplam İşyeri Sayısı	3.230
Sakarya İlinin Küçük Sanayi Sitesi İşyeri Sayısının Türkiye İçindeki Payı	%3,4

Kaynak:(Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı:2014)

4.2.8.Yeni Kurulan Şirketlerin Toplam Sermayesinin Türkiye İçindeki Payı

Sakarya ili yeni kurulan şirketlerin toplam sermayesinin Türkiye içindeki payı göstergesi için Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği verileri kullanılmıştır. Sakarya’da yeni kurulan sayıları yıllar içerisinde artış göstermektedir.

Tablo 17.Sakarya İlinde Yeni Kurulan Şirket Sayıları

Yıllar	2012	2013	2014
Türkiye	38.887	49.943	57.710
Sakarya	286	312	454

Sakarya İlinin Türkiye İçindeki Payı	%0,07	%0,06	%0,08
--------------------------------------	-------	-------	-------

Kaynak: Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği

4.2.9.On Bin Kişiyeye Düşen Yabancı Sermayeli Şirket Sayısı

Sakarya ili on bin kişiyeye düşen yabancı sermayeli şirket sayısı göstergesi için Doğu Marmara Kalkınma Ajansı (MARKA) verilerinden yararlanılmıştır. Sakarya’da 2013 itibariyle 155 yabancı sermayeli şirket bulunmaktadır. Sakarya ili on bin kişiyeye düşen yabancı sermayeli şirket sayısı 1,7’dir.

Tablo18. On Bin Kişiyeye Düşen Yabancı Sermayeli Şirket Sayısı

Sakarya İlinde Bulunan Yabancı Sermayeli Şirket Sayısı	155
Sakarya İlinde On Bin Kişiyeye Düşen Yabancı Sayısı Sermayeli Şirket Sayısı	1,7

Kaynak: Doğu Marmara Kalkınma Ajansı (MARKA:2013)

4.2.10.Yüz Bin Kişiyeye Düşen Marka Başvuru Sayısı

Sakarya ili yüz bin kişiyeye düşen marka başvuru sayısı göstergesi için Türk Patent Enstitüsü verileri kullanılmıştır. Sakarya ili yüz bin kişiyeye düşen patent başvuru sayısı göstergesi için Türk Patent Enstitüsü verileri kullanılmıştır. Sakarya ilinde 2014 itibariyle 825 marka başvurusunda bulunulmuştur. Sakarya ili yüz bin kişiyeye düşen marka başvuru sayısı 88,4’dür. Sakarya’da yüz bin kişiyeye düşen marka başvuru yıllar içerisinde artış göstermektedir.

Tablo 19.Sakarya İlinde Yüz Bin Kişiyeye Düşen Marka Başvuru Sayısı

Yıllar	2012	2013	2014
Marka Başvuru Sayısı	745	631	825
Yüz Bin Kişiyeye Düşen Marka Başvuru Sayısı	82,5	68,8	88,4

Kaynak: Türk Patent Enstitüsü

4.2.11.Yüz Bin Kişiyeye Düşen Patent Başvuru Sayısı

Sakarya ili yüz bin kişiyeye düşen marka başvuru sayısı göstergesi için Türk Patent Enstitüsü verileri kullanılmıştır. Sakarya ili yüz bin kişiyeye düşen patent başvuru sayısı göstergesi için Türk Patent Enstitüsü verileri kullanılmıştır. Sakarya ilinde 2014 itibariyle 137 patent başvurusunda bulunulmuştur. Sakarya ili yüz bin kişiyeye düşen patent başvuru sayısı 1,4'dür. Sakarya'da yüz bin kişiyeye düşen patent başvuru yıllar içerisinde artış göstermektedir.

Tablo 20.Sakarya İlinde Yüz Bin Kişiyeye Düşen Patent Başvuru Sayısı

Yıllar	2012	2013	2014
Sakarya İlinde Patent Başvuru Sayısı	57	79	137
Sakarya İlinde Yüz Bin Kişiyeye Düşen Patent Başvuru Sayısı	6,3	8,6	1,4

Kaynak: Türk Patent Enstitüsü

4.2.12.Yüksek Lisans ve Doktora Sahibi Nüfusun 30+ Yaş Nüfusa Oranı

Sakarya ili yüksek lisans ve doktora sahibi nüfusun 30+ yaş nüfusa oranı göstergesi için Türkiye İstatistik Kurumu verileri incelenmiştir. Sakarya ilinde 2013 itibariyle 5.240'ı yüksek lisans, 1.847'si doktora mezunu olmak üzere 7.087 lisansüstü eğitim yapmış kişi vardır. Sakarya'da 30+ yaş nüfusu ise 488.151'dir. Sakarya ili yüksek lisans ve doktora sahibi nüfusun 30+ yaş nüfusa oranı %1,45'tir.Sakaryada yıllara göre Yüksek Lisans ve Doktora Sahibi Nüfusun 30+ Yaş Nüfusa Oranı artış göstermektedir.

Tablo 21. Sakarya İlinde Yüksek Lisans ve Doktora Sahibi Nüfusun 30+ Yaş Nüfusa Oranı

Yıllar	2012	2013
Sakarya İlinde Yüksek Lisans + Doktora Mezun Sayısı	5193	7.087
Sakarya'da 30+ Yaş Nüfusu	475.800	488.151
Sakarya İli Yüksek Lisans ve Doktora Sahibi Nüfusun 30+ Yaş Nüfusa Oranı	1,09	%1,45

Kaynak: TÜİK

4.2.13.Kırsal Nüfus Başına Düşen Tarımsal Üretim Değeri

2013'den itibaren kentsel ve kırsal nüfus ayrımı yapılmadığından dolayı 2012 verileri kullanılmıştır.. Sakarya ili kırsal nüfus başına düşen tarımsal üretim değeri göstergesi için Türkiye İstatistik Kurumu verilerinden yararlanılmıştır. Sakarya'da 2012 itibariyle 2.403.467 bin TL tarımsal üretim değeri hesaplanmıştır. 2012'de Sakarya'da kırsal nüfus başına düşen tarımsal üretim değeri 10.845 TL'dir. Bu veri tarımsal üretim değerinin kırsal nüfusu oluşturan nüfusa oranlanması ile bulunmuştur.

Tablo 22. Sakarya İlinde Kırsal Nüfus Başına Düşen Tarımsal Üretim Değeri

Sakarya'da	2012
Toplam Tarımsal Üretim Değeri (Bin TL)	2.403.467
Kırsal Nüfus	221.630
Kırsal Nüfus Başına Düşen Tarımsal Üretim Değeri (TL)	10.845

Kaynak: TÜİK

4.2.14. Turizm Yatırım-İşletme ve Belediye Belgeli Yatak Sayısının Türkiye İçindeki Payı

Sakarya ili turizm yatırım-işletme ve belediye belgeli yatak sayısının Türkiye içindeki payı göstergesi için Kültür ve Turizm Bakanlığı verilerinden yararlanılmıştır.

Tablo 23. Türkiye'de Turizm Yatırım-İşletme Sayısı

Türkiye	2012	2013
Turizm Yatırımı Belgeli Yatak Sayısı	273877	301.862
Turizm İşletmesi Belgeli Yatak Sayısı	706019	749.299

Kaynak: Kültür ve Turizm Bakanlığı

Bu rakamlar ışığında Sakarya ili turizm yatırım-işletme ve belediye belgeli yatak sayısının Türkiye içindeki payına bakıldığında turizm yatırımı belgeli yatak sayısı payının 0,6'dan %0,7'ye çıktığı görülmektedir. Turizm işletmesi belgeli yatak sayısı payı ise %0,3 civarındadır.

Tablo 24. Sakarya'nın Turizm Yatırım-İşletme Sayısının Türkiye İçindeki Payı

Sakarya	2012	2013
Turizm Yatırımı Belgeli Yatak Sayısı	1818	2.150
Turizm İşletmesi Belgeli Yatak Sayısı	1969	2.137
Turizm Yatırımı Belgeli Yatak Sayısının Türkiye İçindeki Payı	%0,6	%0,7
Turizm İşletme Belgeli Yatak Sayısının Türkiye İçindeki Payı	%0,3	%0,3

Kaynak: Kültür ve Turizm Bakanlığı

4.2.15. Teşvik Belgeli Yatırım Tutarının Türkiye İçindeki Payı

Sakarya'da teşvik belgeli yatırım tutarının Türkiye içindeki payı göstergesi için Ekonomi Bakanlığı verileri kullanılmıştır 2014 yılında Sakarya'da teşvik belgeli yatırım tutarının Türkiye içindeki payının % 3'tür. Daha önceki yıllara ait veriler göz önünde bulundurulduğunda Sakarya'da teşvik belgeli yatırım tutarının Türkiye içindeki payının arttığı görülmektedir.

Tablo 25. Sakarya'nın Teşvik Belgeli Yatırım Tutarının Türkiye İçindeki Payı

Toplam Teşvik Belgeli Yatırım Tutarı (Milyon TL)	2012	2013	2014
Türkiye	58.335	94.141	62.460
Sakarya	532	785	2.095
Teşvik Belgeli Yatırım Tutarının Türkiye İçindeki Payı	%0,9	%0,8	%3

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı

SONUÇ

Rekabetçilik göstergeleri kapsamında bakıldığında Sakarya'nın en son 2011 yılında yapılan URAK'ın iller arası rekabetçilik endeksine göre; Türkiye geneli il sıralamalarında sabit kaldığı ya da gerilediği ortaya çıkmıştır. Fakat son yıllarda yapılan

yatırımlarla beraber görülmektedir ki Sakarya'nın rekabetçi ve yenilikçi kapasite göstergeleri düzenli bir artış göstermektedir.

Sakarya ilini temel rekabetçilik göstergeleri bakımından en avantajlı olduğu alanın ulaşım ve erişilebilirlik olduğu söylenebilir. Hızlı Tren, Karasu Tren Yolu Projesi, 3. Köprü Otoyolu ve Kuzey Marmara Otoyolu'nun ilden geçecek olması, Körfez, Derince Limanlarına ve yapılmakta olan Karasu Limanına yakınlığı, büyük metropollere ulaşımı kolaylığı, Sakarya'yı rekabetçilik göstergelerinde üst sıralara taşımaktadır.

Sakarya ticaret ve sanayi bakımından da oldukça gelişmiş bir ildir ilde 3230 küçük sanayi sitesi işyeri ve 7 organize sanayi bölgesinde toplam 136 üretim yapan parsel bulunmaktadır. Aynı zamanda OSB'lerde bölgesinde üretim yapılan parsellerin Türkiye içindeki payı %27' dir. Bu çok önemli bir orandır. Türkiye'nin OSB'lerinde ki üretimin 4'te birinin Sakarya yapıldığını göstermektedir. Ekonomi Bakanlığı verilerine göre Sakarya'da teşvik oranlarının yıllara arttığı görülmektedir.

2014 yılında Türkiye ihracatının yüzde 2'ye yakınıni gerçekleştiren Sakarya, marka ve patent başvuruları açısından üst sıralarda yer almaktadır. 137 patent 825 marka başvurusu yapılan ilde başvuru oranları yıllar itibari ile artış göstermektedir.

Sakarya Türkiye'de yüksek eğitim ve okullaşma seviyesi olan kentlerden biridir. Önümüzdeki yıllarda açılması planlanan ikinci üniversite ve kurulacak yeni fakülteler, Sakarya'nın eğitim göstergeleri açısından daha ileri seviyelere taşıyacağı açıktır.

Genel olarak özetleyecek olursak, Sakarya; ana ulaşım yollarının kavşak noktasında bulunması, hızlı tren, Körfez Limanı'ı yapılmakta olan Karasu Limanı'na olan yakınlığı, şehri yatırım açısından cazip hale getirmektedir.

Sakarya, organize sanayi bölgeleri büyük sanayi kuruluşları ile ülke sanayisine önemli katkılarda bulunmaktadır. Sakarya'da uygun iklimi ve verimli toprakları ile tarım, doğal güzellikleri ile de turizm, jeopolitik konumu ile ticaret sektörlerinde avantajlı bir durumdadır.

Yeni açılacak Karasu Limanı ve mesleki OSB'ler, yatırım teşvikleri ile beraber Sakarya'nın rekabetçilik gücünü her geçen yıl daha hızlı bir şekilde artacaktır

KAYNAKÇA

EDAM, (2009) Türkiye İçin Bir Rekabet Endeksi, Ekonomi ve Dış Politika Araştırmalar Merkezi ve Deloitte Türkiye Ortak Yayını, , İstanbul.

MARKA (Doğu Marmara Kalkınma Ajansı) (2014), Sakarya Yatırımcı Rehberi, Kocaeli.

Kalkınma Bakanlığı (2013), İllerin ve Bölgelerin Sosyo-ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması (SEGE-2011), Ankara.

TUİK (2013), Seçilmiş Göstergelerle Sakarya 2012, Ankara.

TUİK (2014), Seçilmiş Göstergelerle Sakarya 2013, Ankara.

Türk Patent Enstitüsü (2014), Patent/Faydalı Model Kılavuzu, Ankara.

URAK (2010) İller arası Rekabetçilik Endeksi, İstanbul.

İnternet Kaynakları

Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu (BTK), Faaliyet Raporları, İstatistikler, <http://btk.gov.tr/>

Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Sanayi Bölgeleri Genel Müdürlüğü, <http://kss.sanayi.gov.tr/>

Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Sanayi Genel Müdürlüğü, 81 İl Durum Raporu, Nisan 2011, Ankara,

<http://www.sanayi.gov.tr/Files/Documents/81-il-durum-raporu-2012-11052012113452.pdf>

DPT, İlçelerin Sosyo-ekonomik Gelişmişlik Sıralaması, Ankara, 2004,

www.kalkinma.gov.tr/DocObjects/Download/8142/ilce.pdf

Eğitim Reformu Girişi (ERG), Eğitim İzleme Raporu 2010,

http://erg.sabanciuniv.edu/sites/erg.sabanciuniv.edu/files/EIR2010_SON_0.pdf

Ekonomi Bakanlığı, İl İl Dış Ticaret Potansiyeli Araştırması,

<http://www.ekonomi.gov.tr/upload/7EF56F48-D8D3-8566-52092D48A1F70B1/kitapmakro.pdf>

Ekonomi Bakanlığı, İstatistik ve Analizler,

<http://www.ekonomi.gov.tr/index.cfm?sayfa=index&CFID=1593456&CFTOKEN=51980212>

Gelir İdaresi Başkanlığı (GİB), Vergi İstatistikleri,

<http://www.gib.gov.tr/index.php?id=271>

Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, Faaliyet Raporları,

<http://www.gumrukticaret.gov.tr/kategori/33/yayinlar.html>

Kalkınma Bakanlığı, Gösterge ve İstatistikler, <http://xn--kalknma-ufb.gov.tr/Kalkinma.portal>

Karayolları Genel Müdürlüğü, Devlet İl Yolları Envanteri,

<http://www.kgm.gov.tr/Sayfalar/KGM/SiteTr/Istatistikler/DevletveIIYolEnvanteri.aspx>

Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür İstatistikleri, <http://sgb.kulturturizm.gov.tr/TR,15235/kultur-istatistikleri.html>

Milli Eğitim Bakanlığı, İstatistikler,

<http://www.meb.gov.tr/duyurular/index.asp?ID=13>

Organize Sanayi Bölgeleri Derneği (OSBDER), Faaliyet Raporları, <http://www.osbder.org/#>

Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Merkezi (ÖSYM), 2013 - 2014 Öğretim Yılı Yükseköğretim İstatistikleri,

<http://osym.gov.tr/belge/1-12654/2013-2014-ogretim-yili-yuksekokretim-istatistikleri.html>

Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK), İstatistikler, Faaliyet Raporları,

<http://www.tubitak.gov.tr/sid/357/index.htm>

Türkiye İhracatçılar Meclisi, İhracat Rakamları,

<http://tim.org.tr/tr/ihracat-ihracat-rakamlari-tablolar.html>

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) Sonuçları,

<http://TÜİKapp.TÜİK.gov.tr/adnksdagitapp/adnks.zul>

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), Bölgesel İstatistikleri,

<http://TÜİKapp.TÜİK.gov.tr/Bolgesel/menuAction.do>

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), İstatistik Yayınları, <http://TÜİK.gov.tr/Start.do>

Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB), İstatistikler,

<http://www.tobb.org.tr/BilgiErisimMudurlugu/Sayfalar/KurulanKapananSirketistatistikleri.aspx>

Uluslararası Rekabet Araştırmaları Kurumu (URAK), İllerarası Rekabetçilik Endeksi 2009-2010,

http://www.urak.org/haberler/URAK_IllerarasiRekabetcilikendeksi2009-2010.pdf

World Economic Forum, The Global Competitiveness Report 2011-2012, Geneva, Switzerland 2011,

www3.weforum.org/docs/WEF_GCR_Report_2011-12.pdf

Yükseköğretim Kurulu (YÖK), 2013-2014 Yılı Yayın İstatistikleri,

<http://www.yok.gov.tr/content/view/320/118>

BÖLÜM 5: SAKARYA İLİ TURİZM GÖSTERGELERİ*

Raporumuzda Sakarya turizminin gelişme alanlarını belirlemek, geliştirme çalışmalarının da orta vadede odaklanması gereken konuları tespit etmek adına ilk olarak, ilin mevcut durumu analiz edilecektir. Mevcut durum turizm arz ve talebi ile dış çevredeki değişimi ele almak suretiyle ortaya konulmaktadır. Mevcut durumun analizinden sonra Sakarya Turizminin güçlü ve zayıf yanları ile fırsat ve tehditleri tespit edilmektedir. Devamında ise kısa ve orta vadede odaklanması gereken konular mümkün olduğunca somut ve kısmen mekân ve gelişim hedefi belirtilerek raporlanmaktadır.

5. 1. MEVCUT DURUMUN ANALİZİ

5.1.1.TURİZM ARZI

Turizm pazarı genel bağlamda bölgelerin, daha özelde ise kentlerin rekabet ettiği bir pazardır. Rekabet coğrafya üzerinden ortaya çıkmakta, işletmelerin rekabeti ancak ikincil bir etki ortaya koyabilmektedir. Bu durumda da bir turizm bölgesini (destinasyon) rekabet pazarında öne çıkaran unsurların neler olabileceği yoğun şekilde tartışılmaktadır. Şüphesiz bu unsurlar arz ve talebin etkileşimi ile ortaya çıkan bir set olarak tanımlanabilir. Ancak, turizm arzı veya bölgenin sunduğu turizm olanakları en önemli bileşendir. Turizm arzını ise en yaygın kabul gören ve bir turizm bölgesinin rekabet pazarında başarılı olabilmesi adına sahip olması gereken temel arz kaynakları ve özellikleri tanımlayan *Buhalis (2000) sınıflandırması* kapsamında incelemek mümkündür. Buna göre turizm arzı şunları kapsamalıdır:

- Çekicilikler (doğal oluşumlar veya inşa edilmiş yapılar vb.),
- Ulaşım sistemleri,
- Tesisler (konaklama, yiyecek-içecek ve alışveriş imkânları, vb.)
- Seyahat organizasyonları (planlı turlar vb.)
- Aktiviteler (turistlerin katılabileceği her türlü aktiviteler),
- Diğer hizmet birimlerinden (banka, iletişim araçları vb.)

* TÜRKAY, Oğuz, Doç. Dr., Sakarya Üniversitesi, Turizm İşletmeciliği

Sakarya'nın turizm arzı da bu başlıklar altında aşağıdaki gibi ele alınıp değerlendirilebilir.

5.1.2. ÇEKİCİLİKLER

Sakarya turizm çekiciliği olarak ifade edilebilecek birçok kaynağa sahiptir. Bunların özellikle bozulmamış doğal kaynaklar olduğu ve ilin turizm potansiyelinin de temiz çevreye bağlı olduğunu belirtmek gerekir. Bu kaynaklar aşağıdaki gibi sıralanabilir.

5.1.2.1. İklim ve Bitki Örtüsü

Sakarya, Marmara ve Karadeniz Bölgesi iklim özelliklerinin bir arada görüldüğü bir iklim geçiş bölgesidir. Ilıman bir iklime sahip olmakla birlikte nemli hava iklimin en belirgin özelliğidir. Kışlar ılıman ve bol yağışlı geçer, yazlar ise sıcak ve nemlidir. Karadeniz iklimi özellikleri ve dolayısıyla yağış rejimi ilin kuzeyinde daha belirgindir. Güneye indikçe Marmara Havzasına hâkim olan bir Akdeniz iklimine geçiş özelliği taşıyan iklim değerleri yoğunlaşmaktadır. İlin güneyinde ve batısında Akdeniz ikliminin özellikleri görülür ancak bazı yıllarda yağışların oldukça azalması söz konusudur ancak yaz kuraklığı sürekli olmaz. Bu özellikler Akdeniz ve Karadeniz iklim özelliklerinin birlikte gözlemlendiği bir geçiş alanının özellikleridir. İlin, görece ılıman iklimi ve ılıman özelliklerin yıl boyu devam etmesi bölgedeki ekonomik etkinliklerin gelişimi açısından oldukça olumlu bir katkı üretmektedir.

Sakarya, bitki örtüsü itibarıyla çok zengindir. Dağlık alanlar gür ormanlarla kaplı iken il genelinde yeşil her mevsim hâkim renktir. İl genelinde yaygın olan kayın başta olmak üzere gürgen, kavak, kestane, ıhlamur, çınar, akçağaç ve meşe başlıca ağaç türlerini oluşturur. Adapazarı'nın doğusunda ve Karasu'nun batısında Acarlar Gölü çevresinde bol dişbudak ormanlarına rastlanır. Ovalık kesimlerde Aşağı Sakarya Vadisi çevresinde bitki örtüsü zayıflamaktadır. Çayırlar ve dağ otlakları dışında; dağların etekleri ile platolarda çeşitli maki alanları görülmektedir. Sakarya ili arazisinin %43'ü orman ve fundalık alandan, %49'u tarım alanından, %3,5'i çayır ve mera arazisinden ve %4,5'i de tarım dışı araziden oluşmaktadır (Sakarya Yatırım Destek Ofisi, 2015). Bu ılıman iklim ve zengin bitki örtüsü değişik turizm türlerinin geliştirilmesini ve dışarıdan bölgeye yönelik seyahatleri teşvik eden en önemli çekiciliklerden biridir.

5.1.2.2. Kıyılar:

Sakarya'nın kuzeyinde, yaklaşık 60 km uzunluğunda kıyı şeridi mevcuttur (Doğa Turizmi Master Plan Taslağı, 2013). Bu sahiller kimi yerde içeriye doğru 1 km'lik bir genişliğe sahip olmaktadır (Kutoğlu vd., 2011). Sakarya kıyıları ince kumları ve tesisleşmesi ile kıyı turizmi açısından oldukça elverişli alanlardır. Bu bölgenin kumu ince kumdur ve çeşitli hastalıklara iyi geldiği de söylenmektedir (Zengin, 2006: 76). Bu kıyı kesimde yerleşik Karasu ve Kocaali ilçeleri ile Sapanca Gölü kıyıları önemli turizm hareketliliğine sahne olmaktadır. Özellikle Karasu kıyılarında belli sayıda konaklama işletmesi, yiyecek-içecek tesisi mevcuttur ve yerleşik plaj ve kamp tesisleri turistik ihtiyaçları karşılayabilecek durumdadır.

5.1.2.3. Yaylalar:

Sakarya'nın hâkim yeryüzü şekli %44,3'lük pay ile platolardır (Doğa Turizmi Master Plan Taslağı, 2013). Bu plato kümesi üzerinde çeşitli yükseltilerde birçok yaylak alan (yayla turizmine elverişli alan) bulunmaktadır. Sakarya yaylaları iklimi, doğası, zengin flora ve faunaya sahip ormanları ile çeşitli spor aktivitelerini, doğa gezilerini, yamaç paraşütü (Serdivan Tepesi ve Taraklı Karagöl Yaylası Yamaç Paraşütü Alanı) gibi etkinlikleri ve çeşitli dağcılık faaliyetlerini yapma olanağı sağlar (Bilgiç, 2007:108). Doğu-batı hattı boyunca uzanan Samanlı Dağı boyunca birçok yayla bulunmaktadır. Bunlardan en önemli olanları Soğucak, Kırca, Katırözü, Kirpiyan, Keremali, Acelle, Sultanpınar, Yanık, Yörükyeri, Çiçekli, Akar, Davlumbaz, Çiğdem, Dikmen, Hamzapınar ve Karagöl Yaylaları'dır (Türkay, 2008:105). Bu yaylaların bazılarında yıl içinde değişik festivaller yapılmakta, bölge içinden ve dışından birçok insan bu festivallere katılmaktadır. Yine bu yaylaların eko-tur güzergahları kapsamında olduğu ve ekolojik duyarlılığa sahip turistlerce birer ziyaret mekanı olarak tercih edildiği anlaşılmaktadır (Türkay, 2008:105).

5.1.2.4. Termal Kaynaklar:

Jeotermal bir bölgede olması sebebi ile Sakarya İli termal kaynaklar bakımından oldukça zengin bir potansiyele sahiptir. Selçuklular döneminden bu yana bilinen bir termal merkezi olan **Kuzuluk Kaplıcası** ilin en önemli kaplıcasıdır. Kaplıca alanı Akyazı İlçesi sınırları içinde kalmaktadır. Kaplıca suları bromür iyonu taşımaktadır ve bu sayede ağırlı hastalara da tedavi hizmeti verilmektedir. Kuzuluk kaplıcası; mide, karaciğer, safra kesesi, damar sertliği, şeker, böbrek hastalıkları, bel ağrısı, siyatik, romatizma, kadın hastalıkları, egzama, sedef gibi cilt hastalıkları üzerinde olumlu etkilere sahiptir. Kaplıca işletmecisi tarafından tamamlanan ve işletilen devre mülk hizmet sunan konaklama tesisi (tesis odalarında kaplıca suyunun verildiği banyolar mevcuttur) yanında genel kullanım havuzları ile hem konaklamalı hem de günübirlik müşterilere hizmet verilmektedir. Bu kaplıcalar yıl boyu yerli ve yabancı çok sayıda turist çekmektedir. Kuzuluk'ta madensuyu kaynağı da bulunmaktadır ve bu kaynaktan çıkarılan su şişelenerek satılmaktadır (Türkay, 2008). Termal kaynaklar bakımından Akyazı İlçesi'nin zenginliği dikkat çekmekte ve son yıllarda bu bölgede yeni yatırımlar için girişimler artmaktadır.

Taraklı İlçesi kaplıca olanaklarının geniş olduğu diğer bir ilçedir. İlçe merkezine oldukça yakın olarak inşa edilmiş ilk etapta 700 odanın hizmete gireceği sonrasında toplam 1400 odaya ulaşacak bir termal tesis 2015 yılı sonlarında hizmete girecektir (Yetkili satış acentasından edinilen bilgi). Taraklı ilçesine bağlı Hacıyakuplar Köyü sınırları içerisinde kalan **Kil Hamamı Kaplıcaları** diğer önemli bir kaplıcadır. Kaplıca bir dere içinde ve çam ormanları arasındadır. Toplam 70 yatağa sahip tesis yanında çevresinde kamp için müsait alanlar da mevcuttur. İlde yer alan diğer içme ve kaplıcalar ise: Acısu İçmesi (Geyve), Çökek Kaplıcası (Akyazı), Ilıca Köyü Gazlı Suyu olarak sıralanabilir.

5.1.2.5. Göller:

İlin en önemli turizm kaynaklarından birisi Sapanca Gölü'dür. İzmit Körfezinin bir uzantısı iken tektonik hareketler sonucu oluşan 42 km² yüzölçümüne sahip bir tatlı su gölü olan **Sapanca Gölü**'nün en derin yeri 75 metredir ve çevresi 39 km kıyı uzunluğundadır (Sakarya Yatırım Destek Ofisi, 2015). Göl ve çevresi flora ve fauna

varlıkları, trekking (doğa yürüyüşü), hiking (kırdaki gezinti), biking (dağ bisikletiyle gezinti), kamp, karavan, plaj ve rekreasyon alanları, sörf, yelken, kürek su sporları ve tatlı su balık avcılığı olanakları ile yörenin en önemli turizm merkezi konumundadır (Gürdal, 2007: 842-843). Sapanca Gölü çevresi çok sayıdaki kuş türü ile yurdumuzun en önde gelen kuş gözlem alanlarından biridir. Su kuşu, Macar ördeği, elmabaş pakta ve sakarmeke görülebilecek kuş türlerinden bazılarıdır (Türkay, 2008).

Sapanca Gölü su sporları alanı olarak da ele alınabilir. Bu kıyıları kamp sporları, yelken yarışları, kürek ve yüzme gibi su sporları açısından çok uygundur (Zengin, 2006). Sapanca'da her yıl yelken ve kürek müsabakalarının olduğu bilinmektedir. Diğer yandan da kuş gözlem bölgesi olması gibi özellikler düşünülerek tam bir alternatif turizm merkezi olarak değerlendirilebilir. Gölün çevresinde biriken turistik tesisler de turizm altyapısının belli oranda geliştiğini ortaya koymaktadır. Bu alanlarda biriken yazlıklar ise bölgeye yönelik seyahatleri teşvik eden bir unsur olarak ele alınabilirse de aslında turizmin gelişmesini engelleyici ve doğal çevreyi bozucu etkileriyle olumsuz birer örnek teşkil etmektedir.

Diğer bir göl, çevresinin günübirlik etkinlikler için sıklıkla kullanıldığı **Poyrazlar Gölü**'dür. Peyzaj güzellikleri, tatlı su balık varlıkları, su bitkileri, piknik ve rekreasyon alanları mevcut olup Adapazarı'nın 8 km kuzeydoğusunda yer alır (Sakarya Valiliği, 2007:82-83). **Acarlar Gölü**, Türkiye'de Kırklareli, İğneada Longozu'ndan sonra Türkiye'deki en büyük ikinci su basar ormanıdır. Zengin flora ve fauna varlıkları, tatlı su balık avcılığı, yaban hayatı ve peyzaj güzelliklerine bağlı olarak gölde kuş gözlemciliği ve bitki gözlemciliği acarlar gölünü rekreasyon ve özel ilgi turizmi için çekici kılmaktadır (OSİB 1. Bölge Müdürlüğü, 2013). Bunların yanında, Ferizli-Karasu arasında Akgöl ve Kaynarca yakınlarında Reisler-Okçular Göleti, Taşkısığı Göleti ve çevresi birer mesire alanı olarak dikkat çekmektedir.

5.1.2.6. Akarsular:

Sakarya Nehri, Sakarya İli sınırları içerisinde geçerek Karadeniz'e dökülmektedir. Nehrin geçtiği alan yeşil ormanlık ve bitki örtüsü ile kaplıdır. Nehir kenarında yer yer küçük restoranlar haricinde herhangi bir turistik etkinlik görülmemektedir. Ancak, Sakarya Büyükşehir Belediyesi'nce nehir kenarına Sakarya Köprüsü ile D-100 karayolu

arasındaki 2 bin dönüm üzerinde planlanan Sakarya Park rekreasyon alanı projesinin 120 dönümlük ilk etabı tamamlanmıştır (SBB, 2015). Bu projenin yerel rekreasyonel hareketliliği artıracığı düşünülmektedir. Sakarya Nehri'nin Karadeniz'e döküldüğü Botağzı olarak bilinen ve Yenimahalle semtinde yer alan kısımda restoranlar yer almakta ve bu alan da ziyaret ve dinlenme olanağı sunmaktadır. Sakarya'da Sakarya Nehri haricinde Mudurnu Çayı, Aygır Deresi, Kurtköy Deresi, Doğançay gibi irili ufaklı birçok akarsu mevcuttur (Türkay, 2008). Melen ve Mudurnu Derelerinde sportif amaçlı faaliyetler yapılabilmektedir (Doğa Turizmi Master Plan Taslağı, 2013) Bir akarsu olarak dikkate alınmayacak derecede küçük ölçekli olmasına rağmen Kocaali Maden Deresi ve Pamukova Kaymakam Suyu trekking parkurları doğal güzellikleri ile her türlü ağacın mevcut olduğu oksijeni bol olan alanları ile yürüyüş için ve günübirlik ziyaretler için oldukça uygun bir ortam oluşturmaktadır (Akay ve Zengin, 2012).

5.1.2.7. Tarihi Miras Değerleri

Sakarya İli değişik dönemlerden kalma tarihi miras değerlerine sahiptir. Adapazarı'na 70 km uzaklıkta olan ve Ankara'ya Göynük istikametinden 3 saatlik mesafede yer alan Taraklı İlçesi merkezinde toplu halde bulunan 17. yüzyıl Osmanlı evleri en canlı şekilde ayakta kalmış tarihi ve kültürel miras unsurlarıdır. Sokak dokusu bozulmamış görünümü ile Taraklı Evleri'nin bulunduğu alan SİT alanı ilan edilmiş ve korumaya alınmıştır. Bu alanda 100 ila 300 yıllık 120 adet tarihi ev bulunmaktadır. Yük taşıyanların dinlenmeleri için dinlenme taşları bulunan Arnavut Kaldırım sokakları ilçenin otantik görünümünü muhafaza ettiğini göstermektedir.

Sakarya'da yer alan diğer tarihi miras değerleri Küçücek Tümülüsü (Akyazı), Tersiyeye Köyü Tümülüsü, Teketaban Tümülüsü, Beşevler Köyü Lahit mezarıdır. Bunun yanında özellikle Roma dönemi eserleri hala ayakta durmaktadır. Beşköprü (Justinianus Köprüsü) buna en iyi örnektir. İmparator Justinianus tarafından MS. 558-560 yıllarında yapılmış 430 m. uzunluğunda, 9.85 m genişliğinde ve 12 kemer gözlü bir yapıdır. Köprü, üzerine yapıldığı ırmağın yatağının değişmesi nedeniyle bugün yol güzergâhında değildir. Paşalar Kale kalıntıları, Harmantepe Kalesi, Adliye Kalesi, Alifuatpaşa Köprüsü gibi eserler yüzyıllardır ayakta kalan en azından kalıntıları bugüne ulaşan diğer eserlerdir. Osmanlı dönemi eserleri ise Elvan Bey İmareti (Geyve), Hasan Fehmi Paşa Camii

(Mahmudiye Köyü-Sapanca), Orhan Camii (Adapazarı), Rüstem Paşa Camiidir (Doğa Turizmi Master Plan Taslağı, 2013).

5.1.2.8. Kültür:

Gerek Sakarya gerekse de tüm Doğu Marmara ülke genelinden ve Trakya ve Kafkasya gibi Müslüman ve Türk coğrafyalarından yoğun göç almıştır. Kurtuluş Savaşı döneminde Kafkasya ve Balkanlar gibi çeşitli bölgelerden, Cumhuriyet döneminde ise Türkiye'nin her bölgesinden göçlerin olması Sakarya'da nüfus dinamiklerini etkilediği kadar kültürel ortamı da şekillendirmektedir. Bu durum Sakarya'da farklı Türk boylarının ve akraba toplulukların örf, adet, gelenek, yeme-içme kültürü gibi değerlerinin il kültürü ile özdeş halde sunulması noktasında bir çeşitlilik olarak ortaya çıkmaktadır. Bunun yanında il genelinde kültürel birer öge olarak devam eden el sanatlarının bugüne ulaştığı bazı alanlara şahit olunmaktadır. Ağaç işleri oymacılığı, kaşıkçılık, semercilik, süpürgecilik, çömlekçilik yörede devam ettirilen el sanatlarından bazılarıdır (Türkay, 2008).

5.1.2.9. ULAŞILABİLİRLİK

Sakarya, dünyanın en gelişmiş havaalanlarından biri olan İstanbul Atatürk Havaalanı'na ve yine uluslararası yolcu taşıma noktalarından birisi olarak Sabiha Gökçen Havaalanına yakındır. En yakın havaalanı 120 km uzaklıktaki İstanbul Sabiha Gökçen Havaalanı'dır. Kocaeli İli sınırları içinde yer alan ve Sakarya'ya 25 km mesafede bulunan Cengiz Topel Havaalanı'nın sivil havacılık faaliyetlerine açılması sonrasında bu havaalanı da önemli bir ulaşım noktası olmaya başlamıştır. Ancak henüz oldukça az destinasyona uçuş olanağı sunmaktadır. Bunun yanında kent Türkiye'nin en gelişmiş ulaştırma altyapısına sahip bölgesinde yer almaktadır (Zengin, 2006: 74). Hem Edirne-Ankara arasındaki TEM otoyolu hem de İstanbul-Ankara yüksek hızlı tren hattı Sakarya'dan geçmektedir. İstanbul'u Ankara'ya bağlayan ve ili doğu yönünde boydan boya geçen E-5 karayolu ve TEM otoyolu ilin ana eksenidir. Edirne'den başlayan TEM Otoyolu (Boğaz Köprüsü dâhil) Akyazı'ya kadar 250 km'dir. TEM otoyolunun Kınalı'dan sonra bir kolu Yunanistan'a diğer kolu da Bulgaristan'a bağlantılıdır. Sapanca Gölü'nün güneyinden geçen otoyol üzerinde, Sapanca, Sakarya

(merkez), Akyazı ve Hendek gişeleri bulunmaktadır. İlin kuzey kesimindeki yerleşimlerin il merkeziyle bağlantısını iki devlet yolu; İstanbul'dan Şile-Kandıra üstünden gelerek, Kaynarca ilçe merkezinden geçen ve Adapazarı'na ulaşan yol ve doğuda Zonguldak'tan Ereğli Akçakoca üzerinden gelen ve kıyıyı izleyerek Karasu ilçe merkezinden geçip Adapazarı'na bağlanan yol sağlamaktadır. Kuzey ilçeleriyle bağlantıyı sağlayan yollar bölünmüş karayolu olarak yeniden inşa edilmiştir. Güneyle kesimiyle bağlantı ise E-5 ile birleşen Antalya Karayolu ile sağlanır. Bu yoldan ayrılan bir kolla, Taraklı ilçesine, Bilecik'e, Bolu'nun Göynük ve Mudurnu ilçelerine ulaşılır. Sakarya ilinin toplam karayolu 3.657 km olup, bunun 372 km'si devlet yolu, 70 km'si TEM Otoyolu, 197 km'si il yolu, 3.016 km'si de köy yoludur. Ayrıca Karadeniz Sahil Yolu'nu Şile üzerinden İstanbul'la birleştirecek karayolu projesi kapsamında; Kocaali, Karasu ve Kaynarca ilçelerini batıda Kandıra üzerinden Şile'ye, doğuda Akçakoca'ya bağlayacak bölünmüş yollar yapım aşamasındadır. Yine boğaza yapılacak 3. Köprüyü Akyazı'dan TEM Otoyoluna bağlayacak Kuzey Marmara Otoyolu Sakarya'dan geçecek ve özellikle Kuzey bölgelerinin İstanbul'a olan mesafesini kısaltacaktır.

İstanbul'u Ankara ve diğer Anadolu illerine bağlayan demiryolu, Sakarya ilinden geçer. İstanbul Haydarpaşa'dan itibaren demiryolu, İzmit'in 10 km doğusuna kadar E-5 karayolunun hemen yanında ona paralel olarak uzanır. E-5'den ayrılan demiryolu, Sapanca Gölü'nün güney kıyısını izleyerek Arifiye İstasyonu'na uzanır. Arifiye istasyonu, ana hattan ayrılarak 8 km'lik bir mesafe ile Adapazarı Garı'na bağlanır. Arifiye'den güneye yönelen ana demiryolu ise Arifiye Eskişehir karayolunu takip ederek daha sonra Ankara'ya ulaşır. Adapazarı demiryolu İstanbul'a 141 km, Ankara'ya 436 km mesafededir. Adapazarı Garı'ndan 8 km uzaklıkta bulunan Arifiye'den Anadolu'nun her köşesine tren seferleri vardır. Ayrıca İstanbul irtibatlı her gün karşılıklı olarak düzenli tren seferleri yapılmaktadır.

Sakarya ili sınırları içinde 7 tren istasyonu bulunmakta olup, 65 km demiryolu hattı mevcuttur. Karasu Limanı'nı iç demiryolu hatlarına bağlayacak olan Karasu Demiryolu Projesi uygulanmaya başlanmıştır. Ayrıca Batı Karadeniz Limanlarının "Adapazarı-Bartın Demiryolu Projesi" ile İç Anadolu'ya bağlanması da planlanmaktadır. Karasu Demiryoluna entegre edilecek söz konusu proje ile Bartın, Zonguldak Filyos, Ereğli ve Karasu limanlarının yanı sıra Türkiye'nin en önemli ağır sanayilerinden Ereğli ve

Karabük Demir Çelik fabrikalarının, Adapazarı üzerinden demiryolu ağına bağlantısı sağlanacaktır. Yine İstanbul – Ankara arasını 3 saate kadar düşürecek olan hızlı tren ilden geçerek, Sakarya'nın ulaşılabilirliğini artıracaktır.

Bunun yanında deniz yolu altyapısı da kurulmaya çalışılmaktadır. Sakarya'da deniz ulaşımı için 42 km uzaklıktaki İzmit Limanı'ndan yararlanılırken, Karadeniz sahilinde yer alan Karasu ilçesinde liman inşaatı devam etmektedir. İlin geleceğinde çok önemli rol oynaması beklenen Karasu Limanı'nın önemli bir kısmı bitmiş olup, özelleştirmesi tamamlanmıştır. Karasu Limanı, birkaç yıl içerisinde faaliyetine son verilmesi planlanan Haydarpaşa Limanı'nın üzerindeki yükü alması için alternatif limanlardan biri olacaktır. Böylece Karadeniz ülkeleri ile yapılacak olan ticarete Karasu Limanı ön plana çıkacaktır. Ayrıca ülkenin en önemli liman havzalarından olan Körfez Liman Havzası 40 km mesafede yer almaktadır. Yapımı devam etmekte olan Karasu Limanı'nın tamamlanması ile Sakarya, Türkiye'nin deniz yolu bakımından en avantajlı illerinden biri olacaktır.

5.2.1.10. TESİSLER

Turizmin gelişmesinin en önemli koşullarından birisi şüphesiz konaklama tesislerinin varlığıdır. İnsanların ilk seyahatleri kadar eski olan turizm olayında en büyük rolü oynayan konaklama tesisleri, yolcuların seyahatleri boyunca belirli bir ücret karşılığında konaklamalarının yanında yeme-içme eğlence ihtiyaçları için de yardımcı ve tamamlayıcı birimleri bünyelerinde bulunduran işletmelerdir (Batman, 2008: 26). Konaklama tesisleri Türkiye'de iki ayrı ruhsat yetkisine sahip kurumun onayıyla faaliyete geçebilmektedirler. Bunlardan birincisi Kültür ve Turizm Bakanlığı'dır. Bakanlık'tan yatırım aşamasında "yatırım belgesi" olarak ve yatırım tamamlandığında bu belgeyi "işletme belgesi"ne çevirerek işletmeler faaliyetlerine başlayabilmektedir. Diğer yandan, işletmeler Bakanlık'tan bağımsız olarak yerel belediyelerin verdiği ruhsatla da ticari hayata başlayabilirler.

5.2.1.10.1. Bakanlık Belgeli Konaklama Tesisleri

Sakarya Kültür ve Turizm Bakanlığı belgeli toplam 24 konaklama işletmesine sahiptir. Bu işletmelerde toplam 2255 oda ve 4669 yatak arzı söz konusudur. Halen yatırım

aşamasında olan 10 konaklama tesislerinde 1141 oda ve 2422 yatak çıkarılırsa Bakanlık'tan işletme belgeli olarak ve aktif şekilde satışa sunulan 14 tesiste 1114 oda ve 2247 yatak hizmete hazırdır.

Tablo 1. Sakarya İli'nde Kültür ve Turizm Bakanlığında Belgeli Konaklama Tesisleri

	İsim	İşletme Belgeli		Yatırım Belgeli		Toplam		
		Oda Sayısı	Yatak Sayısı	Oda Sayısı	Yatak Sayısı	Tesis Sayısı	Oda Sayısı	Yatak Sayısı
5 Yıldızlı Otel	Richmond Otel	131	262			6	1151	2408
	Güral Sapanca Otel	291	586					
	Merose Hotel&Resort (Açılma Tarihi- 10.06.2017)			127	262			
	Grand Merosa Hotel&Spa Sapanca (Açılma Tarihi-???)			282	658			
	Adamira (Açılma Tarihi- 08.07.2016)			200	400			
	Oniks Otel (Açılma Tarihi- 06.11.2014)			120	240			
4 Yıldızlı Otel	Baltürk Otel	49	98			8	657	1336
	Elmas Garden Inn	131	276					
	Limapark Otel	85	172					
	Sakarya Ottoman	56	112					
	Carpediem Diamond (Açılma Tarihi – 25.08.2015)			82	164			
	Quin Of Hills (Açılma Tarihi -11.10.2016)			97	202			
	Kraas Premium Otel (Açılma Tarihi - 26.02.2016)			97	192			
	Sertaç Otel (Açılma Tarihi - 12.11.2016)			60	120			
3 Yıldızlı Otel	Seçkin Otel	58	95			7	354	737
	Kuzuluk Termal	65	130					

	Sakarya Grand Otel	65	130						
	Riada Otel	34	68						
	Sapanca Aqua	23	66						
	Arya Otel	50	98						
	Şen Otel (Açılma Tarihi - 11.09.2015)				59	150			
2 Yıldızlı Otel	Karasu Otel	72	146				1	72	146
1 Yıldızlı Otel	Artdilek Konağı				17	34	1	17	34
Özel Belgeli	Çakırlar Konağı	4	8				1	4	8
	Toplam	1114	2247	1141	2422	24	2255	4669	

Kaynak: Sakarya İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü'nden alınmıştır (2015)

Tablo 1 incelendiğinde işletme belgeli tesislerden 2 yıldızlı, 72 oda ve 102 yatak kapasitesine sahip olan otel, Karadeniz kıyısında olan Karasu ilçesindedir. 3 yıldızlı otellerden bir tanesi yörenin Akyazı ilçesindedir. Diğer 3 yıldızlı oteller ise kent merkezinde yer almaktadır. 4 yıldızlı ve faaliyette olan dört otel de kent merkezinde yer alırken faaliyetteki 5 yıldızlı konaklama tesisleri Sapanca'da yer almaktadır. Özel belgeli tesis Taraklı'da yerleşiktir. Bu durum Bakanlık belgeli konaklama arzının il geneline yayılmadığını göstermektedir.

5.2.1.10.2. Belediye Belgeli Konaklama Tesisleri

Sakarya genelinde belediye belgeli 79 tesiste 1696 oda ve 3549 yatak bulunmaktadır (Tablo 2). Bu kapasitenin Karasu ve Sapanca İlçeleri'nde ve bunlarda daha az oranda da Adapazarı merkez ile Akyazı İlçesi'nde toplandığı görülmektedir. Tesislerin önemli bir kısmı küçük kapasiteye sahip ve pansiyon tarzı işletmelerdir. Önemli bir yatak arzı ortaya koyması yanında bu işletmeler için daha yüksek kalitede üretim yapmak konusunda önlemlere ihtiyaç duyulduğu bilinmektedir.

Tablo 2. Sakarya İl'inde Belediye Belgeli Konaklama Tesisleri

İlçe	TESİSİN ADI	ODA	YATAK	ODA	YATAK	TESİSİN ADI	İlçe	
ADAPAZARI	Otel Aksu	10	34	68	180	Aqua Park Otel	KARASU	
	Ege Palas Otel	20	35	22	48	Zümrüt Otel		
	Oba Otel	48	78	19	33	Ekşioğlu Klas Otel		
	Alkaya Otel	9	20	21	52	Hazal Pansiyon		
	Mert Otel	14	34	20	40	Dülger Pansiyon		
	Ada Elit Otel	30	51	43	110	Vizyon Resort Otel		
	Gün Otel	39	70	14	23	Uysal Pansiyon		
AKYAZI	Yıldız Pansiyon	11	26	32	64	Eray Pansiyon		
	Gözde Pansiyon	17	52	18	72	Ecem Pansiyon		
	Dilek Pansiyon	22	44	16	45	Topaloğlu Pansiyon		
	Huzur Pansiyon	48	96	41	105	Koç Otel		
	Şifa Pansiyon	18	36	16	25	İnciapart Pansiyon		
	Rüyam Pansiyon	4	8	9	45	Paradise Pansiyon		
	Uğur Pansiyon	10	20	16	64	Yılmaz Pansiyon		
	Yılmazlar Pansiyon	22	44	25	50	Özcan Pansiyon		
	Aktaş Pansiyon	12	12	5	25	Denizyalısı Pansiyon		
ARIFIYE	Perenika Palas Otel	33	66	8	18	Hakan Pansiyon		
ERENLER	Evim Otel	44	75	12	24	Aslanbay Pansiyon		
	Ulusoy Otel	50	60	15	30	Yavuzyiğit Pansiyon		
SAPANCA	Lion Apart Otel	12	36	9	25	Giptaş Pansiyon		FERİZLİ
	Welldone Motel	32	32		24	Işık Apart Pansiyon		
	Lale Otel	31	80	26	42	Turkuaz Apart Otel		
	Ogün Otel	24	48	18	15	Murat Pansiyon		
	Hayat Otel	8	14	25	55	Enes Otel		GEYVE
	Kastarcı Otel	15	23	21	30	Taşpınar Otel		
	Yankı Otel	22	36	30	61	Çamdağ Otel		HENDEK
	Yeşil Otel	22	25	32	65	Ardahan Otel		
	Didi Otel	22	25	24	38	Serdar Otel		KAYNARCA
	VENÜS BUSINESS MANAGEMENT TURZ VE KUR.(Royal Otel)	21	26	36	120	Özbay Otel		

	Sak. Uyg.Oteli	42	136	22	66	Anadolu Otel	PAMUKOVA
	Saraylı Butik Otel	4	4	30	60	Evim Otel	
	İpekyolu Otel	18	18	9	21	Çelik Otel	
	Villa Kırkpınar	4	40	30	50	Konak Otel	
	İstanbul Otel	22	25	10	20	Özdemir Otel	
	Romrom otel	12	20	29	41	Altınova Garden	SERDİVAN
	Onis Otel	52	104	12	24	İpekyolu Motel	TARAKLI
	Sapanca Butik Otel	7	14	7	14	Hanımeli Konağı	
	Talia Otel	30	60	6	16	Dündar Motel	KOCAALI
	Kedi Kaya Apart Otel	7	7	9	25	Seyran Otel	
				23	50	Sun Otel Kocaali	
	TOPLAM	868	1634	828	1915	TOPLAM	

Kaynak: Sakarya Büyükşehir Belediyesi kanalıyla İlçe Belediyelerinden ve İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü'nden alınan verinin uyarlanması ve bazı otellerin telefonla aranması yoluyla derlenmiştir (2015)

5.2.1.10.3. Toplantı Tesisleri

Sakarya'da toplantı organizasyonları için gereken kapasite hâlihazırda konaklama tesisleri bünyesinde bulunan olanaklardan oluşmaktadır. Buna bağlı olarak konaklama tesislerinin sahip olduğu salon kapasiteleri kişi sayıları itibariyle Tablo 3'te verilmektedir. Buna göre toplamda 4870 kişilik kapasiteye sahip toplantı, konferans, gösteri vb. salonu bulunmaktadır.

Tablo 3. Sakarya'daki Turizm Belgeli Otellerin Toplantı Salonu Kapasiteleri

	Otel İsimleri	Gruplarına Göre	Çok Maksatlı Salon	Toplantı Salonu	Konferans Salonu	Tiyatro ve Sinema Salonu	Toplam
İşletme Belgeli Oteller	Richmond Otel	5 yıldızlı	260			125	385
	Güral Sapanca Otel	5 yıldızlı	130		575		705
	Elmas Garden Inn	5 yıldızlı	750	145			895
	Baltürk Otel	4 Yıldızlı	90				90
	Sakarya Ottoman	4 Yıldızlı	150				150
	Seçkin Otel	3 Yıldızlı	565				565
	Kuzuluk Termal	3 Yıldızlı	135				135
	Sakarya Grand Otel	3 Yıldızlı	350				350
	Riada Otel	3 Yıldızlı	200				200
	Sapanca Aqua	3 Yıldızlı					0
	Limapark Otel	3 Yıldızlı	780	15			795
	Arya Otel	3 Yıldızlı	50				50
	Sen Otel	3 Yıldızlı					0
	Karasu Otel	2 Yıldızlı	200	350			550
Çakırlar Konağı	Özel Belgeli					0	
Ara Toplam			3660	510	575	125	4870
Yatırım Belgeli Oteller	Adamira Otel	5 yıldızlı	266		200	100	566
	Quin Of Hills	4 Yıldızlı			1000	100	1100
	Artdilek Konağı	1 Yıldızlı		20			20
	Mostar Yapı Otel	Müstakil Apart					0
	MTN Butik Otel	Butik Otel					0
Genel Toplam							6556

Kaynak: Sakarya İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü bilgilerinden derlenmiştir (2013)

5.2.1.10.4. Diğer Tesisler

Sakarya'da turizme hizmet üretme adına hizmet üreten Kültür ve Turizm Bakanlığı'ndan belgeli 3 adet 1. sınıf lokanta ve bir adet de günübirlik tesis yer almaktadır. Günübirlik tesis Serdivan İlçesi'nde yer alırken lokantalardan biri

Adapazarı, biri Geyve ve biri de Söğütü ilçelerindedir (Kültür ve Turizm Bakanlığı Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü, 2015a).

5.2.1.11. SEYAHAT ORGANİZASYONLARI

Sakarya’da gerek bölge dışından bölgeye yönelik olarak, gerekse de bölgeden bölge dışına seyahati koordine eden 22 adet A Grubu, 6 adet de C Grubu seyahat acentası vardır (Tablo 4). Acenta sayısının bölgedeki seyahat ve turizm etkinliğini ortaya koyduğu düşünülebilir. Ancak, mevcut acentaların faaliyet sahaları da bu konuda önemli bir belirleyicidir. Sakarya’daki acentaların genelde belli hizmet kalemlerine yoğunlaştığı, bunun dışında yerel turizm hareketliliğini geliştirmek açısından bazı hizmet kalemlerinde eksik kaldığı görülmektedir.

Tablo 4. Sakarya İlindeki Seyahat Acentaları

Sınıf	Acenta Adı	Yeri
A GRUBU	61 EYA Turizm	Adapazarı
	Adabaşar Turizm	Adapazarı
	ADR Sakarya Travel	Adapazarı
	Adr Sakarya Travel (Sapanca Şb.)	Sapanca
	Al Hayat Tour Seyahat (Sakarya Şb.)	
	ALM Alemdar Turizm (Sakarya Şb.)	Adapazarı
	Ay Ada Turizm	Adapazarı
	Birey Turizm (Sakarya Şb.)	Adapazarı
	Canatan Turizm (Sakarya Şubesi)	Adapazarı
	Cebir Turizm	Adapazarı
	Çelen Turizm	Adapazarı
	Çubukçu Turizm	Adapazarı
	El-Tekbir Turizm	Adapazarı
	Erbap Tur Turizm	Pamukova
	Erkam Turizm	Adapazarı
	Fettahoğlu Turizm (Adapazarı Şb.)	Adapazarı
	Giba Turizm	Adapazarı
	Grand Evin Travel Agency	Adapazarı
	Güzel Dostlar Turizm	Adapazarı

	Hilal Turizm (Sakarya Şubesi)	Adapazarı
	Karacı Turizm (Sakarya Şb.)	Sapanca
	Large Tours	Taraklı
	Mehmet Enes Turizm	Adapazarı
	Muhlasun Turizm	Adapazarı
	Nevdin Reis Turizm (Sakarya Şb.)	Adapazarı
	Nurex Turizm (Sakarya Şb.)	Adapazarı
	Öz&El Turizm (Sakarya Şb)	Adapazarı
	Pakeller Turizm	Adapazarı
	Puan-Tur Turizm (Sakarya.Şb.)	Adapazarı
	Sabır Turizm Sakarya Şb.)	Geyve
	Sakarya Turizm	
	Sakarya Turizm (Sakarya Şb.)	
	Semerşah Turizm (Sakarya)	Adapazarı
	Serdivan Turizm	Serdivan
	Sıla Turizm (Sakarya Şubesi)	
	Toprak Turizm (Sakarya Şb.)	
	Turindex Seyahat (Adapakarı/Sakarya Şb.)	Adapazarı
	Ukba Turizm	Adapazarı
C GRUBU	A.V.T. Turizm	Adapazarı
	Akarşanlar Turizm	Adapazarı
	Akarşanlar Turizm (Sakarya Çark Şb.)	Adapazarı
	Altıntaşlar Turizm	Adapazarı
	Gönültaş Turizm	Adapazarı
	Tafi Turizm	Adapazarı
	Yakamoz Turizm	Adapazarı

Kaynak: TÜRSAB (2015)

5.2.1.12. ETKİNLİKLER

Sakarya turizm faaliyetlerine canlılık katan festivaller, şenlikler ve değişik anma günleri gibi etkinliklerin sıklıkla yapıldığı bir ildir. Bu düzenlemelerin hemen hepsi yılın belli bir gününde ve her yıl düzenli olarak yapılmaktadır. Akyazı-Akbalık Yağlı Güreşleri, Sapanca- Karakucak Yağlı Güreşleri, Karasu Tın Tın Şenliği, Fındık Festivali ve

Kızılcık Yayla Şenliği ulusal olarak takip edilen ve katılımın yüksek olduğu sportif etkinliklerdir. Bunun yanında Sapanca Gölü doğal bir parkur özelliği ile kürek yarışlarına ev sahipliği yapmaktadır. Bölge Türkiye Kürek Milli Takımı'nın kamp yeri ve antrenman sahasıdır. Her yıl düzenlenen ulusal yarışmaların yanında geçmişte Balkan Kürek Şampiyonasına da ev sahipliği yapmıştır. Taraklı Geleneksel Hıdırlık Pilav Şenliği (Haziran), Geyve Kiraz Festivali (Haziran), Çiğdem Yaylası Şenlikleri (Haziran), Dikmen Yaylası Şenlikleri (Haziran), Uluslararası Sapanca Şiir Akşamları (Haziran), Sakarbaba Etkinlikleri (Ağustos), Pamukova Panayırı (Eylül) bunlardan bazılarıdır (Türkay, 2008). Bu çeşitliliğe rağmen bu etkinliklerin ulusal ve uluslararası ses getirmesi, ilin tanınırlığına katkısı ve turist çekmesi günümüzdeki haliyle oldukça zordur. Bu etkinlikler daha fazla oranda yerel kalmakta, yerel katılımı hayata geçmektedir. Ülke içinde farklı bölgelerde yaşayan Sakaryalıları çekme durumu söz konusu olabilir. Bunun ötesinde, ulusal ve uluslararası organizasyonların, prestijli ve ses getirecek etkinliklerin Sakarya'da yapılması konusunda teşvike ihtiyaç olduğu görülmektedir.

5.2.1.13. DESTEK HİZMETLER

5.2.1.13.1. OKULLAR

Sakarya'da turizmin gelişimi açısından gereken yetenekli iş gücünü üretecek ciddi bir eğitim altyapısı mevcuttur. 2015 yılı itibarıyla Sakarya Üniversitesi bünyesinde 1 adet dört yıllık turizm işletmeciliği bölümünde kayıtlı 978 öğrenci varken bölüm kadrosunda 4 profesör, 2 doçent, 3 yardımcı doçent, 1 okutman, 8 araştırma görevlisi görev yapmaktadır. Yine Sakarya Üniversitesi bünyesinde Kırkpınar Turizm Meslek Yüksekokulu'nda iki bölümde (otel, lokanta ve ikram hizmetleri bölümü ve seyahat, turizm ve eğlence hizmetleri bölümü) 440 öğrenci kayıtlıyken okulda 2 yardımcı doçent, 12 öğretim görevlisi görev yapmaktadır. Aynı üniversite bünyesinde Karasu Meslek Yüksekokulu'nda yer alan Turizm ve Otel İşletmeciliği programında 425 kayıtlı öğrenci ve program kadrosunda 4 öğretim görevlisi bulunmaktadır.

Bunun yanında ilde yerleşik Sezginler Anadolu Otelcilik Turizm Meslek Lisesi'nde iki bölümde (konaklama ve seyahat hizmetleri ve Yiyecek-İçecek Hizmetleri bölümleri) 3 öğretmenle 403 öğrenciye eğitim verilmektedir. Yunus Çiloğlu Anadolu ve Teknik

Meslek Lisesi'nde yiyecek-içecek hizmetleri bölümünde yaklaşık 140 öğrenci eğitim almaktadır. Bu okulların İlin turizm gelişimi açısından ihtiyaç duyduğu ve duyacağı eğitilmiş işgücünü fazlasıyla temin edecek kapasitede olduğu görülmektedir.

5.2.1.13.2. BANKACILIK

Sakarya'nın gerek kent içi gerekse kırsal alanlarında nüfus yoğunluğuna bağlı olarak çoğu yerleşim alanlarına yayılmış güçlü bir bankacılık ağı söz konusudur. Bu durum turistlerin para hareketleri açısından ihtiyaç duyacağı bankacılık faaliyetlerinin fazlasıyla karşılanabileceğini göstermektedir.

5.2.1.13.3. İLETİŞİM

Türkiye'nin yaşam altyapısı en gelişmiş bölgelerinden birinde yer almakla Sakarya'nın iletişim altyapısının da oldukça gelişmiş olduğu söylenebilir. Turistlerin ihtiyaç duyacağı bütün iletişim kanallarında hizmet üreten çok sayıda işletmenin varlığı bu konuda turizm gelişimini destekleyecek bir potansiyeli ortaya koymaktadır.

5.2.1.13.4. SAĞLIK ALTYAPISI VE HASTANELER

Sakarya genelinde kamuya ve özele ait çok sayıda hastane, sağlık kurumu ve ihtisas hastanesi mevcuttur. İlde kamuya ait 1505 yatak kapasiteli 14 hastane vardır. Özel hastane hacmi ise 6 hastanede 244 yatak kapasitesidir (Tablo 5). Kamu hastaneleri için yatak doluluk oranı %81'dir (Sağlık Bakanlığı, 2014). Bu rakamlar Sakarya'da kısa vadede yeterli bir sağlık altyapısının olduğunu, bunun yanında uzun vadede turizm gelişiminin daha yüksek bir yatak kapasitesine ve sağlık hizmetleri çeşitliliğine ihtiyaç doğuracağı da belirtilmelidir.

Tablo 5. Sakarya'da Yerleşik Kamu ve Özel Hastaneleri ve Yatak kapasiteleri (2014)

	Kurum	Yatak Sayısı
KAMU	Sakarya Eğitim ve Araştırma Hastanesi	600
	Sakarya Yenikent Devlet Hastanesi	250
	Sakarya Toyotasa Acil Yardım Hastanesi	86
	Sakarya Doğum ve Çocuk Bakımevi	201

	Sakarya Akyazı Devlet Hastanesi	100
	Sakarya Ferizli Devlet Hastanesi	12
	Sakarya Geyve Devlet Hastanesi	42
	Sakarya Hendek Devlet Hastanesi	50
	Sakarya Karasu Devlet Hastanesi	58
	Sakarya Kaynarca İlçe Hastanesi	15
	Sakarya Kocaali İlçe Hastanesi	15
	Sakarya Pamukova Devlet Hastanesi	20
	Sakarya Sapanca İlçe Hastanesi	6
	Sakarya Ağız ve Diş Sağlığı Merkezi	50
	KAMU Toplamı	1505
ÖZEL	İnci Göz Hastanesi	10
	Vatan Hastanesi	21
	Beyhekim Hastanesi	36
	Bilge Hastanesi	50
	Ada Tıp Hastanesi	67
	Altınova Hastanesi	60
	ÖZEL Toplamı	244
	TOPLAM	1749

Kaynak: Sağlık Bakanlığı (2014), Kamu Hastane Birlikleri, <http://www.tkhk.gov.tr/Dosyalar/35af57490d2b49bca6503ac61c8fe7d1.pdf>, Erişim Tarihi: 15.05.2015; Sakarya Valiliği (2015).

5.2.1.14. MÜZELER VE SOMUT KÜLTÜR VARLIKLARI

Sakarya'da taşınmaz kültür varlığı Sayısı 465, sit alanı sayısı 2'si kentsel olmak üzere 28 ve müze sayısı 3'tür (Sakarya, Geyve Alifuatpaşa Kuvayı Milliye ve Adapazarı Deprem Müzeleri). Sakarya Müzesi, en büyük müze olarak 265 arkeolojik, 189 etnografik, 4 el yazması kitap, 1839 sikke ve 20 mühür ve mühür baskısı olmak üzere toplam 1949 esere ev sahipliği yapmaktadır (Tablo 6). 465 adet taşınmaz kültür varlığı

kapsamındaki tek yapının 13'ü askeri yapı, 101'i dini ve kültürel yapı, 8'i idari yapı ve 343'ü sivil mimari örneği olarak kullanılmaktadır (Sakarya Valiliği, 2015).

Tablo 6. Sakarya Müzesi'ndeki Eser Çeşidi ve Sayısı

Müzedeki Eser Çeşidi	Eser Sayısı
Arkeolojik	265
Etnografik Eser	189
El Yazması Kitap	4
Sikke	1839
Mühür ve Mühür Baskısı	20
Toplam	2317

Kaynak: Sakarya Valiliği (2015)

Belirtilen veriler ışığında Sakarya'da müzeler ve somut kültürel mirasın turizm gelişimine belli oranda katkısı olabileceği görülmektedir.

5.2.1.15. SPOR TESİSLERİ

İl genelinde bir adet 25 bin'den daha yüksek kapasiteye sahip stadyum, 14 adet spor salonu, 1 yüzme havuzu olmak üzere değişik spor tesisleri mevcuttur. Spor tesisi varlığı Tablo 7'de gösterilmektedir.

Tablo 7. Sakarya Müzesi'ndeki Eser Çeşidi Ve Sayısı

	Stadyum	Spor Salonu	Yüzme Havuzu	Kapalı Tenis Kortu	Sentetik Zeminli Futbol Sahası	Bireysel Çalışma Spor Salonu	Çim Zeminli Stat	Toprak Zeminli Futbol Sahası	Semt Futbol Sahası	Trap Skeet Atış Poligonu	Havai Silahlar Atış Poligonu	Kürek ve Kano Tesisleri	Kamp Eğitim Merkezi	Gençlik Merkezi	Gençlik ve Kültür Merkezi	İl Hizmet Binası	Lojman Binası (4 Daireli)	TOPLAM
Adapazarı	1	4	1		5			9		1	1							22
Serdivan		1		1	1			3			1	1	2	1	1	1	1	13
Erenler					1	1		6										8
Arifiye					1	1	1	1	1				1					6
Akyazı		1			1	1	1	12										17
Ferizli						1		9										10
Geyve		1			1	1		6										9
Hendek		2			1	1		8										12
Karapürçek						1	1	2										4
Karasu		1			1	1		19										22
Kaynarca		1					1	6										8
Kocaali							1	6										7
Pamukova		1			1	1		8										11
Sapanca		1					1	2										4
Söğütü							1	6										7
Taraklı		1					1	2										4
TOPLAM	1	14	1	1	4	11	13	2	105	1	1	2	2	2	1	1	1	165

Kaynak: Sakarya Valiliği (2015)

Belirtilen spor tesisleri Sakarya için hem ulusal ve uluslararası etkinlikler organize etmek adına hem de rekreasyonel seyahatleri desteklemek adına önemli bir altyapı unsurudur.

5.2. TURİZM TALEBİ

Turist; eğlenmek, dinlenmek, sağlık kültür, din vb. bir motivasyonla kendi yaşadığı yer dışına seyahat eden ve gittiği yerde en az bir gece konaklama yapan kişidir (WTO, 2015). Sakarya'ya yönelik turizm talebini tanımlamak açısından da en az bir gece Sakarya'da konaklayan kitleyi ele almak gerekmektedir. Günübirlik olarak İli ziyaret eden kişilere –ki bu kitle ziyaretçi olarak isimlendirilmektedir- ait istatistiklere ulaşmak oldukça zordur. Sakarya'da bir konaklama işletmesine kayıt yaptırıp konaklama yapan kişilere ait istatistikler aşağıdaki tablolarda verilmektedir. Bakıldığında 2013 yılı itibariyle il geneline yayılmış Kültür ve Turizm Bakanlığı'ndan belgeli tesislerde konaklayan toplam 152.728 kişinin 23.136'sı yabancı, 129.592'si ise yerli turisttir. Yabancılar toplam 52.115 geceleme yapmışlardır. Yerli turistlerin geceleme toplamları ise 204.164 olarak kaydedilmiştir (Tablo 8).

Tablo 8. Sakarya'da Bakanlık Belgeli Tesislere Gelen Turist Sayıları (2013)

İLÇE	TESİSE GELİŞ			GECELEME		
	Yabancı	Yerli	Toplam	Yabancı	Yerli	Toplam
Adapazarı	7 156	53 302	60 458	23 746	82 553	106 299
Akyazı	278	8 271	8 549	722	11 199	11 921
Karasu	226	4 722	4 948	621	7 795	8 416
Sapanca	13 946	47 653	61 599	21 778	77 474	99 252
Taraklı	145	783	928	224	1 171	1 395
Erenler	938	8 986	9 924	3 744	15 194	18 938
Serdivan	447	5 875	6 322	1 280	8 778	10 058
Toplam	23 136	129 592	152 728	52 115	204 164	256 279

Kaynak: Kültür ve Turizm Bakanlığı (2015)

Yabancı turistlerin Sakarya'da ortalama geceleme süreleri 2,3 gündür. Yerli turist ortalama geceleme oranı ise 1,6 gündür. İl genelinde konaklama tesislerinde ortalama geceleme süreleri ise 1,7 gün ile oldukça düşük bir seviye ortaya koymaktadır. Konaklama tesislerinin ortalama doluluk oranlarının %37,67 olduğu da anlaşılmaktadır (Tablo 9). Bu oranın bir

konaklama işletmesi için oldukça düşük bir oran olduğu, başabaş noktasını ancak karşılayabileceği ifade edilmelidir.

Tablo 9. Sakarya’da Bakanlık Belgeli Tesislere Gelen Turistlerin Ortalama Kalış Süreleri ve Tesis Doluluk Oranları (2013)

İLÇE	ORTALAMA KALIŞ SÜRESİ			TESİS DOLULUK ORANI		
	Yabancı	Yerli	Toplam	Yabancı	Yerli	Toplam
Adapazarı	3,3	1,5	1,8	8,98	31,23	40,21
Akyazı	2,6	1,4	1,4	1,52	23,60	25,12
Karasu	2,7	1,7	1,7	1,99	24,95	26,94
Sapanca	1,6	1,6	1,6	6,51	23,17	29,69
Taraklı	1,5	1,5	1,5	7,67	40,10	47,77
Erenler	4,0	1,7	1,9	8,84	35,89	44,73
Serdivan	2,9	1,5	1,6	5,84	40,08	45,93
Toplam	2,3	1,6	1,7	7,66	30,01	37,67

Kaynak: Kültür ve Turizm Bakanlığı (2015)

Belirtilen istatistiklere il genelinde yerleşik yalnız 5 yıldızlı oteller açısından bakıldığında durum biraz farklılaşmaktadır. İlde 2013 yılında 5 yıldızlı otellere geliş sayıları 16.992 (26.144 geceleme) yabancı, 56.695 (88.204 geceleme) yerli olmak üzere toplam 73.687 (114.348 geceleme) kişidir. Yabancıların ortalama kalış süresi 1,5 gün yerlilerin 1,6 gündür. Beş yıldızlı otellerde yabancı doluluğu %6,45, yerli doluluğu %21,77 olurken toplam doluluk %28,22 olarak hesaplanmıştır (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2015). Bu durum beş yıldızlı otellerin diğer işletmelere göre biraz daha dezavantajlı bir konumda olduğunu ortaya koymaktadır.

Belediye belgeli tesislerde konaklama oranları ise Tablo 10’da verilmektedir. Belediye belgeli tesislerde 2013 yılı itibariyle 8.264 yabancı, 220.292 yerli olmak üzere toplam 228.556 kişi konaklamıştır. Yabancıların geceleme sayısı 27.779, yerli turistlerin geceleme sayısı 438.352 ve toplam geceleme de 466.131 olarak kaydedilmiştir.

Tablo 10. Sakarya’da Belediye Belgeli Tesislere Gelen Turist Sayıları (2013)

İLÇE	TESİSE GELİŞ			GECELEME		
	Yabancı	Yerli	Toplam	Yabancı	Yerli	Toplam
Adapazarı	1 310	48 598	49 908	2 422	81 494	83 916
Akyazı	2	2 771	2 773	2	2 771	2 773
Geyve	6	3 354	3 360	84	3 354	3 438
Hendek	61	11 350	11 411	197	11 350	11 547
Karasu	4 440	81 101	85 541	19 259	198	217

					526	785
Kocaali	1 424	17 858	19 282	4 119	26 053	30 172
Pamukova	18	3 880	3 898	113	18 986	19 099
Sapanca	115	16 403	16 518	215	29 471	29 686
Taraklı	71	3 455	3 526	106	3 724	3 830
Arifiye	36	3 084	3 120	36	3 084	3 120
Erenler	686	26 542	27 228	1 070	57 186	58 256
Serdivan	95	1 896	1 991	156	2 353	2 509
Toplam	8 264	220 292	228 556	27 779	438 352	466 131

Kaynak: Kültür ve Turizm Bakanlığı (2015)

Tablo 11'den hareketle yabancıların belediye belgeli tesislerde ortalama kalış süresinin 3,4 gün; yerli turistlerin belediye belgeli tesislerde ortalama kalış süresinin de 2 gün olduğu söylenebilir. Bu durum da özellikle yerli turistler için ortalama kalış süresinin düşük olduğunu göstermektedir. Tesis doluluk oranlarının ise %35,6 ile yine düşük seviyede olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 10. Sakarya'da Belediye Belgeli Tesislere Gelen Turistlerin Ortalama Kalış Süreleri ve Tesis Doluluk Oranları (2013)

İLÇE	ORTALAMA KALIŞ SÜRESİ			TESİS DOLULUK ORANI		
	Yabancı	Yerli	Toplam	Yabancı	Yerli	Toplam
Adapazarı	1,8	1,7	1,7	1,60	53,67	55,27
Akyazı	1,0	1,0	1,0	0,02	24,83	24,85
Geyve	14,0	1,0	1,0	0,46	18,22	18,68
Hendek	3,2	1,0	1,0	0,29	16,54	16,83
Karasu	4,3	2,4	2,5	3,57	36,80	40,37
Kocaali	2,9	1,5	1,6	5,95	37,60	43,55
Pamukova	6,3	4,9	4,9	0,17	27,97	28,13
Sapanca	1,9	1,8	1,8	0,10	14,38	14,49
Taraklı	1,5	1,1	1,1	0,48	16,71	17,19
Arifiye	1,0	1,0	1,0	0,15	13,20	13,36
Erenler	1,6	2,2	2,1	0,90	48,21	49,11
Serdivan	1,6	1,2	1,3	1,04	15,72	16,77
Toplam	3,4	2,0	2,0	2,12	33,44	35,56

Kaynak: Kültür ve Turizm Bakanlığı (2015)

Belediye belgeli tesislerin türleri itibariyle gelen turist sayılarına bakıldığında, belediye belgeli tesislerde ortaya çıkan konaklamanın önemli bir kısmının pansiyonlarda, bunu takiben de otellerde gerçekleştiği anlaşılmaktadır (Tablo 12).

Tablo 12. Sakarya’da Belediye Belgeli Tesislere Gelen Turist Sayıları (2013)

Tesis	TESİSE GELİŞ			GECELEME		
	Yabancı	Yerli	Toplam	Yabancı	Yerli	Toplam
Otel	3 692	186 810	190 502	3 692	186 810	190 502
Motel	72	2 739	2 811	72	2 739	2 811
Pansiyon	4 500	30 743	35 243	4 500	30 743	35 243
Toplam	8 264	220 292	228 556	27 779	438 352	466 131

Kaynak: Kültür ve Turizm Bakanlığı (2015)

Belediye belgeli tesislerde ortalama kalış süresi pansiyonlarda 4,6 olarak belirlenmiştir. Bu oran diğer işletme türleri olarak otel ve motellerden oldukça yüksektir. Pansiyonların tesis doluluk oranları da diğerlerine göre yüksektir (Tablo 13). Bu duruma öğrenci hareketliliklerinin ve dolayısıyla gençlik turizmi hareketlerinin ve gezginci turistlerin (backpackers) etkisi söz konusu olabilir. Aynı zamanda, bölgedeki sanayi tesislerinin yurtdışı misafirlerini, montörlerini, uzman ve dışarıdan gelen teknik destek personellerini maliyeti gözeterek pansiyon türü işletmelerde konaklatması söz konusu olabilir.

Tablo 13. Sakarya’da Belediye Belgeli Tesislere Gelen Turistlerin Ortalama Kalış Süreleri ve Tesis Doluluk Oranları (2013)

İLÇE	ORTALAMA KALIŞ SÜRESİ			TESİS DOLULUK ORANI		
	Yabancı	Yerli	Toplam	Yabancı	Yerli	Toplam
Otel	1,9	1,8	1,8	0,71	34,01	34,71
Motel	1,5	1,1	1,1	0,77	21,69	22,46
Pansiyon	4,6	3,0	3,2	7,11	32,03	39,14
Toplam	3,4	2,0	2,0	2,12	33,44	35,56

Kaynak: Kültür ve Turizm Bakanlığı (2015)

Yıllar itibariyle Sakarya’ya yönelik turizm talebini analiz ettiğimizde de hızla bir artıştan söz edebiliriz. 2000 yılında Bakanlık belgeli, yerli ve yabancı toplamı olarak 21.516 kişilik turist sayısı 2013 yılında 152.728’e ulaşmıştır (Tablo 14).

Tablo 14. Sakarya’da Bakanlık Belgeli Tesislere Gelen Turistlerin Sayıları (Yıllar İtibariyle)

Turist Sayısı	2000	2005	2010	2011	2012	2013
Yerli Turist	18.284	43.554	13.532	87.865	119.310	129.592
Yabancı Turist	3.232	2.600	558	7.077	13.525	23.136

Toplam	21.516	46.153	14.090	94.942	132.835	152.728
---------------	---------------	---------------	---------------	---------------	----------------	----------------

Kaynak: Kültür ve Turizm Bakanlığı (2015)

Belediye belgeli tesislerde konaklayan kişi sayısı ise 2000 yılında 88.778 iken bu sayı 2013 yılında 228.556'ya ulaşmıştır (Tablo 15).

Tablo 15. Sakarya'da Belediye Belgeli Tesislere Gelen Turistlerin Sayıları (Yıllar İtibariyle)

Turist Sayısı	2000	2005	2010	2011	2012	2013
Yerli Turist	87.627	33.562	142.467	180.662	115.054	220.292
Yabancı Turist	1.151	299	6.172	7.262	5.320	8.264
Toplam	88.778	33.861	148.639	187.924	120.374	228.556

Kaynak: Kültür ve Turizm Bakanlığı (2015)

5.3. DIŞ ÇEVRE

Turizm tüm dünyada önemli bir ekonomik gelir kapısı olarak algılanmaktadır. Dünyadaki ekonomik üretimin %9'u turizmden sağlanmakta, turizm sektörü 1,4 trilyon ABD Doları değerindeki ihracat etkisi ile dünya toplam ihracat hacminin %6'sını oluşturmaktadır. Dünya genelinde her 11 çalışandan 1'i turizmde çalışmaktadır. 1950'lerde yıllık 25 milyon uluslararası turist sayısından 1980'lerde 230 milyona, 1995'te 528 milyona ve 2013 itibariyle 1,087 milyar uluslararası turist sayısına ulaşılmıştır. Bunun yanında tüm dünya genelinde 5-6 milyar iç turist hareketinden söz edilmektedir. 2030 yılında uluslararası seyahat hacminin 1,8 milyar kişiye ulaşacağı öngörülmektedir (WTO, 2014). Görüldüğü gibi dünyada turizmin ilerleyişi oldukça hızlı bir seyir izlemektedir.

Türkiye'de de dünyadaki büyüme rakamlarına paralel hatta son 15 yılda bunun çok üstünde bir büyüme gözlenmektedir. 2013 yılında 37,3 milyon yurtdışından turist varış sayısı ile Türkiye dünyada en fazla turist çeken 6. Ülke olmuştur. Yıllık büyüme oranı ise 2011-2012 için %3; 2012-13 için ise %5,9 olarak ölçülmüştür (WTO, 2014). 2013 yılında 34,9 milyon olan yabancı turist varışları 2014 yılında ise 36,8 milyona ulaşmıştır. Bu rakamlar yurtdışında yaşayan ve Türkiye'de tatilini geçiren Türkleri kapsamamaktadır. Sadece yabancı girişleri itibariyle toplam sayı 2011'de 31,5 milyon;

2012’de 31,8 milyon iken 2014’te 34,9 milyon olmuştur. 2013-2014 değişimi %9,84’tür (Kültür ve Turizm Bakanlığı Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü, 2015b).

Sakarya’da da yıllar itibariyle turizmin hızla gelişmekte olduğu, konaklama yapan yerli ve yabancı turist sayılarının arttığı görülmektedir (bkz. Tablo 14 ve 15). Bu artışın temelinde bazı unsurları ifade etmek gerekir. Bunlar turizm gelişimine yön veren, teşvik eden unsurlardır:

- A) Seyahat ve ulaşım olanaklarının artması
- B) Konaklama tesislerinin tür, kapasite ve konforlarının artması
- C) Turistlerin harcanabilir gelirlerinin artması
- D) Nüfus dengelerinin değişmesi
- E) Kentleşmenin baskılarının artması

Bu etkenler devam eden bir değişimi ortaya koymaktadır. Seyahat olanaklarındaki değişim ve kolaylıklar her geçen gün daha da artmaktadır. Konaklama altyapısı, harcanabilir gelir düzeyleri, kentleşmenin baskıları sürekli daha fazla hissedilen birer değişim alanıdır. Bu değişimin sürekliliğine bağlı olarak Sakarya’ya yönelik potansiyel turist kitlesinin de artmakta olduğu ve Sakarya turizminin gelişimi adına talebe bağlı çerçevenin olumlu bir durumu yansıttığı söylenebilir.

5.4. DURUM ANALİZİ

Belirtilen etkenler gözetildiğinde aslında turizm gelişimini etkileyecek sayısız unsurun söz konusu olduğu görülmektedir. Sakarya’ya yönelik talebi analiz etmede de bu unsurların görelî önemlerinin olduğu düşünülebilir. Bunun yanında Sakarya turizminin gelişimi açısından iç ve dış çevredeki değişimi analiz etmek açısından GZFT analizinin yapılması daha kapsayıcı ve fonksiyonel bilgi ortaya koyacaktır. GZFT analizi bir gelişim çabasını, ürünü veya tekniği uygularken belirleyici olabilecek çevresel etkenleri sınıflandırmaya yaramaktadır. Bölgede turizm gelişiminin güçlü (strenghts) ve zayıf (weaknesses) yönlerini belirlemek ve dış çevreden kaynaklanan fırsat (opportunities) ve tehditleri (threats) saptamakta sıklıkla kullanılan bir tekniktir. Bu analizde amaç; iç ve dış etkenleri dikkate alarak, var olan güçlü yönlerden ve fırsatlardan en üst düzeyde yararlanacak, tehditlerin ve zayıf yanların etkisini en aza indirecek plan ve stratejiler geliştirmektir. GZFT analizi, sadece güçlü olunan ve büyük fırsatların yattığı alanlara odaklanmayı sağlamamakla kalmayıp zayıf olan ve gelecekte beklenen tehditleri de

görmeye imkân verecektir (Pickton ve Wright, 1998). Sakarya ile ilgili durum analizi ve GZFT'nin oluşturulmasında değişik kaynaklardan tarama yapılarak bir geniş bakışa ulaşılmaya çalışılmıştır. GZFT verileri şu şekildedir (MARKA, 2011; Fidan ve Nam, 2012; Akay ve Zengin, 2012; Yaman, 2008; Doğa Turizmi Master Plan Taslağı, 2013; MARKA, 2013; MARKA, 2014):

5.3.1. GÜÇLÜ VE ZAYIF YÖNLER

Sakarya'da turizm gelişimi açısından **güçlü yönler** şunlardır:

- Konum: İstanbul, Ankara ve Bursa gibi merkezlere yakınlık,
- Ulaşılabilirlik (yol, havaalanı vb. ulaşım ve iletişim kanalları gibi erişim imkânları)
- Ilıman iklim özellikleri,
- Alternatif turizm potansiyeli (ekoturizm, termal turizm, kültür turizmi, su sporları vb.) ve hemen tüm ilçelerde zengin doğa turizmi olanakları,
- Kültürel hayatın çeşitliliği (farklı alt-kültür özelliklerinin bir arada yaşaması),
- El sanatları üretimi (kilim ve bez dokumaları, ahşap kabartma, oyma işçiliği ve bakırcılık gibi),
- Güvenli bir kent oluşu,
- Eğitim kurumları gibi destek hizmetlerin gelişmişliği,
- Kitle turizminin gerektirdiği deniz-güneş-kum varlığı (Karasu-Kocaali sahili),
- Sağlık Turizmi için şifalı kaplıca ve içme su kaynaklarının bulunması,
- Bölgeye yönelik talebi harekete geçirecek özel ilgi unsurlarının varlığı (Örneğin; Sakarya Nehri deltasında üreyen Mersin Balığı, Acarlar Longozu, vb.),
- Bölge halkının konukseverliği,
- Sapanca ve Karasu başta olmak üzere ilin değişik kesimlerinde küçük otellerin ve pansiyonların belli bir turizm arzını doğurmuş olması,
- Ev pansiyonculuğu, çiftlik turizmi gibi alanlarda artan ilgi ve girişimlerin varlığı,
- Kadınlar gibi farklı sosyal grupların da turizme dönük faaliyetlerde girişimci olarak yer alması, kültürü ve yerel üretim çeşitliliğini turizm ürününe dönüştürmek adına katkı sunması (Taraklı'da turistlere yönelik el sanatları ve geleneksel gıda üretimi gibi),
- Sivil toplumun turizm gelişimine ilgisi ve doğa ve turizm, koruma ve geliştirme derneklerinin sayısında artış,
- Yerel yönetimlerin bakışında görülen olumlu değişim ve turizm adına yapılan girişimler,
- Sakarya'nın Doğu Marmara Bölgesi'nin bir parçası olarak bölgedeki diğer illerin potansiyelinden yararlanma şansı.

Sakarya'da turizm gelişimi açısından **zayıf yönler** şunlardır:

- Tesislerin sayısının az oluşu ve yatırımların yetersizliği,
- Mevcut tesislerin kalite düzeyinin düşüklüğü,
- İlin zayıf bir imaja sahip olması, yeterince tanınmaması ve hâlihazırdaki turizm tanıtım ve reklamlarının yetersizliği,
- Turizm sezonunun kısa süreli olması,
- Halkın turizme bakışı,
- Deniz ulaşımının yeterince geliştirilememesi,
- Kıyı alanlarda turizmi geliştirme açısından iklimin ve deniz rejiminin getirdiği sınırlılıklar (denizin dalgalı olması gibi),
- Kıyı özelliği gösteren bazı alanların daha önceden bazı özel şahıs ya da şirketlere satılmış olması gibi mevzuata da aykırı arazi kullanım hataları,
- Yayla turizmi açısından önemli olan yaylalara çıkış yollarının yeterince iyileştirilememiş olması,
- Gastronomi olanaklarının henüz yeterli düzeye ulaşmamış olması,
- Eğlence ve animasyon uygulamalarının sınırlı olması,
- İlin 1. Derece deprem kuşağında yer alması,
- Hızlı yapılaşmanın yol açtığı çarpık kentleşme ve doğal çevrede görülen bozulmalar,
- Kent hayatının tekdüzeliği.

5.3.2. FIRSATLAR VE TEHDİTLER

Sakarya’da turizm gelişimi açısından dış çevrenin sunduğu **fırsatlar** şunlardır:

- Türkiye genelinde ve özelde de İstanbul, Ankara, Bursa gibi metropollerde yaşayanların harcanabilir gelirinde artış ve turizme katılım oranlarının artması,
- Alternatif turizm talebinin hızla büyümesi,
- Farklı kültürel unsurları yerinde görme bilincinin turizm pazarında gelişmesi ve kültür odaklı turlara katılım artması,
- Kentleşme ve yaşam kolaylıklarının inşasında görülen hızlı gelişme ile tesisleşmenin maliyet ve zaman açısından kolaylaşması,
- Başta yerel yönetimler olmak üzere bölgede turizmden istifade etme konusunda artan isteklilik,
- Küresel ısınmaya bağlı olarak ılıman bölgelerin turizm pazarında öne çıkmaya başlaması,
- Yayla turizmi merkezleri arasında, yabancı ziyaretçiler için ilgi çekici ‘jeep safari’ ve ‘nomad life’ (göçebe-yörük yaşamı) gibi içeriklerde tur organizasyonları yapan seyahat işletmelerinin sayısının artması,
- Sakarya’nın Türkiye kamu yönetim alanında mevcut etkinliği ve lobicilik avantajı,
- Girişimcilerin Sakarya’ya yatırım yapma konusunda istekliliği,
- Arap pazarında görülen Türkiye’ye yönelik hareketlilik,
- Tarihi İpek Yolu koridoru üzerinde bulunması ve bu kapsamda 2023 Turizm Stratejisi kapsamında odak bölgelerden biri olması,

- 2023 Turizm Stratejisi kapsamında Batı Karadeniz Kıyı Koridoru içinde tanımlanarak yatırım açısından planlanmış ve teşvik edilmiş olması,
- Üç alanın; Akyazı-Kuzuluk, Karasu-Büyükmelenagzı Kıyı Bandı ve Taraklı'nın turizm merkezi olarak ilan edilmesi,
- Sapanca'dan geçen hızlı tren hattı ve Kocaeli Cengiz Topel Havalimanı'nın tamamlanmış olması, Karasu Limanı, Organize Sanayi Bölgesi'nin tamamlanması ve yakında hizmete geçecek olması ve Karadeniz Sahil Yolu projesinin Batı Karadeniz kesiminin yakında tamamlanacak olması.

Sakarya'da turizm gelişimi açısından dış çevrenin sunduğu **tehditler** şunlardır:

- Deprem riski,
- Halkın turizm bilincinin yeterince oluşmaması,
- Doğaya dayalı turizm türleriyle öne çıkan rakip bölgelerin faaliyetleri,
- İç turizmin deniz-güneş-kum çerçevesinde seyretmesi ve henüz doğal ve kültürel çekiciliklerin yeterince değerlendirilememesi,
- Kirlilik ve betonlaşmanın artışı,
- Bölgenin yoğun göç alması ve hızlı nüfus artışının çarpık kentleşmeye sebep olması,
- İkinci konutların fazlalığına bağlı sorunlar (özellikle Sapanca ve Karasu'da),
- Yayla turizmi potansiyeli olan merkezlerde, doğanın doğal güzelliğini bozan, doğa ile uyumsuz, görüntü kirliliği yaratan ve yerel yönetimlerce izin verilmemesi gereken beton yapılanmalar,
- Şehre adını veren il sınırları içinde 159 km. uzunluğundaki Sakarya Nehri'nin endüstriyel atıklarla kirletilmesi ve balık ölümlerinin görülmesi,
- Arazi rantı ve buna bağlı bölgesel pahalılığın artması,
- Sahil kesiminde yaşayan yerel halkın toprağa dayalı geleneksel değer yargılarının azalması,
- Sit alanları ve Rant Ekonomisi ile ilgili İl Özel İdaresi, Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kurulu, Çevre ve Orman Bakanlığı, Enerji Bakanlığı ve İç İşleri Bakanlığı arasında yetki karmaşasından kaynaklanan yönetsel sorunların varlığı.

5.4. SAKARYA'DA TURİZMİN GELİŞTİRİLMESİ İÇİN YAPILMASI GEREKENLER

Sakarya'da doğal değerlere dayalı turizm potansiyeli yüksektir. Bunun yanında termal turizm, kongre, kültür ve tarih turizmi ve spor turizmi olanakları da güçlüdür. Bu özelliklerine bağlı olarak Sakarya İli idari düzenlemelerin de konusu olmuştur. Türkiye genelinde turizm gelişimini tasarlamak adına yürütülen çalışmalarda Sakarya belli kapsamlarda odak konumdadır. Türkiye Turizm Stratejisi 2023 çerçevesinde oluşturulan

turizm koridorlarından ikisi Sakarya'yı kapsamına almaktadır. Birincisi İstanbul'un Şile İlçesi'nden Sinop'a kadar uzanan kıyı bölgesini kapsamına alan **Batı Karadeniz Kıyı Koridoru**'dur. İç turizme, özellikle de Ankara, İstanbul gibi metropoliten bölgelere yönelik planlanan bu turizm aksında kültür, doğa ve kıyı turizminin geliştirilmesi hedeflenmektedir. Bu kapsamda yer alan Kaynarca, Karasu, Ferizli, Kocaali ilçelerinde orman içi dinlenme tesisleri gibi eko-turizmin geliştirileceği alanlarda oto karavan ve çadırli kampçılığa olanak sağlayacak düzenlemelerin yapılması ve bu koridor üzerinde konaklanma kapasitelerinin ve kalitesinin geliştirilmesi planlanmaktadır. İkinci koridor İpekyolu Turizm Koridoru'dur. İpekyolu Turizm Koridoru, tarihi İpekyolu güzergâhının üzerinde bulunan Sapanca, Geyve ve Taraklı ilçelerini kapsamaktadır. Bu güzergâh üzerindeki yerleşimlerde doğa turizmi ve eko-turizmin yoğunlaşması ve kış turizmi ile entegre edilmesi planlanmaktadır. Bu koridor üzerinde konaklama tesislerine yönelik yatırımlar teşvik edilecek ve özellikle pansiyonculuğun geliştirilmesi desteklenecektir. Bunun yanında sivil mimarlık örneği teşkil eden yapıların restorasyon, restitüsyon ve rekonstrüksiyon çalışmaları gerçekleştirilmesi önem taşımaktadır. Belirtilen idari düzenleme yanında Bakanlar Kurulu Kararı ile bazı gelişim olanakları da tespit edilmiştir. Karadeniz kıyı bandının var olan turizm potansiyelinin en iyi şekilde değerlendirilmesi ve geliştirilmesi, Kocaeli, Sakarya ve ülke turizmine katkı sağlaması amacıyla **Kocaeli-Sakarya Kıyı Bandı Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgesi** olarak ilan edilmiştir. Yine, **Sakarya Akyazı-Kuzuluk Termal Turizm Merkezi**, Turizm Teşvik Kanunu uyarınca 2006 yılında 7900 hektarlık bir alanda ilan edilmiş ve 10.000 kişilik yatak kapasitesi barındıracak şekilde planlanmıştır. 25 Ocak 2013 tarihli Resmi Gazete ilanı ile tahsis için ihaleye çıkmıştır. **Sakarya Karasu Büyükmelenagzı Kıyı Bandı Turizm Merkezi Tevsii**, 11.01.1998 tarihli Resmi Gazetede yayımlanarak ilan edilmiştir. 2000 kişilik yatak kapasitesi olacak şekilde Çevre Düzeni Planına işlenmiş, nazım ve uygulama imar planları onaylanmıştır. **Sakarya Taraklı Termal Turizm Merkezi** de 20.01.2013 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanarak ilan edilmiştir.

Türkiye Turizm Stratejisi 2023 Eylem Planı 2007- 2013 (TTS), “ulusal, bölgesel ve yerel ölçekte markalaşmanın hedeflenmesi, ulusal tanıtım ve pazarlamaya ek olarak varış noktası bazında tanıtım ve pazarlama faaliyetlerine başlanması”nı hedef göstermektedir (2007: 14) Ayrıca “iç turizmde toplumun farklı kesimlerine uygun kalite

ve fiyatta turistik ürün alternatiflerinin sunulması” (2007:9), “iç turizm pazarında alternatif turizme dayalı ürünlerin araştırılarak bölgesel ve yerel bazda kapasite artırmaya yönelik çalışmalar yapılması ve bu değerlerin tanıtım ve pazarlamasının yapılması” (2007: 10) hedeflenmektedir. Sakarya bütün bu Türkiye Turizm Stratejisi hedeflerinin uygulanabileceği ve sonuçları ile de diğer kentler için uygulama planı oluşturabilecek bir örnek kenttir (Yaman, 2008). Türkiye turizm stratejisi 2023’te yer alan ve Karadeniz bölgesinde geliştirilmesi düşünülen yayla turizmi için yirminin üzerinde yaylası ile Sakarya İli yayla turizmi için potansiyeli oldukça yüksektir.

Yukarıda belirtilen unsurları bütüncül bir bakış açısıyla değerlendirmek suretiyle Sakarya için turizm gelişiminin temel gerekliliklerini yine en başta belirtilen sistematığe bağlı kalarak aşağıdaki gibi sınıflandırmak ve sunmak olanaklıdır.

5.4.1. ARZ GELİŞTİRME

5.4.1.1. Çekicilikler

- a) Çekicilikleri kayıt altına almak açısından yapılmış bulunan envanter çalışmaları geliştirilmelidir. Örneğin, bazı mağaraların turizm çekiciliği olarak listelenmediği (veya henüz tam olarak keşfedilmediği) bilinmektedir. Bunların tespiti yoluna gidilmelidir.
- b) Mevcut çekiciliklerin korunmasıyla ilgili önlemler geliştirilmelidir.

5.4.1.2. Ulaşılabilirlik

- a) Yüksek hızlı tren hattı ve Cengiz Topel Havaalanından istifade edebilmek adına olanaklar değerlendirilmelidir.
- b) Batı Karadeniz otoyolu bağlantı yolunun bitirilmesi sonrasındaki hareketliliğe hazırlık yapılmalıdır.
- c) Karasu Limanı’nın tamamlanmış olması da gözetilerek Sakarya’nın denizyolu ulaşım imkânları geliştirilmelidir.
- d) Karasu ve Kocaali ilçelerinin yat turizmi ve deniz otobüsü seferlerine açılması hem karayolu ulaşımına alternatif üretecek hem de ilin turistik açıdan çekiciliğini arttıracaktır.
- e) İl kapsamında bisiklet yolları gibi ulaşımı verimli kılacak çözümlerin turizm hareketliliğine de katkısı olacaktır,
- f) Yaylaların ulaşılabilirliği konusu ayrıca değerlendirilmeli ve doğal çevreye de zarar vermeyecek şekilde ulaşım olanakları geliştirilmelidir,

- g) Ulaşım akslarında yön levhalarının ve işaret sistemlerinin geliştirilmesi aciliyet içermektedir.
- h) Turizm çekiciliklerine yönelik ulaşım organizasyonları için entegre çözümler üretilmelidir (Akyazı'ya gelecek kişiler için otogardan, tren garından, havaalanlarından bağlantılı seferler gibi).

5.4.1.3. Tesis

- a) Konaklama altyapısı geliştirilmelidir (Her ne kadar hâlihazırda sürmekte olan yatırımlarla kısa süre içinde önemli bir arza ulaşılabilecekse de bu tesisleşmenin il geneline yayılmadığı, Sapanca ve Sakarya merkezle sınırlı kaldığı görülmektedir. Bunun Karasu, Taraklı ve Akyazı'yı da kapsayacak şekilde geliştirilmesi gerekmektedir).
- b) Termal tesisleşmenin geliştirilmesi gerekmektedir.
- c) Sapanca'da termal olanakların geliştirilmesi konusunda AR-GE'ye ihtiyaç duyulmaktadır.
- d) Mevcut ve yeni kazandırılacak tesislerde hizmet kalitesinin yüksek seviyede olması için önlemler alınmalıdır. Bunun için;
 - da) Yeterli teknik donanımın sağlanması ve işletmelerin yapısal eksiklerinin giderilmesi,
 - db) Sahil şeridinde yer alan tesislerin izlenmesi,
 - dc) Eğitimli çalışanların hizmet süreçlerinde kullanılması, mevcut çalışanlara eğitim aldırılması gerekmektedir.
- e) Sahillerde günübirlik kullanım alanlarında gerekli duş, tuvalet, şezlong, vb. imkânların tamamlanması şarttır.
- f) Konakların turizme kazandırılması adına başta Taraklı olmak üzere rekonstrüksiyon, restorasyon çalışmalarının desteklenmesi gerekir.
- g) Yaylalarda yasal mevzuata aykırı olmayacak şekilde konaklama altyapısının geliştirilmesi gereklidir.
- h) Sakarya yaylalarındaki günübirlik kullanıma ilişkin altyapı sorunları ortadan kaldırılmalıdır.
- i) Flora ve faunası zengin olan Sakarya'da bir botanik bahçesi kurulup yörenin bitki zenginliği burada sergilenebilir.
- j) İş seyahatleri açısından gerekli üstün hizmeti sunmaya yönelecek kent otellerinin geliştirilmesi gerekmektedir.
- k) Balkan ve Kafkas mutfaklarında marka olmuş restoranlar açılması önemli bir destek hizmet üretmiş olacaktır.
- l) Bir geo-park (tarih ve tabiat bilgisi eğitimi, foto safari, doğa yürüyüşleri, dinlenme, eko- turizm, geleneksel ürünlerin korunması ve pazara kazandırılması, dans, geleneksel giysiler gibi folklorik gelenekler, el-sanatı, arberetum) oluşturulması önemli bir çekicilik sağlayabilir.
- m) Kırsal alanlarda turizmi geliştirmek adına bir Kültür Köyü oluşturulabilir. Burada turistlerin köyün içerisinde köy sakinleri ile aynı koşullarda

- yaşayacakları, gerektiği durumda tarlada çalışıp ürün toplayacakları, mutfağa girip yemek pişirecekleri, doğa ile iç içe yaşayacakları ortamlar oluşturulabilir.
- n) Yöre mutfağının reçetelerinin çıkartılması ve uygulanması önemli bir katkı olacaktır.
 - o) Mutfak kültürünün öne çıkartılması amacıyla kaliteli restoranların açılması, yemeklerin çeşitlenmesi (Yöreye ait yemeklerin yanı sıra taze balık ve organik ürünlerden yapılan salatalar, değişik sebze ve meyve türleri de sunulmalıdır) turizm hareketliliğini arttırıp kalite algısını yükseltecektir.
 - p) Alternatif spor merkezleri ve kamp alanları kurulmalıdır. İstanbul ve Ankara gibi büyük metropollerde yerleşik büyük şirketler, çalışanlar arasındaki motivasyonu sağlamak, sinerji yaratmak, birbirlerine güven ve şirket kültürü oluşturmak için bu tesisleri tercih edebilirler.
 - q) Termal tesisler daha nitelikli donatılarak ve revize edilerek SPA ağırlıklı hale getirilmelidir. Bu tür tesislerde yüksek gelir grubundan tüketicilere ulaşılabilir.
 - r) TEM Sapanca Mevkii'nde Bolu Highway AVM tarzı bir alan oluşturulması uygun bir tercih olabilir.
 - s) Sakarya'ya büyük ve geniş bir fuar alanı ve aynı zamanda kongre salonu yapılması büyük önem arz etmektedir.

5.4.1.4. Seyahat Organizasyonu

- a) Seyahat işletmelerinin sunduğu hizmetlerin çeşitlendirilmesi gerekmektedir. Mevcut acentaların birçoğu il dışına seyahatleri ve hac umre gibi organizasyonları sunmaya odaklanmış görünmektedir.
- b) Tarihi gezi rotalarının belirlenmesi gerekir (İstanbul, Bursa'yı da içine alan kültür yollarının belirlenmesi diğer kentlerin cazibesine kapılıp gelen turistleri Sakarya'yı da ziyaret eder noktaya getirecektir. Sonrasında ise kent kendi özelliklerini pazarlayabilecektir).
- c) Macera turları organize edilmelidir.
- d) İş amaçlı gelen ziyaretçilere spor, alış-veriş ve eğlence aktiviteleri organize edilmelidir.
- e) Mevcut seyahat işletmelerinin faaliyet sahasını genişletmesi (tüm Doğu Marmara'da örgütlenmesi gibi) için teşvikler oluşturulabilir.
- f) Seyahat işletmelerinin yerel konaklama işletmeleri yanında restoranlar, konaklar, spor ve eğlence birimleri gibi diğer arz unsurlarıyla etkileşimi arttırılmalıdır.
- g) Seyahat işletmelerinde çalışanların yetkinliklerini artırıcı eğitim ve geliştirme çalışmaları yürütülmelidir.

5.4.1.5. Etkinlikler

- a) Sakarya'da el sanatları örneklerinden oluşan bir sergi hazırlanarak daimi olan bir yerde sergilenebilir.
- b) Uluslararası ve ulusal sportif etkinliklere ev sahipliği yapmak için tanıtım, halkla ilişkiler faaliyetleri yürütülmeli ve lobicilik yapılmalıdır.

- c) Uluslararası ve ulusal sanat etkinliklere ev sahipliği yapmak için tanıtım, halkla ilişkiler faaliyetleri yürütülmeli ve lobicilik yapılmalıdır.
- d) Alternatif spor aktivitelerine ev sahipliği yapmak için tanıtım, halkla ilişkiler faaliyetleri yürütülmeli ve lobicilik yapılmalıdır.
- e) Yöre mutfağının özelliklerini tanıtıcı uluslararası ve ulusal etkinlikler düzenlenmelidir.
- f) Kişisel gelişim kursları (yemek pişirme, marangozluk, el işi vb.) düzenlemek yoluyla hem talep hem de bu konularda yetişmiş bir işgücü sağlanabilir.
- g) Oluşturulacak etkinlik alanları (fuar ve kongre salonları, açık alan spor parkları, kültür parkları, çok maksatlı alanlar vb.) bir işletme örgütlenmesi kapsamında kendi faaliyetlerini kendisi tasarlar veya dışarıdan çeker noktaya getirilebilir.
- h) Mevcut etkinliklerden bazıları ulusal bir kapsama çekilerek prestijli bir faaliyete dönüştürülmelidir. Sakarya imajına en yakın, en öznel ve ilginç olan etkinlik bu amaçla desteklenebilir.

5.4.1.6. Destek Hizmetler

- a) Sakarya halkının ekonomik ve sosyal hayatının geliştirilmesi gerekir. Güçlü bir yerel turizm talebi turizm gelişimi için olmazsa olmazdır.
- b) Sürdürülebilir kalkınma modeli yaratmak adına turizm gelişiminden etkilenecek başta yerel halk olmak üzere tüm paydaşların görüşlerinin alınması ve gelişim çabalarına dahil edilmesi gerekir.
- c) Kültürel mirasın ve hayatın korunması ve yaygınlaştırılması çalışmalarını yürütmek turizm gelişimini sürdürülebilir kılmak için önemlidir.
- d) Tabii hayatın korunması ve çevre koruma bilincinin geliştirilmesi gerekir. Bu konuda aciliyet içeren sorunlara müdahale edilmelidir. Örneğin, Longoz subasar ormanlarının kuzeyi serbest bölge ilan edilmiş ve demir çelik fabrikası kurulmuştur, bu ormanın mutlaka korunmasına yönelik tedbirlerin alınması gerekmektedir.
- e) Turizm ve diğer alanlarda eğitim veren kurumların mezunlarını Sakarya'da tutmak adına önlemler geliştirilmelidir.
- f) Sakarya'nın güvenliği ile ilgili mevcut durumun devamı ve geliştirilmesi gerekir.
- g) Deprem riski karşısında her alanda geçerli önlemler alınmalıdır.

5.4.2. TALEP GELİŞTİRME

- a) Kent markası çalışmaları yapılmalıdır. Sakarya'nın farklı ve çok olumlu şekilde algılanması için bölge içine ve dışına yönelik farkındalık artırma çalışmaları organize edilmelidir. Örneğin, kısa vadede kentin, İstanbul ve Ankara için "ferah, yeşil, sağlık, huzur, dinlenme, spor, eğlence" kelimelerini anımsatır moda marka olması sağlanmalıdır.

- b) Ortak pazarlama özellikle Doğu Marmara için ele alınarak bu bölgenin toptan turizm gelişimi tasarlanmalıdır.
- c) Turistik tanıtım ve reklama gereken önem verilmelidir.
- d) Sağlık turizmi açısından Kuzuluk Kaplıcaları yerli turist için marka haline gelmiştir. Bunun dış turizm ile bağlantısı kurulmalıdır.
- e) Sakarya ili için imajın belirlenmesi ve konumlandırma çalışmaları yapılmalıdır.
- f) Konsept turizm alanları oluşturmak önemlidir.
- g) Turizm ürününü çeşitlendirmek için çalışılmalıdır. Örneğin, kır düğünü paketleri, sinematografik bir romantizm sunan alanlar ve tasarımlar gibi romantik ürünler geliştirilebilir.
- h) Bir sebeple şehri ziyaret edenlerin konaklama süresini uzatmalarını sağlayacak alternatif ürünlerin oteller, kongre ve fuar alanları, kent alanlarındaki tanıtım ilan panoları gibi araçlarla tanıtımının yapılması gerekir.
- i) Turizm amaçlı gelenlere organik ürünler sunulmalı ve bu ürünlerin de birer marka olması için çalışılmalıdır. Turistler ziyaretlerinin ardından evlerine ve dostlarına “organik ürün tarlaları”ndan kendi topladıkları ürünleri ve iyi ambalajlanmış organik ürünlerden hediyelik olarak satın alıp götürülebilmelidir.
- j) Termal turizme yönelik pazarlama, tutundurma ve imaj çalışmaları yapılmalıdır.
- k) Termal turizmde pazar bölümlendirme çalışmaları yapılmalı ve yaşlıların dışında her kesimden turist çekilebilmelidir.
- l) Hedef kitle olarak yabancı turiste ve harcama düzeyi yüksek, konaklama süresi uzun yerli turiste odaklanılması daha rasyonel görünmektedir.
- m) Sportif olanakların birer çekicilik olarak tanıtımı yapılmalıdır. Örneğin, sanayi işletmelerindeki orta ve üst düzey yöneticiler hedeflenebilir, onların gittikleri spor merkezleri ile görüşülerek çapraz pazarlama yapılabilir ve bu kesimler bölgeye spor amaçlı geziler vasıtasıyla çekilebilir.
- n) Yaylaların tanıtılması hem kamuoyuna yönelik hem de ekotur organizasyonu yapan acentalara yönelik olarak gerçekleştirilmelidir.
- o) Arap pazarı gibi gelişmekte olan pazarlara odaklanılmalı, bu pazarlarda faaliyet gösteren seyahat işletmeleri için info-turlar, bölgesel çalıştaylar vb. düzenlenmelidir.
- p) Sakarya için bir marka yüklenici, tanıtımda öne çıkarılacak bir temel çekicilik belirlenmesi ve tanıtım ve reklam çalışmalarının odağına bu değer yerleştirilmesi gerekli olabilir.
- q) Turizmle sağlanacak getiri ve turizm gelişiminin yanlış yönlendirilmesiyle oluşacak zararlar konusunda hem bölge halkı ve işletmeciler hem de turistler bilgilendirilmelidir.
- r) Sakarya için bir toplantı ve ziyaretçi bürosu kurulması düşünülebilir. Ama her halükarda talep geliştirme çalışmalarında aktif rol oynayacak bir birime ihtiyaç vardır. Bu konuda en önemli kurum Büyükşehir Belediyesi’dir.
- s) Bütün talep geliştirme faaliyetlerinde sürdürülebilir turizm ilkelerine dayalı, doğal ve tarihi çevreyi koruyucu çözümlere odaklanılmalı, geçici ve kirleticili turist yoğunlaşmaları için önlemler alınmalıdır.

KAYNAKLAR

- Akay, B. ve Zengin, B. (2012), Ekoturizm Kaynaklarının Geliştirilmesi: Doğu Marmara Bölgesi Örneği, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi 14 (23): 115-122.
- Batman, O. (2008), Otel İşletmelerinin Yönetimi, İstanbul: Değişim Yayınları.
- Buhalis, D. (2000), Marketing The Competitive Destination of The Future, *Tourism Management*, 21: 97-116.
- Doğa Turizmi Master Planı Taslağı (2013), Sakarya İli Doğa Turizmi Master Plan Taslağı 2013-2023, <http://bolge1.ormansu.gov.tr/1bolge/Files/Sakarya.pdf>, (Erişim: 20.05.2015).
- Fidan, F. ve Nam, D. (2012), Kırsal Turizmde Yeni Dinamikler: Kadın Girişimciler-Taraklı Örneği, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi 14 (23): 51-57.
- Gürdal, M. (2007). Sakarya İli'nde Turizme Yönelik Gelişme Modelinde Yeni Yaklaşımlar ve Fırsatlar, I. Ulusal Türkiye Turizmi Kongresi, Karasu, Sakarya, 7-8 Eylül: 839-852.
- Kutoğlu, Ş.H., Şeker, D.Z., Özölçer, İ.H., Oruç, M., Aksoy, B. ve Görmüş, K.S. (2011), Karasu Kıyılarında Erozyon Ve Kıyı Yapılarının İncelenmesi, 7. Kıyı Mühendisliği Sempozyumu, İnşaat Mühendisleri Odası 20-23 Kasım 2011, Trabzon, http://www.imo.org.tr/resimler/ekutuphane/pdf/16786_27_00.pdf, (Erişim: 20.05.2015).
- Kültür ve Turizm Bakanlığı (2015), Konaklama İstatistikleri, <http://yigm.kulturturizm.gov.tr/TR,9856/konaklama-istatistikleri.html>, (Erişim Tarihi: 14 Mayıs 2015).
- Kültür ve Turizm Bakanlığı Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü (2015a), 30 Nisan 2015 Tarihi İtibariyle Güncel Turizm İşletmesi Belgeli Tesisler Listesi, <http://yigm.kulturturizm.gov.tr/TR,9579/turizm-tesisleri.html>, (Erişim Tarihi: 14 Mayıs 2015).
- Kültür ve Turizm Bakanlığı Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü (2015b), Sınır Giriş-Çıkış İstatistikleri, <http://yigm.kulturturizm.gov.tr/TR,9854/sinir-giris-cikis-istatistikleri.html>, (Erişim Tarihi: 14 Mayıs 2015).
- MARKA (2011), Karasu'nun Genel Durum Değerlendirmesi ve SWOT Analizi, MARKA-Doğu Marmara Kalkınma Ajansı Yayınları Serisi.
- MARKA (2013), Doğu Marmara 2014-2023 Bölge Planı Sakarya İli Katılımcı Planlama Çalışmaları, http://www.dogumarmarabolgeplani.gov.tr/pdfs/2013_06_03_Sakarya%20Katilimcilik%20Raporu-MARKA.pdf, (Erişim: 20.05.2015).
- MARKA (2014), 2014-2023 Bölge Planı, http://www.marka.org.tr/Uploads/Files/MARKA_%202014-2023_B%C3%B6lge_Plan%C4%B1.pdf, (Erişim: 20.05.2015).
- OSİB 1. Bölge Müdürlüğü (2013), Acarlar Gölü Longoz Ormanı Sulak Alan Yönetim Planı 2014-2018, T.C. Orman ve Su İşleri Bakanlığı 1. Bölge Müdürlüğü, Sakarya Şube Müdürlüğü, <http://sakarya.ormansu.gov.tr/Sakarya/Files/belgeler/Y%C3%B6netim%20Plan%C4%B1%20Kitab%C4%B1.pdf>, (Erişim: 28.05.2015).
- Pickton, D.W. ve Wright, S. (1998), What's SWOT in strategic analysis?.*Strategic Change* 7: 101-109.

- Sağlık Bakanlığı (2014), Kamu Hastane Birlikleri, <http://www.tkhk.gov.tr/Dosyalar/35af57490d2b49bca6503ac61c8fe7d1.pdf>, Erişim Tarihi: 15.05.2015.
- Sakarya Valiliği (2015), İl Brifingi, http://www.sakarya.gov.tr/ortak_icerik/sakarya/tanitim_resim/%C4%B0%20Brifing%20%C5%9Eubat-2015.pdf, (Erişim: 28.05.2015).
- Sakarya Yatırım Destek Ofisi (2015), <http://www.investinsakarya.gov.tr>, (Erişim: 28.05.2015).
- SBB (2015), Sakarya Büyükşehir Belediyesi, <http://www.sakarya.bel.tr/tr/Haber/sakarya-park-aciliyor/6678>, (Erişim: 28.05.2015).
- Türkey, O. (2008), Marmara Bölgesi Diğer İller (Bilecik, Kocaeli, Kırklareli, Sakarya, Tekirdağ, Yalova), İçinde. Aktaş, G. (editör) Turizm Coğrafyası, Detay Yayıncılık, Ankara.
- Türkiye Turizm Stratejisi 2023, TC Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara, 2006.
- WTO (2014), Tourism Highlights 2014, http://www2.unwto.org/sites/all/files/pdf/unwto_highlights14_en.pdf, Erişim Tarihi: 15.05.2015.
- WTO (2015), Understanding Tourism: Basic Glossary, <http://media.unwto.org/en/content/understanding-tourism-basic-glossary>, Erişim Tarihi: 15.05.2015.
- Yaman, G. (2008), Marka Kent Olmanın Turizmde Önemi: Sakarya Örneği, (Uzmanlık Tezi), Kültür Ve Turizm Bakanlığı Dış İlişkiler ve AB Koordinasyon Dairesi Başkanlığı, Ankara, <http://aregem.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/30903,gozdeyamantezpdf.pdf?0>, (Erişim: 20.05.2015).
- Zengin, B. (2006), Turizm Coğrafyası: Türkiye Genel ve Bölgeler Turizm Coğrafyası, 2. Baskı, Değişim Yayınları, Sakarya.

BÖLÜM 6: SAKARYA İLİ BİLİNİRLİK GÖSTERGELERİ*

Günümüz küresel dünyasında rekabet yoğunlaşırken, rekabette üstünlüğü beraberinde getiren stratejiler, yeni kavramlar da hızla çoğalmaktadır. “Bilinirlik”, “markalaşma” gibi bu yeni kavramlar gerek literatürde gerekse gündelik hayatta sık kullanılmakta ve sık duyulur hale gelmektedir. Diğer yandan günümüzde artık sadece işletmeler ve onların mal veya hizmetleri değil; devletler, bölgeler ve şehirler de yoğun rekabet içindedirler. Ancak bu rekabet süreci, ürünler ve şehirler için farklı işlemektedir.

Ülkelerin kalkınması ve kentlerin yaşanabilir yerler, cazibe merkezleri haline gelebilmesinde, kentlerin bilinirliği, markalaşması giderek daha fazla önem kazanmaktadır. Özellikle kentlerin ekonomik gelişmeyi ve büyümeyi sağlayabilmesinde bilinirlik, markalaşma rekabette üstünlük kaynağını oluşturmaktadır. “Marka kent” veya “marka şehir” kavramları son yıllarda tüm dünyada ve Türkiye’de üzerinde önemle durulan, birçok belediyenin vizyonunda, stratejik planları arasında yer alan bir konu haline gelmiştir.

Sakarya’nın sahip olduğu coğrafi avantajlar, doğal zenginlikler, yetişmiş insan gücü gibi özellikleri ile Türkiye ortalamasına göre gelişmiş bir il olmasına rağmen bilinirlik ve markalaşma açısından istenen düzeyde olmadığı görülmektedir. Bu konuda atılabilecek en önemli adım şehrin potansiyelinin belirlenip, bu potansiyelin bir plan dahilinde markalaşmasını sağlamak olacaktır.

6.1. Şehirler ve Marka Bilinirliği

“Bilinirlik”, pazarlamanın en yaygın kullanılan kavramlarından biridir ve marka bilincini oluşturmanın ilk yolu olarak “bilinirliğin sağlanması” gösterilmektedir. Referans niteliği taşıyan bu kavram, pratikte sıklıkla “Marka bilinirliği” olarak kullanılmaktadır ve en genel tanımıyla “tüketicilere tüketim dünyasında bilgiyi işleme ve yorumlama imkanı vermek” olarak ifade edilmektedir.

Küreselleşen dünyada hızla değişen sosyo-ekonomik şartlar, ihtiyaçlar, bilgi ve teknolojinin değişen anlam ve önemi sadece şirketler ve ülkeler arasında değil artık

* YILDIRIMALP, Sinem, Doç. Dr., Sakarya Üniversitesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri

şehirler düzeyinde de rekabetin anlam ve boyutunu değiştirmiştir. Günümüz dünyasında, şehirler tarihsel ya da güncel olan insan faaliyetlerinin en son mekânsal ürünleri olarak başta turizm olmak üzere pek çok alanda önem arz etmektedir (Özkul ve Demirer,2012:158). Dolayısıyla şehirlerin, yaşam alanlarının ötesinde bir anlam ifade ettiğini söylemek mümkündür. Dünya genelinde ülkelerin bilinirliklerinin, marka olan, bilinirliği yüksek şehirlerinin sayısı ve nitelikleriyle doğru orantılı olduğu görülmektedir. Hatta bazı şehirlerin bilinirliğinin, ülkelerinin bilinirliğinden daha önde geldiği dahi söylenebilir.

Değer katılmış bir ürün, daha geniş tanımıyla bir girişimcinin mal ve hizmetinin diğer girişimcilerin mal ve hizmetlerinden ayırt edilmesini sağlayan bir isim, simge, işaret, tasarım ya da bu elementlerin bir bileşimi olarak tanımlanabilen (Kotler,1999) “marka”, sadece işletmeler ve ürünleri değil çok daha geniş alanı kapsayan bir kavramdır. Bu durum “marka kent” kavramının da yaygınlaşmasına sebep olmuştur. Markalaşmanın, kalkınmanın en önemli dinamiklerinden biri olduğu tüm dünyada kabul görmeye birlikte artık yerel düzeyde de markalaşma yönünde önemli faaliyetler gerçekleştirildiği görülmektedir. Kalkınma ajansları, belediyeler şehir pazarlamasını gerçekleştirmek, kendiliğinden markalaşan bazı değerleri öne çıkarmak, şehirleri yatırımcılar ve ziyaretçiler için cazibe merkezi haline getirmek amacıyla projeler ve markalaşma çalışmaları yürütmektedirler (Özkul ve Demirer,2012:159). Böylelikle günümüzde birçok ülke, bölge, şehir markalaşma kampanyalarına, stratejilerine yatırım yaparak bilinirliğini artırmaya ve rekabet edebilen mekanlar olmaya çalışmaktadır (Sevin,2014: 47;Zeren,2012: 96). Günümüzde şehirler, ülkeleri için bir referans ve hatta teminat olarak görülmektedir. Şehirler hızla artan rekabet koşulları içerisinde farklılıklarını ortaya koyup, kendilerine kimlik kazandıracak markalaşma faaliyetlerinde bulunmak zorundadırlar. Ancak şehirlerin markalaşma süreci, ürünlerin markalaşma sürecinden farklılık arz etmektedir.

Her şehrin farklı özellikleri ve bu özelliklerin ülke ekonomisine farklı katkısı bulunmaktadır. Birbirinden farklı özellikler açısından kimi şehirler daha avantajlı konumda iken kimileri ise dezavantajlı konumda bulunabilirler. Ancak burada önemli olan, sahip olunan özelliklerin niteliği ya da niceliği değil onların nasıl kullanıldığı ya da sunulduğudur (Kanıbir, Nart vd.2009).

Bir şehirde sunulan tüm imkân ve hizmetlerin şehir sakinlerine ve turistlere en kaliteli şekilde sunulması, şehrin kalitesinin artırılması, imajının yükseltilmesi ve işbirliği ağının sağlanması marka kent oluşumuna giden yolda atılan önemli adımları oluşturmaktadır (Sezgin ve Ünüvar,2011: 98). Diğer yandan insanların, şehirleri ziyaret etmesinin, yatırım yapmasının ve orada yaşamayı seçmesinin tarihi, ekonomik, kültürel değerler veya doğa gibi çeşitli nedenleri vardır (Cozmiuc, 2011: 436). Bunların doğru tespit edilmesi, şehirlere yetenekli insanları ve yatırımları çekebilmek, şehirlerde faaliyet gösteren işletmelerin rekabet güçlerine olumlu katkı sağlayabilmek, yatırım ve üretim ortamını iyileştirebilmek (ASO,2010) açısından da fayda sağlayacaktır.

Kentler, ulusların ekonomik ve kültürel güç evleri olarak tanımlanmaktadırlar. Bir kentin markalaşma nedenleri olarak:

- ekonomik büyümeyi teşvik etmek,
- iç ve dış bileşenlerden doğan zayıf imajdan yakınan şehir algısını değiştirmek,
- toplumun geleceği ve potansiyeli ile ilgili olarak genel bir vizyon yaratmak,
- şehrin tutarlı sunumunu yapmak,
- yerel, bölgesel ve/ veya küresel farkındalığını ve duruşunu geliştirmek,
- şehirle ilgili stereotiplerden arındırmak ve daha cazip hale getirmek,
- kendi ürünlerini pazara sunmak ve imaj transferi yoluyla ekonomik girdi sağlamayı (Yaman,2008:50) saymak mümkündür.

Markalaşma için belli bir özelliğin ön plana çıkarılması ve tanıtımının en iyi şekilde yapılmasının gerekliliğine vurgu yapılmaktadır. Şehrin, güçlü bir marka haline getirilmesi için öncelikle o şehirde marka olmayı destekleyecek değer ve niteliklerin ortaya çıkartılması gerekir. Bu açıdan, şehirlerin marka olmasında önemli bazı noktaların dikkatle incelenmesi gerekmektedir. Bir kentin iyi bir markaya sahip olması için gerçekten var olmasa bile ayırıcı bir özelliğe sahip olması gerekmektedir (Özdemir ve Karaca,2009:116). Bir başka ifadeyle bir kentin marka olabilmesi için o kenti markaya dönüştürecek potansiyellerin belirlenmesi gerekmektedir.

Bir yerin markalaşması; yatırım, ihracat, turizm, eğitim, kültür, spor, aktiviteler için insanlara cazip hale getirilmesi gibi amaçlar gütmektedir. Bunların hepsi bir arada olduğunda, bir yerin markalaştığını söylemek (İçyer,2010:66) mümkündür.

Daha güçlü bir ekonomi, sosyal bir yaşam, çağdaş bir kent olma gibi pek çok avantajları içerisinde barındıran marka kenti yaratabilmek için; altyapı ve üst yapı eksikliklerinin tamamlanmasına, yeni sit alanlarının şehre kazandırılmasına, tarihi alanların yeniden düzenlenerek turizme kazandırılmasına ve iyi bir tanıtım ve pazarlama stratejisine ihtiyaç olduğu (Ocaklı,2011) da unutulmamalıdır.

Şehir markalaşma sürecinde şehir yönetimi, şehir halkı, iş dünyası ve turistler (Dinnie, 2010:263) den oluşan dört paydaş bulunmaktadır. Bu paydaşların uyumu, ortak akılla hareketi önemlidir. Memnun ve yaşam kalitesi yüksek bir kent halkı, kentin gelişimi ve markalaşmasıyla da yakından ilgili olacağı gibi, uygulanacak projelerin başarısı özellikle şehir yönetimi, şehir halkı ve iş dünyasının birlikte hareket etmesine bağlıdır. Zira kentin markalaşması, kısa sürede olabilen bir olay değil; uzun süren ve zahmetli çalışmalar sonunda elde edilen bir çalışmanın (Günlü ve İçöz, 2004) ürünü olacaktır.

Sistemik olarak incelendiğinde, markalaşma çalışmalarının ilk aşamasını, kente özgü marka stratejik analizinin yapılması oluşturur. Bu analiz, kentin güçlü ve zayıf yönlerini ortaya koymasıyla, güçlü yanlarını nasıl kullanabileceğini araştırmasıyla ilgilidir. İkinci aşamada marka kimliğinin oluşturulması gelir. Marka kimliği elemanlarından bazıları ise, marka kişiliği, isim, sembol, slogan ve ülke kökenidir. Üçüncü aşamada marka değeri oluşturmak, farkındalığı sağlamak gelir. Son aşama ise markanın konumlandırılması aşamasıdır. Konumlandırma ise temel olarak markayı tüketicilerin zihnine yerleştirmektir (Eroğlu, 2007: 67). Öte yandan bir kentin marka olmasında, kent imajının pozitif algılanmasında pek çok faktör rol oynamaktadır. Söz konusu bileşenlerin iyi analiz edilerek, marka iletişim stratejisinin oluşturulması gerekmektedir. Kentlerin marka olma potansiyelini etkileyen faktörler arasında:

- Kent halkının özellikleri
- Kentin politik gücü
- Nüfus yoğunluğu
- Kentteki suç oranı

- Kentin sosyo ekonomik durumu ve sağladığı istihdam
- Kentte bulunan ulusal kurumların sayısı ve niteliği
- Kentin coğrafi konumu ve tarihsel geçmişi
- Kentte çekiliş dizi ve filmler
- Medya geri dönüşü
- Atmosferi
- Eğlence olanakları
- Turistik ve kültürel değerleri
- Fiziksel görünümü (Avraham; 2004:472'dan akt.Yaman,2008:54) sayılabilir.

Dolayısıyla kent markası, şehrin görünüşü, kent insanlarının deneyimi, inançları ve davranışlarını da kapsamaktadır (Özdemir ve Karaca,2009:116).

6.2. Marka Kent Adayı Olarak Sakarya İlinin Değerlendirilmesi

Tarihsel zenginliği, coğrafi konumu, ulaşım olanakları, tarım, sanayi ve hizmet sektörlerinde ülke ekonomisindeki payı ve uygun yatırım koşulları ile ülkemizin önemli illerinden biri olan Sakarya, Marmara Bölgesi'nde yer alan 932.706 nüfuslu, 4878 km²'lik bir kenttir.

M.Ö. XII. yüzyıldan beri yerleşime açık olan Sakarya, 1071'de Selçukluların, 1291 yılında ise Osmanlıların egemenliğine girmiştir. Yakın tarih olan 26 Mart 1921'de Yunan işgaline uğramış olan il, 21 Haziran 1921'de düşman işgalinden kurtarılmıştır. Eski adıyla Adapazarı olan bölgede 1868 yılında belediye teşkilatı kurulmuştur. Cumhuriyetin kurulduğu yıllarda Kocaeli iline bağlı bir ilçe iken, 22.06.1954 tarihinde Sakarya adıyla il olmuştur. İl belediyesi 06.03.2000 tarihinde Büyükşehir statüsüne kavuşturulmuştur.

Sakarya'nın batısında Kocaeli, güneybatısında Bursa, güneyinde Bilecik, doğusunda Bolu, kuzey doğusunda Düzce yer almaktadır. Sakarya, Marmara Bölgesinde, İstanbul-Ankara yolu üzerinde ve İstanbul-Antalya yolu kavşak noktasında bulunması itibariyle önemli bir coğrafi konum avantajına sahiptir. Türkiye'nin en gelişmiş metropollerine; Ankara'ya 306 km, İstanbul'a 148 km, Bursa'ya 158 km, Bilecik'e 102 km, Bolu'ya 114 km, İzmit'e 37 km, Zonguldak'a 179 km mesafede bulunmaktadır. Ulaşım, kara ve

demiryolu ağırlıklı olarak yapılmaktadır. Bu da kentin metropollerle olan bağıni kuvvetlendirmektedir.

Sakarya ili karayolları açısından bir kavşak niteliğindedir. İstanbul ve Ankara'yı birbirine bağlayan TEM otoyolu, Sakarya ilinin batı-doğu ekseninden geçmektedir. Yol üzerinde Sakarya il merkezi, Hendek ve Akyazı ilçelerine çıkışlar bulunmaktadır. Eski adı E-5 olan D-100 İstanbul-Ankara karayolu da Sakarya il merkezinin güneyinden geçmektedir. Hali hazırda İstanbul Boğazı'na yapılmakta olan Yavuz Sultan Selim Köprüsü'nün bağlantı yolu olarak planlanmakta olan yol da Sakarya il merkezinin kuzeyinden geçerek Akyazı ilçesinde TEM otoyolu ile birleşecektir (www.kgm.gov.tr, 2015). Ayrıca Karadeniz Sahil yolu projesi kapsamında Zonguldak-İstanbul arası güzergâhta Sakarya'nın kuzeyinden geçmekte ve Karadeniz'e sahili olan Sakarya'nın ilçelerinden Kocaali, Karasu ve Kaynarca arasındaki çalışmalar hızlı bir şekilde devam etmektedir. Toplamda 3.657 km uzunluğa sahip karayolu olan Sakarya'nın 372 km devlet yolu, 70 km TEM otoyolu ve 3.213 km il yolu bulunmaktadır (www.investinsakarya.gov.tr/, 2015). Sakarya'ya hava yolu ulaşımı çeşitli hava alanları vasıtası ile sağlanmaktadır. Sakarya ilinde bir hava alanı bulunmamakla birlikte yaklaşık 30 km mesafede olan ve Kocaeli sınırları içerisindeki Cengiz Topel Havalimanı, yaklaşık 110 km mesafede olan ve İstanbul Anadolu Yakası sınırları içerisinde yer alan Sabiha Gökçen Havalimanı ile yaklaşık 170 km mesafede olan ve İstanbul Avrupa Yakası sınırları içerisinde kalan Yeşilköy Atatürk Havalimanı kullanılmaktadır (www.kgm.gov.tr, 2015, Aktaş, 2009: 26).

Ülke ekonomisinde çok önemli bir paya sahip olan bir bölgede yer Sakarya, hem denize kıyısı, hem demiryolu hem de otoyol bağlantısı olan az sayıda illerden biridir (SESAM, 2004: 562). Sakarya'da tarım, hayvancılık ve sanayi ekonomik faaliyetler olarak değerlendirilmektedir. İstanbul'a ve diğer büyük metropollere yakınlık Sakarya iline büyük bir avantaj sağlamaktadır. Sakarya'da, Cumhuriyetin ilk yıllarında kamu yatırımları ile başlayan sanayileşme süreci, özel sektör yatırımları ve organize sanayi bölgeleri ile devam etmiş ve son yıllarda kurulan büyük ölçekli sanayi kuruluşları ile ülke sanayisinin gözde yatırım bölgelerinden biri olma özelliğini kazanmıştır (MARKA, 2011: 40). Sakarya, ayrıca tarıma elverişli alanları, yağışlı iklimi, bol içme suyu

kaynakları, ovaları, akarsuları, gölleri ve diğer doğal güzellikleri ile marka kent olmak için gereken her türlü imkâna sahiptir (www.investinsakarya.gov.tr; Yaman,2008:79-81).

Sakarya ilinin, GSYH'den alınan pay, sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralaması ve rekabetçilik gücü açısından Türkiye illeri arasında üst sıralarda yer almanın yanında sahip olduğu coğrafi avantajlar, her türlü doğal zenginliği ve çok kültürlü yapısına karşılık, marka kent olma yolunda henüz arzu edilen seviyede olmadığını söylemek mümkündür.

2011 yılında Boğaziçi Üniversitesi tarafından yapılan “Türkiye'nin Şehirleri Sürdürülebilirlik Araştırması”na göre Sakarya ili, ekonomik performansta 22. sırada yer alırken, yaşam kalitesinde 55. sosyal performansta 31. sırada ve sürdürülebilirlik açısından ise 21. sırada yer almıştır. Sakarya, Cnbc-e Business Dergisi tarafından, çeşitli kriterler baz alınarak yapılan “Yaşanabilir İller” sıralamasında 2012 yılında 81 il içerisinde 56. sırada yer alabilmiştir. Sağlık ve eğitim altyapısı, hava kalitesi, kültür-sanat aktiviteleri, okur-yazar oranı, suç oranı, şehir içi trafik, istihdam olanakları ve işsizlik oranı, turizm faaliyetleri gibi kriterlere göre belirlenen listede, ülkemizdeki büyük şehirlerin dışında Edirne, Trabzon, Isparta, Eskişehir, Bolu, Artvin ve Rize gibi şehirlerin ilk 10 il içerisinde olduğu görülmektedir (Mavi,2011:64-98). Öte yandan Türkiye İş Bankası İktisadi Araştırmalar bölümünde hazırlanan çalışmada ise 2010 ve 2012 verileriyle Türkiye’de İllerin Gelişmişlik düzeyi araştırılmış olup, oluşturulan endekste Sakarya ili 2012 yılında 81 il içerisinde 17. sırada yer almıştır. İllerin aldıkları endeks değerlerine göre en gelişmişten en az gelişmişe doğru 5 farklı gruba ayrıldığı çalışmada Sakarya ilinin ikinci grupta yer aldığı görülmektedir (Gül ve Çevik, 2014: 5-6).

Yaşanabilir iller araştırması sonuçlarına göre 81 il arasında 56. sırada yer alan Sakarya'nın gelişmişlik düzeyi araştırmasında 17. sırada yer aldığı görülmektedir. Bu noktada şehrin gelişmişlik seviyesi ile şehrin yaşanabilirliğine ilişkin gelişmelerin, çalışmaların paralel yürütülmesi önem arz etmektedir.

Tarihin her döneminde yoğun göç alan Sakarya ili birçok kültürel yapıyı da içerisinde bulundurmaktadır. Çok kültürlü bu yapı yemek kültürü, evlenme, halk oyunları,

geleneksel el sanatları gibi bir çok alanda kendini göstermektedir (Duran, 2011: 12-13). Etnik yapının çeşitliliği kendisini mutfak kültüründe de göstermektedir. Sakarya'nın yemek ve mutfak kültüründe Kafkas, Karadeniz, Balkan Halkları ve Manav'ların etkileri güçlü bir şekilde ortaya çıkar. Islama köfte ise kentin önemli simgelerinden bir tanesi haline gelmiş olup kentte yaşayan Rumeli göçmenlerinin başlıca lezzetlerindedir (www.sakaryaili.tr, 2015).

Sakarya ilinin sahip olduğu doğal güzellikleri sıralamak gerekirse, karşımıza uzun bir liste çıkmaktadır;

Sapanca Gölü: Marmara Bölgesi'nin doğusunda, büyük bir bölümü Sakarya il sınırları içerisinde, küçük bir bölümü de Kocaeli il sınırları içerisinde bulunan Sapanca Gölü, özellikle İstanbul'a yakınlığı nedeniyle yerli turist ve bunun yanında Arap turistlerin rağbet ettiği bir doğal güzelliştir.

Poyrazlar Gölü: Adapazarı'nın 7-8 km. kuzeydoğusunda Sakarya Irmağı yakınındaki göl, doğusundaki Poyrazlar Köyü'nden ötürü bu isimle anılmıştır. Mesire yeri özelliği taşıyan göl piknik alanı ve bisiklet – yürüyüş parkuru olarak son derece cazip bir alternatiftir.

Sakarya Nehri: Anadolu'nun kuzeybatı kesiminde bulunan Sakarya Nehri, 324 km. uzunluğu ile Kızılırmak ve Fırat Nehri'nden sonra Türkiye'nin üçüncü büyük akarsuyudur.

Çark Deresi /Suyu: Adapazarı içerisinde geçen Çark Suyu, Seyfiler Köyü yakınından Sakarya Nehri ile birleşmektedir. Şehrin içinde kalan kısmını ıslah edilmesi ile birlikte Eskişehir ilindeki Porsuk Çayı'nın bir benzeri olarak şehre farklı bir özellik sağlayacak potansiyelindedir.

Maden Deresi: Hendek ilçesinin kuzeyinde ormanlık bir alan ve derin bir vadi içerisinde bulunan derenin çevresinde çeşitli mağaralar bulunmaktadır.

Karasu Plajı: Karasu ilçesinde uzunluğu 20 km.yi bulan Karasu kumsalı yörenin ve diğer illerden gelenlerin rağbet ettiği doğal bir plajdır. Kumsalın ince taneli kumu ve

temiz deniz suyu romatizma hastalığına iyi gelmektedir. Karasu’da çeşitli tesisler bulunmaktadır.

Soğucak Yaylası: Sapanca ilçesinde bulunan Soğucak Yaylası deniz seviyesinden 1.100 m. yüksekliktedir. İlçe merkezine 17 km. uzaklıkta bulunan bu yaylada Soğucak Yayla Şenlikleri yapılmaktadır.

Acelle Yaylası: Sakarya ili Akyazı İlçesi’nin 35-40 km güneyinde bulunan Acele Yaylası, geniş ve iğne yapraklı ağaçlardan oluşan bir bitki örtüsüne sahiptir. Yayla içerisinde Enişte Deresi’nin yatağı bulunmaktadır.

Çiğdem Yaylası : Sakarya ili Hendek ilçesinde bulunan, deniz seviyesinden 1.500 m. yükseklikteki Çiğdem Yaylası yörede “topukotu” olarak isimlendirilen çimle kaplıdır. Hafif eğimli tepelerden oluşan yaylada yayla evleri bulunmaktadır. Her yıl Temmuz ayında yayla şenlikleri düzenlenmektedir.

Taraklı: Ülkemizde bulunan 9 Cittaslow’dan (Sakin şehir) biri olan Taraklı , tarihi evleri , kaplıcaları ve tarihi dokusuyla yerli ve yabancı turistler için eşsiz bir deneyim sunmaktadır.

Kuzuluk Kaplıcaları: Akyazı ilçesinde bulunan Kuzuluk Kaplıcaları, Selçuklular döneminden günümüze şifa dağıtmaya devam etmektedir.

Sadece bir kısmı sayılan tüm bu doğal güzelliklere karşın, Sakarya’nın yaşanabilir kentler sıralamasının sonlarında olması, tanınmışlık, bilinirlik, markalaşma gibi rekabette öne çıkan konularda iyi olmadığını göstermektedir.

Bir kentin ürün olarak değerlendirilmesi, bir ürün olarak tüketilebilmesi kentsel marka kimliğinin belirginleşmesine bağlıdır. Kimliğin inşası da, doğal olarak kentsel ve kent ötesi iletişim yönetimi çalışmalarına ağırlık vermekle, ama aynı zamanda tüm iletişim ortam ve gereçlerini gereğince kullanmakla mümkündür (Çamdereli ve diğerleri,2006:236).

Bu anlamda, Sakarya’nın marka kent olma yolunda kendi içinden çıkardığı ulusal ve uluslararası insan gücünü yeterince kullanmadığı söylenebilir. Sanat, spor, edebiyat ve diğer birçok alanda ünü ve ortaya koyduğu eserler Türkiye’yi aşmış sayısız değere sahip

Sakarya, halen birçoğu hayatta olan bu insanlardan şehrin tanıtımı için gerektiği ölçüde yararlanmamaktadır.

Sakarya'da doğup büyüyen bazı isimleri aktarmak, şehrin tanıtım için nasıl bir hazineye sahip olduğunu gösterecektir.

Bakanlar: Nevzat Ercan, Ersin Taranoğlu, İsmail Rüştü Aksal, Ekrem Alican, Dr. Nuri Bayar, Hayrettin Uysal, Mehmet Gölhan, Hasan Fehmi Güneş, Cevat Ayhan, İsmail Müftüoğlu, Sadettin TANTAN

Edebiyat: Sait Faik Abasıyanık, Faik BAYSAL

Futbolcu ve Teknik Direktör: Aykut Kocaman, Aykut Yiğit, Oğuz Çetin, Şaban Yıldırım, Hakan Şükür, Tuncay Şanlı, Bülent UYGUN, Yılmaz VURAL

Spor Yöneticisi: Süleyman SEBA

Medya Yöneticisi: Şansal BÜYÜKA

Bilardo: Semih SAYGINER / Dünya Bilardo Şampiyonu

Motosiklet: Kenan SOFUOĞLU / Dünya Motosiklet Şampiyonu

Boks: Cemal KAMACI / Dünya Boks Şampiyonu

Karate: Enes ERKAN / Dünya Karate Şampiyonu

Müzik: Ziya TAŞKENT

Tüm bunlardan bağımsız olmak üzere, internet gibi mecralarda “Sakarya ilinin nesi meşhur?” diye sorulduğunda, karşımıza sadece “ıslama köfte , patates-soğan üretimi , Çark Caddesi” gibi son derece kısıtlı veriler çıkması Sakarya ilinin tanıtım konusunda son derece yetersiz bir performans ortaya koyduğunu göstermektedir.

2010 yılında, Adapazarı Ticaret ve Sanayi Odası Meclis Toplantısı'nda, Vali Mustafa Büyük'ün bu duruma vurgu yaparken, “şehrin ismi hakkında dahi insanların Sakarya mı Adapazarı mı ikilemi yaşadıklarına” vurgu yapması da durumu açıkça ortaya koymaktadır.

Sakarya şehri ve halkından bahsedildiğinde akla gelen en önemli unsurlardan bir tanesi şüphesiz ki spor ve futboldur. Sakarya’da futbolun tarihçesi cumhuriyet öncesi döneme kadar uzanmaktadır. 1965 yılında İdmanyurdu, Güneşspor, Gençlerbirliği ve Ada Gençlik’in birleşmesi ile kurulan Sakaryaspor, dört defa Türkiye 2. Ligi’nde şampiyon olmayı başarmıştır, 11 sezon boyunca da Sportoto Süper Ligi’nde Sakarya’yı temsil etmiştir. Ayrıca Türkiye Kupası’nı kazanma başarısı gösteren Sakaryaspor, UEFA Avrupa Kupası’nda da ülkemizi temsil ederek bayrağımızı dalgalandırmıştır (Aktaş, 2013: 227-228). Nitekim şehrin yetiştirdiği değerler incelendiğinde, sporun birçok branşında uluslararası başarılar kazanmış sporcular ile birlikte futbolun diğer dallara karşı bariz üstünlüğü görülmektedir. Şehrin bugünü ve geleceğine yön verenlerin, Sakarya ilinin bu konudaki gücünün farkına vararak futbolu şehrin tanıtımı için kullanmaları son derece faydalı olacaktır. Yapılan birçok araştırma, futbolun şehir ekonomisi ve tanıtımına hangi boyutlarda katkı sağladığını göstermektedir.

Futbol ile birlikte Sakarya Büyükşehir Belediyesi bünyesinde faaliyete geçen ve 1. Lig kapısını zorlayan basketbol takımı da gerek şehrin havasına katkı sağlamış ve gerekse şehrin tanıtımı için kullanılabilir bir alternatif olduğunu göstermiştir.

Şehri yönetenlerin unutmaması gereken önemli bir diğer parametre ise; bu tür sportif faaliyetler ve elde edilen başarıların, bir şehir kimliği oluşturarak kentte yaşayanların aidiyet duygularını arttırma işlevidir. Ortak sevinç ve hüznlerin insanları birbirine bağladığı ve bu kapsamda aidiyet duygusunun gelişmesi ile birlikte şehre daha sıkı şekilde sarılmaya yol açtığı unutulmamalıdır.

2009 yılında faaliyete başlayan Doğu Marmara Kalkınma Ajansı (MARKA), sorumlu olduğu Kocaeli, Bolu, Düzce, Yalova illeri ile birlikte Sakarya için de kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasında işbirliği ve eşgüdüm sağlayarak bölge kalkınma stratejileri hazırlamakta, bölge kaynak ve potansiyellerinin yerinde ve etkin kullanılmasıyla bölgenin kalkınmasını hızlandırmak ve küresel rekabette güçlendirmek amacıyla çalışmalar yürütmektedir. Bu kapsamda 2013 yılında şehrin tüm dinamiklerini kapsayan 1. Olağan Kalkınma Kurulu Toplantısı’nda, katılımcılara Sakarya ilinde öne çıkan sorunları yazmaları istenmiş ve ortaya çıkan sorunlar tek tek tartışılmıştır.

Katılımcılar tarafından belirlenen ilk 10 sorun şu şekilde sıralanmıştır (www.dogumarmarabolgeplani.gov.tr):

1	Depremsellik, Kentsel Dönüşme Gereksinimi ve Yayılma Sorunları	6 puan
2	Tarım Arazilerinin Korunması, Arazi Kullanım Sorunları	4 puan
3	Turizm Potansiyelinin Değerlendirilememesi ve Altyapı Eksikliği	3 puan
4	Kentlilik Kültürünün Olmaması ve Kentsel Yaşam Sorunları	3 puan
5	Nitelikli İşgücü Eksikliği	2 puan
6	Üniversite – Sanayi İşbirliği Olmaması	2 puan
7	İlde Üretim Yapan Firmaların Merkezlerinin Dışarıda Olması ve Verginin Kaybı	1 puan
8	Trafik Sorunu	1 puan
9	Ortak Akıl Eksikliği	1 puan
10	Çevre Korunması ve Yatırım Eksikliği	1 puan

Tablo incelendiğinde, Sakarya şehrinin marka şehir olmasının önündeki engellerin objektif olarak ortaya konulduğu dikkat çekmektedir.

Aynı toplantıda, kamu, özel sektör, belediye ve sivil toplum kuruluşlarını temsilen toplantıya katılanların ortaya koydukları öneriler şu şekildedir:

-Sağlık turizmi alanında daha fazla çalışma yapılması,

-Belirli potansiyeli olan Sapanca, Karasu, Kocaali, Taraklı, Akyazı gibi ilçelerde büyük turistik tesislerin yapılması, mevcut tesislerin daha profesyonel ele alınıp projelendirilmesi, bu süreci ilgili belediyelerin, özel sektörün, Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın yürütmesi,

-Sakarya'ya büyük ve geniş bir fuar alanı ve aynı zamanda kongre salonu yapılması,

-Termal turizm ve yayla turizminin geliştirilmesine yönelik projelerin uygulanması,

-Kürek, kano gibi sportif faaliyetlerin desteklenmesi,

- Turistik ilçelerin ülke içi turizme yoğun şekilde katılması ve tarihsel mekanların öne çıkartılması,
- Sakarya iline “Uluslararası Ticaret ve Sanayi Fuarı”nın kazandırılması,
- Sakarya'nın “Uluslararası Lojistik Merkezi” halinde getirilmesi,
- Turizm alanında “yüksek harcama kapasitesine sahip” yabancı turistlerin ilgisini artırmak,
- Kamu kurum, kuruluşları ve STK'ların çalışmalarını yaparken aralarındaki koordinasyonun sağlanması,
- Turizmi geliştirecek, ilimizi tanıttacak, ilimizin kimliğini değiştirecek bir tanıtım kampanyası yapılması,
- Nitelikli spor alanlarının artırılması ve bunu sağlanabilmesi için özellikle belediyelere bu konuda bütçe desteği sağlanması,
- Yayla turizmine yönelik evler ve mekanların kurulması, doğa turizmi altyapısının güçlendirilmesi,
- Bisiklet gibi sürdürülebilir ulaşım sistemlerine halkın yönlendirilmesi,
- Halkın toplu taşıma sistemlerine yönlendirilmesi,
- Ulaşım sistemlerinin tamamının entegre hale getirilmesi (www.dogumarmarabolgeplani.gov.tr).

Sonuç Yerine

Sakarya ili sahip olduğu coğrafi avantajlar, doğal zenginlikleri, yetişmiş insan gücü gibi etkenlerle gerek marka şehir olma ve gerekse yaşanabilir kentler sıralamasında ilk 10 şehir içerisinde yükselme konusunda her türlü potansiyele sahiptir.

Güçlü yönlerinin öne çıkarılması ve zayıf yönlerinin güçlendirilmesi ile birlikte, şehri yöneten erklerin koordinasyonu sonucunda Sakarya belki de marka şehir olma açısından ülkemizdeki en avantajlı şehirdir.

Bir şehrin vizyonu, o şehrin geleceğe yönelik bakışını göstermektedir. Bu sebeple ilk atılması gereken adım, doğru vizyon ile gerçekleştirilecek bir planlama yapmaktır. Marka kent olmayı amaç edinerek, şehirdeki tüm unsurların harekete geçirilmesi ile birlikte, kent halkının da bu amacı içselleştirerek katkı vermesinin sağlanması ise bir diğer adımı oluşturacaktır.

Dünyada iyi tanıtılan, bilinirliği yüksek marka şehirleri incelemek, marka kent olma yolunda faydalı olacaktır. Kentsel pazarlamanın, marka kent olmanın bir uzmanlık alanı olduğu gerçeğinden hareketle, bu alanın uzmanlarıyla ve belirli bir strateji dahilinde çalışılması gerekmektedir. Süreçte tüm paydaşların işbirliği ve ortak akıl ile yürütümü de ayrıca önem arz etmektedir. Yapılacak çalışmalar sırasında, yukarıda vurgu yapılan şehrin ünlü ve başarılı insan gücünün iletişim kampanyalarına dahil edilmesi, çalışmaların ivme kazanmasına ayrıca bir katkı sağlayacağı muhakkaktır.

KAYNAKÇA

Aktaş, Ali (2013), "Sakarya Rehberi", Sakarya Turizm Platformu, Değişim Yayınları, İstanbul

Ankara Sanayi Odası (2010), Stratejik Plan Raporu 2010-2013, Ankara

Cozmiuc, Cornelia (2011), "City branding just a compilation of marketable assets?" Economy Transdisciplinarity Cognition, Vol. XIV, Issue 1, s. 428-436

Çamdereli, Mete, Murat Varlı, Zeynep Varlı, Mert Gürer (2006), "Kentsel Kimlik Göstergeleri Olarak Kent Logoları" II.Ulusal Halkla İlişkileri Sempozyumu, Kocaeli Üniversitesi İletişim Fakültesi, ss:236-279
http://if.kocaeli.edu.tr/hitsempozyum2006/kitap/19-Mete_camdereli_Kent_Logolari.pdf

Erişim Tarihi: 01.06.2015

Dinnie, Keith, Hideyuki Tanaka, ve Edgar Centeno (2010), "Branding the city of Sapporo: An innovation and network approach" Journal of Town and City Management 1(3). S. 254-264

Duran, Aydın Yıldırım (2011), "Göçler Sonucunda Sakarya'nın Etnik Yapısı", Hemşehri Dergisi, Sakarya Büyükşehir Belediyesi Yayın Organı, Şubat, Sakarya

Eroğlu, A. Hüsrev, (2007), "Şehirlerin Markalaşması", Yerel Siyaset Dergisi, Issue:23,Kasım <http://www.yerelsiyaset.com/pdf/kasim2007/16.pdf> Erişim Tarihi: 01.06.2015

Gül, H. Erhan ve Bora Çevik (2014), "2010 ve 2012 Verileriyle Türkiye'de İllerin Gelişmişlik Düzeyi Araştırması", Türkiye İş Bankası, İktisadi Araştırmalar Bölümü, Şubat, https://ekonomi.isbank.com.tr/UserFiles/pdf/ar_03_2012.pdf, Erişim Tarihi: 25.05.2015.

Günlü, Ebru ve Orhan İçöz, (2004). "Turizmde Bölgesel Marka imajı Yaratılması Ve Turizm İstasyonları için Markanın Önemi", (Turizm İlkeler Ve Yönetim), Turhan Kitapevi, Ankara.

İçyer, Abdurrahman (2010), Marka Kent Oluşturma Açısından Stratejik Kent Yönetimi, Yüksek Lisans Tezi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Karaman

Kanıbir, Hüseyin, Nart, S., Saydan, R., (2009). "Şehir Pazarlamasında Marka Kişiliğinin Etkisi: Algılanan Marka Kişiliği-Turistlerin Tavsiye Etme Davranışı İlişkisi", 14.Ulusal Pazarlama Kongresi Bozok Üniversitesi 14-17 Ekim, Yozgat

Kotler, Philip, Somkid Jatusripitak ve Suvit Maesincee, (1997). Ulusların Pazarlanması, Çeviren: Ahmet Buğdaycı, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Özdemir, Şuayip ve Yusuf Karaca (2009), “Kent Markası ve Marka İmajının Ölçümü: Afyonkarahisar Kenti İmajı Üzerine Bir Araştırma”, Afyon Kocatepe Üniversitesi, İ.İ.B.F. Dergisi, C.X I, S II.

MARKA (2011), “Sakarya Uygun Yatırım Alanları”, Doğu Marmara Kalkınma Ajansı, Sakarya Yatırım Destek Ofisi.

MasterCard ve Boğaziçi Üniversitesi (2011) “Türkiye’nin Şehirleri Sürdürülebilirlik Araştırması”, Nisan, İstanbul

Mavi, B. (2011). “Seksen Bir İlin Yaşam Kalitesi Araştırması”, CNBC-e Business Dergisi, Eylül 2011: 64-98

Ocaklı, Işık (2011), Edirne İli Kentsel Gelişime Katkı Sağlayacak Faaliyetler, Edirne Yatırım Destek Ofisi, Trakya Kalkınma Ajansı

Özkul, Emrah ve Dilek Demirer (2012), “Şehirlerin Turistik Markalaşmasında Kalkınma Ajanslarının Rolü, Bölge Planları Üzerine Bir Doküman İncelemesi”, İşletme Araştırmaları Dergisi, 4/4, ss: 157-181

SESAM (2004), “Sakarya’nın “Rekabet Gücünün” Belirlenmesi ve Geliştirilmesi”, Sakarya Üniversitesi Sakarya Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Merkezi (SESAM), Sakarya

Sezgin Mete, Şafak Ünüvar (2011), ‘Sürdürülebilirlik ve Şehir Pazarlaması Ekseninde Yavaş Şehir’, Çizgi Kitabevi Yayınları:358, Aralık, Konya

Sevin, H. Efe (2014), “Understanding cities through city brands: City branding as a social and semantic network”, Cities, Sayı 38, ss. 47-56

Zeren Halim Emre, (2012), Kent Markalaşması Sürecinde İç Girişimcilik Faktörü, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İİBF Dergisi, Cilt:2, Sayı:1, Kahramanmaraş

Yaman, Gözde (2008), Marka Kent Olmanın Turizmde Önemi : Sakarya Örneği, Uzmanlık Tezi, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Mart, Ankara

http://www.dogumarmarabolgeplani.gov.tr/pdfs/2013_06_03_Sakarya%20Katilimcilik%20Raporu-MARKA.pdf (Erişim Tarihi, 28.05.2015).

<http://www.kgm.gov.tr/Sayfalar/KGM/SiteTr/Root/Uzakliklar.aspx> (Erişim Tarihi, 19.06.2015).

http://www.investinsakarya.gov.tr/content_genel-bilgiler-ve-tarihce?mode=2&MenuId=328 (Erişim Tarihi 28.05.2015).

<http://sakaryaili.tr.gg/Gelenekler.htm> (Erişim Tarihi 28.05.2015).

<http://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/sakarya/gezilecekyer/justinianus-koprusu>,(Erişim Tarihi, 28.05.2015).B

BÖLÜM 7: SAKARYA İLİ EKONOMİK COĞRAFYA GÖSTERGELERİ*

Türkiye'nin sınai açıdan en gelişmiş bölgesi olan Marmara bölgesinde yer alan Sakarya ili, batıda Kocaeli, güneybatıda Bursa, güneyde Bilecik, doğuda Bolu, kuzeydoğuda da Düzce illeri ile komşudur. Sakarya ilinde Karadeniz iklimi özellikleri görülmektedir. Sakarya ili bitki örtüsü bakımından zengin ve orman alanları fazla olan bir ildir. Sakarya; yaklaşık 1 milyonluk nüfusuyla, İstanbul, Bursa, Kocaeli ve Balıkesir'den sonra Marmara Bölgesi'nin 5. En büyük ilidir.

Sakarya ili, Türkiye sosyo – ekonomik gelişmişlik sıralamasında 0,5641 endeks değeri ile 18. sırada bulunmaktadır. Bu sıralamada Sakarya ilinden önceki 17 ilin 8 tanesi coğrafi konum olarak Marmara Bölgesi'nde yer almaktadır. Sosyo – ekonomik gelişmişlik sıralamasında ilk üç sırayı alan İstanbul, Ankara ve İzmir illerinin SEGE – 2011 endeks değerleri sırasıyla; 4,5154, 2,8384 ve 1,9715'tir. Endeks değerleri dikkate alındığında sosyo – ekonomik gelişmişlik düzeyi bakımından İstanbul'un Sakarya'nın sekiz katı büyüklüğünde olduğunu söyleyebiliriz. SEGE – 2011 kapsamında gerçekleştirilen *Güçlü Temel Bileşenler Analizi* (GTBA) neticesinde elde edilen endeks değerleri kullanılarak, iller gelişmişlik seviyeleri bakımından altı kademeye ayrılmıştır. Bu ayırmada endeks 1. kademe iller, endeks değerleri 1,00'dan büyük olan illeri; 2,3,4 ve 5. kademe iller endeks değerleri 1,00 ile -1,00 arasında olan illeri, 6. kademe iller de endeks değerleri -1,00'dan küçük illeri kapsamaktadır (T.C. Kalkınma Bakanlığı, İllerin ve Bölgelerin Sosyo – Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması, 2013).

Sakarya ili coğrafi olarak Türkiye'nin en büyük iki metropolünün arasında yer almaktadır. Sakarya ili İstanbul'a 148, Ankara'ya da 306 km mesafededir. Sakarya ilinde ulaşım kara ve demiryolu ağırlıklı gerçekleşmektedir. 2015 yılı itibari ili Sakarya ilinde havalimanı bulunmamaktadır. Sakarya il merkezi Kocaeli ili Cengiz Topel Havalimanı'na yaklaşık 35 km mesafededir. Sakarya ili önemli kara ve demir yolu hatları üzerinde olması, ilin diğer kentlerle etkileşim imkanlarını arttırmaktadır. Sakarya ili İstanbul ve Ankara metropollerini birbirine bağlayan O-4 otoyolu üzerinde bulunmaktadır. Sakarya ili ayrıca İstanbul – Ankara Yüksek Hızlı Tren Hattı üzerinde bulunmaktadır. Bunun yanı sıra imalat ve lojistik sektörlerinin İstanbul metropolü dışına

* ERSOY, Ahmet Yağmur, Yrd. Doç. Dr., Sakarya Üniversitesi, İşletme Bölümü

çıkarılması hedefi doğrultusunda, Haydarpaşa limanı elleçleme kapasitesinin bir kısmının kademeli olarak Karadeniz limanlarına aktarılacağı öngörülmektedir. Bu istikamette Sakarya İli Karasu ilçesinde bir liman çalışması başlatılmıştır ve Karasu limanı kara ve demiryolu ulaşımı geliştirme çalışmaları da devam etmektedir. Karasu limanı hinterlandında, Kocaeli ilinde 13, Sakarya İlinde 7 ve Düzce ilinde 3 tane olmak üzere, toplam 23 tane Organize Sanayi Bölgesi bulunmaktadır. Karasu Limanı'nın bu OSB'lerden besleneceği ve bu OSB'leri besleyeceği açıktır.

Sanayi, tarım ve hayvancılık Sakarya'da ekonomik anlamda önemli sektörler olarak ön plana çıkmaktadır. Sakarya'da kamu ve özel sektöre ait önemli yatırımlar göze çarpmaktadır. Sakarya ilinde yerleşik en önemli kamu yatırımı Türkiye Vagon Sanayi A.Ş. (TÜVASAŞ) dir. Özel sektöre ait yatırımların en önemlileri traktör, otomobil, lastik, ilaç ve gıda fabrikaları olarak sayılabilir. Sakarya ili mevcut coğrafi şartları, ulaşım olanakları ve nitelikli işgücü potansiyeli ile yabancı yatırımcılar için de cazip bir merkezdir. Sakarya ili sanayi ve inşaat işkollarındaki gelişme eğilimi ile yurtdışından önemli ölçüde göç almaktadır.

Sakarya ili; iklim özellikleri, uygun ve ucuz arazi imkanları, kara ve demiryollarına entegre konumu, nüfus yoğunluğuna bağlı olarak istihdam baskısının getirdiği sınai kapasite gelişimi ve nitelikli iş gücü çekebilme avantajı ile gerek yurtiçi gerekse yurtdışı yatırımcılar açısından oldukça cazip bir üretim lokasyonudur ve coğrafi ekonomi açısından değerlendirildiğinde bir merkezin çevresi olma konumundan giderek merkez olma konumuna yaklaşmaktadır. Ülkemiz sınai üretiminin en yoğun olduğu Marmara Bölgesi'nin ilk 3 büyük kent ekonomisi olan İstanbul, Bursa ve Kocaeli'nde kümelenme ve yığılma ekonomileri doyum noktasına yaklaşmış, bu kentler için arazi ve işgücü avantajı neredeyse ortadan kalkmış durumdadır. Bu durum yeni yatırımları alternatif lokasyon arayışına yönlendirmektedir. Bu bağlamda Sakarya ili, öncelikle Marmara Bölgesi'nde lokalize olacak yeni yatırımlar açısından cazip bir konum olma vasfı kazanmaktadır. Sakarya ilinin cazip bir yatırım konumu haline gelmesine binaen özellikle, Toyota, Tüvasaş, Otokar, GoodYear, Yazaki, Asaş, Tırsan, Sanko, Türk Traktör, Başak Traktör gibi, otomotiv sektöründe faaliyet gösteren firmalar üretim lokasyonu olarak Sakarya'yı seçmiş bulunmaktadır.

Sanayi alanındaki istihdamın önemli bir kısmını otomotiv ve makine imalatı sektörü gerçekleştirmektedir. Dünya çapında firmaların faaliyette bulunduğu bu alanlardan otomotiv ve yan sanayi, sanayi alanındaki istihdamın üçte birini tek başına sağlamaktadır. Sakarya ili sanayi sektörünün GSYİH'sına bakıldığında, otomotiv ve otomotiv yan sanayinin öne çıktığı görülmektedir. Sakarya ili, Türkiye'nin en büyük ilk 500 sanayi kuruluşu arasından 17 firmaya, ikinci en büyük 500 sanayi kuruluşu arasından da 7 firmaya ev sahipliği yapmaktadır (T.C. Sakarya Valiliği Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü, 2013 Sakarya İl Çevre Durum Raporu).

Sakarya İlinin yüzölçümü 4.817 km² dir. Yüzölçümü bakımından Sakarya, iller sıralamasında 66. sıradadır. Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi sonuçlarına göre, 2014 yılı için Sakarya İli nüfusu 932.706'dır. Sakarya yıllık ortalama nüfus artış hızı binde 16,6'dır. Sakarya İli nüfus bakımından Türkiye illeri arasında 22. sırada gelmektedir. Sakarya'nın km² ye nüfus yoğunluğu 193'tür ve km² ye 101 olan Türkiye ortalamasının oldukça üzerindedir. Sakarya'nın nüfus bakımından en büyük ilçeleri sırasıyla Adapazarı, Serdivan, Akyazı, Erenler, Hendek, Karasu, Geyve, Sapanca ve Arifiye'dir. Yüzölçümü bakımından en büyük ilçesi ise Geyve, nüfus bakımından en küçük ilçesi Taraklı, yüzölçümü bakımından ise en küçük ilçesi Söğütlü'dür.

Sakarya İlinin kişi başına düşen GSYİH miktarı 2012 yılı itibariyle 14.144\$ ile, 10.504\$ olan Türkiye ortalamasının üstündedir. Yine 2012 itibari ile Sakarya İli, Türkiye GSYH'sinin %1.6'sını oluşturmaktadır. 2.599.513.000\$'lık ihracat ile İllerin 2014 yılı ihracat sıralamasında Sakarya 8. sırada yer almaktadır (T.C. Sakarya Valiliği, "İl Hakkında Bilgiler", Mayıs 2015). Sakarya ilinin yıllık nüfus artış hızı, Türkiye ortalamasının üstündedir. Sakarya ilinin işsizlik oranı 2013 yılı için % 9,4, işgücüne katılma oranı % 54,8 ve istihdam oranı % 49,7'dir. 2013 yılında il nüfusunun % 39,'u 25 yaşın altındadır. 25-64 yaş arası nüfus toplam nüfusun % 53'ünü, 65 yaş üstü nüfus toplam nüfusun %8'ini oluşturmaktadır. Sakarya ili 2013 yılı yıllık nüfus artış hızı % 16,6'dır. Aynı yılda nüfus için okuryazarlık oranı %96,4'tür. 2013 – 2014 yılları arasında Sakarya İlinin aldığı net göç sayısı 4.390 kişidir. Bu dönemde net göç hızı %04,7 olarak gerçekleşmiştir. Sakarya net göç sayısı itibariyle iller arasında 14. sırada yer almaktadır (TÜİK).

7.1. COĞRAFI ÖZELLİKLER

Sakarya ilinin Karadeniz'e yakın kuzey kesimlerinde Karadeniz iklimi, güney kesiminde ise Marmara tipi Akdeniz iklimi özellikleri görülmektedir. Sakarya ili toplam alanlarının %42'lik kısmı orman alanıdır²

Sakarya ili su potansiyelini değerlendirecek olursak, Sakarya'nın akarsu ve göller bakımından oldukça zengin olduğunu söyleyebiliriz. İlin önemli akarsuları; Sakarya Nehri, Çark Deresi, Dinsiz Çayı, Mudurnu Çayı, Darıçayırı Deresi, Maden Deresi ve Melen Çayı'dır. Melen Çayı üzerinde Mayıs 2012'de başlayan Melen Barajı Projesi'nin Aralık 2016'da bitmesi hedeflenmektedir. Melen Barajı Projesi ile İstanbul'a içme suyu tedariki amaçlanmaktadır.

Sakarya ili göllerine bakacak olursak; ilin en büyük gölü ve en önemli tatlı su kaynağı Sapanca Gölü'dür. Sapanca Gölü'nün doğu kısmı Sakarya ili sınırlarında kalırken batı kesimi Kocaeli ili sınırlarında kalmaktadır. Sapanca Gölü suları Sakarya'da ağırlıklı olarak içme suyu olarak kullanılırken, Kocaeli'nde ağırlıklı olarak sanayi amaçlı kullanılmaktadır. İlin diğer gölleri ise; Acarlar Longozu, Taşkısığı Gölü, Poyrazlar Gölü, Akgöl, Küçük Akgöl ve Küçükboğaz Gölü'dür.

Sakarya ilinde İl Milli Eğitim Müdürlüğü bünyesinde 904 okul bulunmaktadır. Sakarya ilinin tek yükseköğretim kurumu Sakarya Üniversitesi'dir. Sakarya Üniversitesi 1992 yılında kurulmuştur ve üniversite bünyesinde halen, 4 Enstitü, 16 Fakülte, 6 Yüksekokul, 15 Meslek Yüksekokulu ve 15 Araştırma Merkezi bulunmaktadır. 2015 yılı itibari ile Sakarya Üniversitesi toplam öğrenci sayısı 77.931'dir (http://www.sakarya.edu.tr/tr/471/sayilarla_sau Erişim: 30.05.2015).

7.2. ÜRETİM VE AR-GE FAALİYETLERİ AÇISINDAN COĞRAFI KONUM

Sakarya 2. kademe iller arasında 10. sırayı almaktadır. İstanbul metropolünün etki alanı içinde kalması ve İstanbul ve Kocaeli çekim merkezlerine olan coğrafi yakınlığı sebebiyle; Sakarya ilinin ekonomik akımlar yönünden yeni bir çekim merkezi olma potansiyeli açığa çıkmaktadır. Ekonomik faaliyetlerin İstanbul merkezinden doğuya

² (<http://www.ogm.gov.tr/Sayfalar/Ormanlarimiz/Illere-Gore-Orman-Varligi.aspx> Erişim: 29.05.2015)

doğru kayma eğilimi Doğu Marmara Bölgesini ve lokasyonu itibariyle de özellikle Sakarya İli'ni önemli bir üretim hattı olmaya zorlamaktadır.

Son dönemlerde Toyota, Otoyol, Otokar ve Tırsan gibi büyük ölçekli firmaların yatırım için Sakarya'yı seçmiş olmaları; hem nitelikli işgücünün Sakarya'ya yönelmesini hem de söz konusu büyük ölçekli firmaları destekleyecek alt yapı ve ikincil endüstrilerin gelişmesini sağlamıştır. Sakarya ilinde gıda sektörüne, özellikle de süt ürünleri ve tavukçuluk alanlarında, önemli yatırımlar gerçekleşmiştir. Ülker, Şenpiliç, Köy-Tür gibi büyük firmaların Sakarya'ya yaptığı yatırımlar gerek yerel gerekse ulusal firmaları Sakarya iline yatırım yapma konusunda cesaretlendirmektedir. Ayrıca, tekstil sektöründe lider konumda olan İstanbul ve Bursa illerine coğrafi yakınlığı ve niteliksiz işgücü bolluğu Sakarya ilinde tekstil sektörü yatırımlarını teşvik etmektedir.

Sakarya İlinde 7 tane Organize Sanayi Bölgesi (OSB) mevcuttur. Bunlar, Sakarya 1. Organize Sanayi Bölgesi (Sakarya), Sakarya 2. Organize Sanayi Bölgesi (Sakarya), Sakarya 3. Organize Sanayi Bölgesi (Sakarya), Karasu Organize Sanayi Bölgesi (Karasu), Ferizli Organize Sanayi Bölgesi (Ferizli), Kaynarca Mobilya İhtisas Organize Sanayi Bölgesi (Kaynarca) ve Sakarya Kaynarca Doğu Marmara Makine İmalatçıları İhtisas Organize Sanayi Bölgesi (Kaynarca) dir. Sakarya İlinde mevcut OSB'lerin altısı faal, bir tanesi de (Sakarya Kaynarca Doğu Marmara Makine İmalatçıları İhtisas Organize Sanayi Bölgesi) kamulaştırma aşamasındadır.

Türkiye'de toplam 280 tane OSB mevcuttur. Marmara Bölgesi, 77 OSB ile Türkiye toplam OSB'lerinin %27,5'ini bulundurmaktadır. Sakarya İli ile aynı kalkınma bölgesinde bulunan, Kocaeli İlinde 13, Bolu İlinde 4, Yalova İlinde 3 ve Düzce İlinde 3 OSB bulunmaktadır (Kaynak: T.C. Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı OSB Bilgi Sitesi, <https://osbbs.sanayi.gov.tr/> Erişim: 30.05.2015).

Sakarya İlinde faaliyet gösteren OSB'lere genel olarak göz atacak olursak; Sakarya 1. Sanayi Bölgesi'nde ağırlıklı olarak; otomotiv, inşaat, tekstil, ilaç ve elektrik sektörleri öne çıkmaktadır. Sakarya 2. Organize Sanayi Bölgesi'nde öne çıkan sektörler; otomotiv, madeni eşya, tekstil, gıda, plastik ve orman ürünleridir. Sakarya 3. Organize Sanayi Bölgesi'nin ağırlıklı sektörleri; gıda, yapı elemanları, tekstil, metal ve plastiktir. Karasu Karma Organize Sanayi Bölgesi'nin öne çıkan sektörleri; plastik ve metaldir. Kaynarca

Organize Sanayi Bölgesi ise; makina imalatında uzmanlaşacaktır. Tesis çalışmaları devam eden Karasu Limanı, özellikle Karasu ve Ferizli Organize Sanayi Bölgeleri için, İstanbul – Sakarya arası mesafeyi önemli ölçüde kısaltacak olan 3. Köprü Otoyolu ve limanın iç demiryolu hatlarına bağlantısını sağlayacak olan Karasu Demiryolu ile birlikte önemli bir lokasyon avantajı sağlayacaktır.

Sanayi faaliyet kolunun il ekonomisine katkısı %25 oranındadır. 2013 yılı itibariyle Sakarya İli sanayi işletmelerinin sektörel dağılımını inceleyecek olursak; Sakarya sanayisinin %17'sini gıda ürünlerinin imalatı, %11'ini başka yerde sınıflandırılmamış makine ve ekipman imalatı, %8'ini ağaç ve mantar ürünleri imalatı, (mobilya hariç) saz, saman vb. malzemeler örülerek yapılan eşyaların imalatı, %8'ini fabrikasyon metal ürünleri imalatı (Makine teçhizatı hariç), %7'sini tekstil ürünleri imalatı, %7'sini kauçuk ve plastik ürünlerin imalatı, %6'sını motorlu kara taşıtı treyler (römork) ve yarı treyler (yarı römork) imalatı, %6'sını ana metal sanayi, %5'ini diğer madencilik ve taş ocakçılığı, %5'ini diğer metalik olmayan mineral ürünlerin imalatı, %4'ünü mobilya imalatı, %3'ünü içecek imalatı, %3'ünü giyim eşyası imalatı; kürkün işlenmesi ve boyanması, %3'ünü kimyasalların ve kimyasal ürünlerin imalatı, %3'ünü diğer kağıt ve kağıt ürünleri imalatı, %2'sini elektrikli teçhizat imalatı, %1'ini diğer ulaşım araçlarının imalatı, %1'ini de diğer imalatlar oluşturmaktadır (T.C. Sakarya Valiliği Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü, 2013 Sakarya İl Çevre Durum Raporu).

Türkiye'de halihazırda kurulmuş 49 Teknoloji Geliştirme Bölgesi (Teknokent) vardır. Bu Teknokent'lerin 34 tanesi aktif olarak faaliyet göstermektedir. Aktif faaliyet gösteren Teknokent'lerin 10 tanesi Marmara Bölgesi'nde kuruludur. Sakarya İli ile aynı kalkınma bölgesi'nde bulunan Kocaeli İli'nde 3 Teknokent, Sakarya İli'nde de 1 Teknokent faaliyet göstermektedir. (Kaynak: T.C. Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Kalkınmada Anahtar Verimlilik Dergisi, Sayı 293, Mayıs 2013).

Sakarya İlinde faaliyet gösteren Sakarya Üniversitesi Teknoloji Geliştirme Bölgesi (Sakarya Teknokent) 2009 yılında Sakarya Üniversitesi Kampüsü içerisinde kurulmuş olup, halen Sakarya Teknokent bünyesinde 43 firma faaliyet göstermektedir. Sakarya Teknokent'te faaliyet gösteren firmalar Ar-Ge ve inovasyon konuları ile işgal eden firmalardır. Sakarya Ticaret ve Sanayi Odası (SATSO) verilerine göre, odaya kayıtlı firmaların 58 tanesinin Ar-Ge birimi vardır.

Türk Patent Enstitüsü (TPE) verilerine göre³; 1995 – 2014 yılları arasında, Sakarya İli toplam marka başvuru sayısı 7151, tescil edilen marka sayısı 3912, toplam patent başvuru sayısı 458, tescil edilen patent sayısı 72, toplam faydalı model başvurusu 470, tescil edilen faydalı model sayısı 274, toplam endüstriyel tasarım başvurusu 608, tescil edilen endüstriyel tasarım sayısı 562'dir. Bunların yanında Sakarya İli'ne ait 2 coğrafi işaret mevcuttur (Adapazarı Dartılı Keşkek, Adapazarı İslama Köftesi).

Organize Sanayi ve Teknokent altyapısı ile Sakarya üretim ve nitelikli işgücü açısından önemli bir cazibe merkezine dönüşmektedir. Gerek küresel gerekse bölgesel rekabette belirleyici unsur standart dışı ve yüksek katma değerli ürün ve süreçlerdir. Üniversite, OSB ve Teknokent Sakarya ili üretim altyapısının birbirinden ayrılamaz ve birbirini tamamlayıcı bileşenleri olarak değerlendirilmelidir. Sakarya Üniversitesi bu anlamda Ar-Ge ve inovasyon faaliyetlerine Mühendislik Fakültesi ve Teknoloji Fakültesi ile süreç desteği vermektedir. Üniversite sanayi işbirliği modeli çerçevesinde Sakarya Üniversitesi, piyasanın ihtiyaç duyduğu işgücünü 3+1 ve 7+1 mesleki uygulamaları ile yetiştirmeyi hedeflemektedir.

Sakarya ili sahip olduğu üniversite, OSB ve Teknokent yapılanmaları ile rekabet sistematığı içerisinde önemli bir üretim merkezi olmayı hedeflemektedir. Uluslararası rekabette olduğu gibi yurtiçi bölgelerarası rekabette de üretim ve tüketim merkezleri ayrışması söz konusudur. Sakarya ili önemli üretim ve tüketim merkezlerine yakınlığını bölgesel sınıai gücü ile birleştirebilirse, bir ar-ge merkezi olma potansiyeline kavuşacağı öngörülmektedir. Özellikle İstanbul'un kentsel ekonomik fonksiyonlarından sanayinin desantralizasyonunda Sakarya, önemli bir alternatif olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kent ekonomileri kapsamında, kentlerin bir hiyerarşi oluşturduğu bilinmektedir. Bir ülke veya bölgede, nüfus ve üretim gücünün en yoğun olduğu kent dominant kent olarak kabul edilmektedir. Bu kent aynı zamanda kent hiyerarşisinin tepesinde yani 1. seviyede bulunmaktadır. Bu dominant kentin altında yine nüfus ve üretim yoğunlukları nazara alınarak 2. Seviye kentler, onlarında altında aynı kıstaslara göre kademelendirilmiş 3. seviye kentler bulunmaktadır. Hiyerarşik kademe bu şekilde

³ <http://www.tpe.gov.tr/TurkPatentEnstitusu/statistics/> Erişim: 29.05.2015

aşağıya doğru devam eder. Türkiye’de kentsel hiyerarşi içerisinde İstanbul’un dominant kent olduğu kabul edildiğinde, Sakarya’nın İstanbul hinterlandında kalan 3. seviye bir kent olduğu söylenebilir.

İstanbul ard bölgesi olarak ekonomik konumunu güncelleme aşamasında olan Sakarya ili, bu dönüşümü gerçekleştirirken bir dizi tehditle de karşı karşıyadır. Hızlı bir sanayileşme eğilimi, tarım arazilerini ve su potansiyelini olumsuz etkileyecektir. Doğu Marmara bölgesinin en önemli tatlı su kaynağı olarak değerlendirebileceğimiz Sapanca Gölü de böyle bir riskle karşı karşıyadır.

7.3. TARIMSAL ÜRETİM

Sakarya ili arazi dağılımına bakacak olursak; il arazisinin %50’si tarım alanı, %42’si orman ve fundalık, %2’si çayır-mera, %6’sı tarım dışı alandır. Tarımsal üretimin yapısına bakıldığında ise; güney ilçelerde sebze-meyve üretiminin, orta kesimlerde tarla üretimi ve sebzeçiliğin, kuzey ilçelerde de fındıkçılığın yaygın olduğu görülmektedir.

Sakarya ili, bitkisel üretimde toplam tahıl, buğday, çavdar, arpa, kuru baklagil, şekerpancarı ve üzümde ilk sıralarda yer almaktadır. Yine, kırmızı et, yumurta ve koyun sütü gibi hayvansal ürünler üretiminde de başta gelen illerden birisidir. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerine göre, 2014 yılı itibariyle Sakarya İli toplam tarım alanı, 844.490 dekarı ekilen alan, 27.419 dekarı nadas olmak üzere,

1.807.978 dekarıdır. Toplam tarım alanı içerisinde ekilen ve nadasa bırakılan alanlar düşülürse, Sakarya İlinin sahip olduğu tarımsal potansiyelin çok büyük kısmının kullanılmadığı görülecektir. Toplam tarım alanının 837.578 dekarlık kısmı meyve, içecek ve baharat bitkileri üretiminde, 85.890 dekarlık kısmı sebze üretiminde, 12.601 dekarlık kısmı da süs bitkileri üretiminde kullanılmıştır.

2014 yılı için, Sakarya İli tahıl ekilen toplam alan 592.152 dekarıdır. Toplam ekilen alanlar içerisinde birinci sırayı 360.941 dekar ile mısır almaktadır. Bunu 179.534 dekar ile buğday, 48.834 dekar ile arpa ve 2.843 yulaf izlemektedir.

Sakarya toplam tahıl üretimi 401.912 tondur. Üretim miktarlarına bakıldığında, 343.988 ton ile ilk sırayı mısır almaktadır. Bunun dışında 2014 yılı için Sakarya İlinde, 42.587

ton buğday, 14.619 ton arpa, 718 ton da yulaf üretilmiştir. Görüleceği gibi mısır Sakarya İli tahıl üretiminde oldukça önemli bir paya sahiptir. Mısır üretimi Sakarya İli toplam tahıl üretiminin yaklaşık olarak %85'ini oluşturmaktadır.

2014 yılı için TÜİK istatistiklerine göre, Sakarya İli meyve üretimi 232.602 tondur. Sakarya İli meyve üretiminde ilk sırayı 84.865 ton ile fındık almaktadır. Fındığı, 43.400 ton ile üzüm ve 22.309 ton ile ayva izlemektedir. Türkiye toplam fındık üretiminde Sakarya İli, Ordu İlinde sonra ikinci sırada gelmektedir. Sakarya İlinde fındık meyveliklerinin toplam alanı 721.734 dekadır. Sakarya İli sebze üretimi ise TÜİK verilerine göre 2014 yılı için toplam 194.521 tondur. İlde, arazilerin küçük ve parçalı olması ilin tarımsal geleceğinde sebzeçilik sektörünü ön plana çıkarmaktadır.

Sakarya İlinde önemli bir süs bitkisi üretimi potansiyeli mevcuttur. 2014 yılı itibariyle Sakarya'da dış mekan süs bitkisi üretimi 56.848.688 adettir. 2014 yılı Türkiye toplam dış mekan süs bitkisi üretiminin 456.026.600 adet olduğu düşünüldüğünde Sakarya İlinin üretim gücü daha iyi anlaşılacaktır. Sakarya, 12.571.212 m² alan ile Türkiye'nin en fazla dış mekan süs bitkisi ekimi yapılan ilidir. Sakarya dış mekan süs bitkisi üretiminde ise, İzmir ve Yalova'dan sonra 3. Sırada yer almaktadır. İklim özellikleri, toprak yapısının uygunluğu ve tüketim merkezlerine olan coğrafi yakınlığı Sakarya'yı dış mekan süs bitkisi üretiminde üst sıralara taşımıştır.

Sakarya İli hayvancılık konusunda oldukça önemli bir potansiyele sahiptir. TÜİK verilerine göre, 2014 yılı itibari ile Sakarya İli toplam büyükbaş hayvan sayısı 179.990, küçükbaş hayvan sayısı ise 76.902'dir. Sakarya kümes hayvancılığında özellikle de beyaz et üretiminde önemli bir paya sahiptir. 2014 yılı itibariyle Sakarya İli et tavuğu sayısı 22.059.700, yumurta tavuğu sayısı ise 1.768.800'dir. Sakarya et tavuğu üretiminde, Bolu, Manisa ve Balıkesir'den sonra 4. sırada gelmektedir.

7.4. TURİZM

Sakarya; deniz, göl, akarsu, yayla ve kaplıca gibi unsurlarıyla, turizm potansiyeli oldukça yüksek bir ildir. Sakarya ilinin kuzeyinde, özellikle de Karasu ve Kocaali ilçelerinde, deniz turizmi önemli ölçüde gelişmiştir. Sakarya yaklaşık 60 km uzunluğunda bir Karadeniz sahil şeridinde sahiptir. Karadeniz kıyısındaki kuzey ilçeler,

yerel bir turistik belde olma vasfını aşarak, özellikle yurtiçi turistlerin rağbet ettiği turistik bir bölge haline gelmiştir. Ağırlıklı olarak yazlık konut turizminin şekillendirdiği kuzey ilçeleri, günümüze kadar yeterli tanıtım yapılamadığı için, tesise dayalı bir turizm pazarına henüz kavuşamamıştır. Bölge ekonomisinin gelişimi açısından, Sakarya ili Karadeniz şeridine büyük ölçekli turistik tesisler için teşvik sağlanması gereği aşıkardır.

Sakarya ilinin bir diğer önemli turizm varlığı Sapanca Gölü kıyısında konumlanmış olan Sapanca ilçesidir. Sapanca ilçesinde halihazırda faaliyet gösteren çok sayıda konaklama işletmesi mevcuttur ve bunların 2 tanesi 5 yıldızlı otel statüsündedir. Sapanca ilçesi, Sakarya ilinin turistik potansiyeli en yüksek ilçesidir. Sapanca ilçesi ildışından ve yurtdışından gelen bir turist portföyüne sahiptir. Sapanca ilçesi son dönemlerde, özellikle körfez ülkelerinden, yabancı yatırımcı çekmektedir. Sapanca Gölü'nün yanında Acarlar Longozu ve Poyrazlar Gölü; Sakarya ve çevre iller sakinlerinin mesire yeri ihtiyacını karşılamaktadırlar.

Kaplıca turizmi açısından Sakarya ili Akyazı ve Taraklı ilçeleri önemli lokasyonlardır. Bu ilçelerde bulunan kaplıcalar çok sayıda tesis ve devre mülke ev sahipliği yapmaktadır. Bunların yanında Sakarya ili akarsuları ve yaylaları ile il dışından çok sayıda ziyaretçi çekmektedir.

2014 yılı itibariyle Sakarya ilinde, 337.029'u Kültür ve Turizm Bakanlığı'ndan belgeli turistik tesislerde, 59.473'ü de Belediye belgeli tesislerde olmak üzere toplam 396.502 ziyaretçi gecelemiştir

(<http://www.sakaryakulturturizm.gov.tr/TR,111340/turizm-istatistikleri.html> Erişim: 30.05.2015).

7.5. SAKARYA İLİ İLÇELERİ EKONOMİK GÖRÜNÜMÜ VE TARIM FAALİYETLERİ

Sakarya ilinin toplam 16 tane ilçesi vardır. Sakarya ilinin nüfus bakımından en büyük ilçeleri sırasıyla Adapazarı, Serdivan, Akyazı, Erenler, Hendek, Karasu, Geyve, Sapanca ve Arifiye'dir. Yüzölçümü bakımından en büyük ilçesi ise Geyve, nüfus

bakımından en küçük ilçesi Taraklı, yüzölçümü bakımından ise en küçük ilçesi Söğütlü'dür.

Tarım Havzaları üretim ve Destekleme Modeli, “ekolojik olarak benzer olan, ülkenin idari yapılanmasına uygun, yönetilebilir büyüklükte, tarım ürünlerinin ekolojik ve ekonomik olarak en uygun yetiştirilebildiği bölgeler” olarak tanımlanmaktadır. Bu kapsamda, Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı'nın 2012 yılı çalışması sonucunda, “Batı Karadeniz” ve “Güney Marmara” havzalarının parçası olarak tanımlanan Sakarya ili ilçelerinde arpa, buğday, çavdar, çeltik, dane mısır, kanola, kuru fasulye, kütlü pamuk nohut, soya fasulyesi, tritikale, yağlık ayçiçeği, yulaf ve zeytinyağı desteklenen ürünler olarak belirlenmiştir (MARKA, 2013).

Sakarya ili ilçelerinin ekonomik durumları değerlendirilirken ağırlıklı olarak, Doğu Marmara Kalkınma Ajansı (MARKA) nın 2013 tarihli “Doğu Marmara Bölgesi İlçeleri Mevcut Durum Raporları – Sakarya İli İlçeleri” Raporundan ve Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) istatistiklerinden yararlanılmıştır.

7.6. ADAPAZARI ALT BÖLGESİ

7.6.1. ADAPAZARI İLÇESİ

Doğu Marmara Kalkınma Ajansı (MARKA), ilçeler bazında ulaşılamayan veriler için gösterge olarak birden fazla ilçeyi kapsayan “alt bölge” ayırımına gitmiştir. Bu sebeple Adapazarı ilçesi; Serdivan, Arifiye, Erenler Ferizli ve Söğütlü ilçelerini içine alan “Adapazarı Alt Bölgesi” içerisinde ele alınmıştır (MARKA, 2013). “Alt Bölge” ayırımı, nüfus yoğunluğu ve ulaşım imkanları gibi parametreler temel alınarak çekim modeli (gravity model) yaklaşımına göre oluşturulmuştur.

TABLO 1: Adapazarı İlçesi Ekonomi ve Tarım Göstergeleri

	ADAPAZARI	SAKARYA
2014 Yılı Nüfus	263.408	932.706
Yüzölçümü (km ²)	335	4.817
2014 Yılı Tarım Alanları (Dekar)	179.462,70	1.807.978,21
2014 Yılı Tahıllar Ve Diğer Bitkisel Ürünler Üretimi (Ton)	375.008	1.385.456
2014 Yılı Sebze Üretimi (Ton)	36.062	194.521
2014 Yılı Meyveler, İçecek ve Baharat Bitkileri Üretimi (Ton)	1.960	232.871

2014 Yılı Süs Bitkileri retimi (Adet)	818.380	13.250
2014 Yılı Büyükbaş Hayvan Sayısı	22.333	179.990
2014 Yılı Küçükbaş Hayvan Sayısı	6.730	92.061
2014 Yılı Kümes Hayvanı Sayısı	1.272.120	24.021.665
2015 Yılı Banka Şube Sayısı	56	163
2012 Yılı Toplam alışan Sayısı	132.220	251.650
2012 Yılı Faaliyet Gösteren İşyeri Sayısı	11.462	22.535
2012 Yılı Toplam Mükellef Sayısı (Adapazarı Alt Bölgesi)	62.032	100.952

Kaynak: MARKA Doğu Marmara Bölgesi İlçeleri Mevcut Durum Raporları 2013, TÜİK

Sakarya İlinin merkezi konumunda olan Adapazarı ilçesi, kuzeyde Kaynarca ve Söğütlü ilçeleri, kuzeybatıda Kocaeli ilinin Kandıra ilçesi, batıda Kocaeli, güneybatıda Serdivan ve Arifiye ilçeleri, güney ve güneydoğuda Erenler ilçesi, doğuda Akyazı ve Hendek ilçeleri ile komşudur. Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemine göre Adapazarı ilçesinin 2014 yılı itibari ile toplam nüfusu 263.408'dir. Adapazarı ilçesi toplam çalışan sayısı 2012 yılı itibari ile 132.220'dir. Toplam alışan sayısı içerisinde, sanayi işkolunda çalışanların sayısı 47.969 kişi ile en büyük paya sahiptir. TÜİK verilerine göre, Adapazarı ilçesi tarım alanlarının toplam büyüklüğü 179.462,70 dekadır. Adapazarı ilçesi, Sakarya ili toplam tarım alanlarının yaklaşık %10'unu oluşturmaktadır.

Adapazarı ilçesi, Sakarya ilinin sanayi ve ticaret merkezi olarak kabul edilmektedir. Bununla birlikte ilçe arazisi tamamıyla Sakarya Ovası üzerinde bulunan düz bir alan olduğu için, Adapazarı ilçesi zirai açıdan avantajlı bir konumda bulunmaktadır. Ayrıca, Sapanca Gölü'nün bir kısmı da ilçe sınırları içerisinde bulunması ve Sakarya Nehri'nin ilçe sınırlarından geçiyor olması ilçeye önemli bir zirai sulama potansiyeli kazandırmaktadır. Adapazarı ilçesinde yetiştirilen başlıca tarım rnleri; Şekerpancarı, tahıl ve mısırdır. Şekerpancarı retimi hacminin büyüklüğü, Sakarya ilinin en önemli sanayi tesislerinden biri olan Adapazarı Şeker Fabrikası'nın kurulmasını teşvik etmiştir. Şeker fabrikasının yanında, Adapazarı ilçesinde tarımsal üretime dayalı pek çok sınıai tesis bulunmaktadır. Tarımsal üretime dayalı, TZDK Ziraat Aletleri ve Makina Fabrikası, süt fabrikası, patates işleme, un ve nebati yağ fabrikaları Adapazarı ilçesi ekonomik faaliyetinde önemli yer tutmaktadır.

Adapazarı ilçesi açısından tarımsal ürüne dayalı sanayinin desteklenmesinin hem bölge tarım alanlarının maksimum düzeyde kullanılmasına hem de tarım ve sanayi işkollarında istihdam artışının sağlanmasına vesile olacağı kanaatindeyiz. Bölgesel

kalkınma açısından sanai üretimin desteklenmesi gereği açıktır fakat Türkiye'nin en verimli tarımsal alanlarından biri olan Sakarya Ovası üzerinde zirai üretimin de en az sanai üretim kadar desteklenmesi gerektiğini düşünmekteyiz.

MARKA (2013) raporu verilerine göre; Adapazarı alt bölgesi toplam vergi mükellefi sayısı 62.032'dir. Sakarya ili toplam vergi mükellefi sayısının 100.952 olduğu düşünülürse, Adapazarı alt bölgesinin Sakarya ili ekonomik faaliyetinin çok büyük kısmını oluşturduğu görülecektir. Sakarya ili gelir vergisi mükelleflerinin yaklaşık olarak %60'ı Adapazarı alt bölgesinde kayıtlıdır. Sakarya ili kurumlar vergisi mükelleflerinin ise yaklaşık olarak %68'i Adapazarı ilçesinde kayıtlıdır. Açıkça görülmektedir ki Sakarya ili sanai ve ticari faaliyetlerinde Adapazarı alt bölgesi dominant konumdadır. Adapazarı ilçesinde faaliyette bulunan toplam 11.462 işyeri vardır. Sakarya ili genelindeki toplam işyerlerinin yaklaşık olarak %50'si Adapazarı ilçesinde faaliyet göstermektedir. Adapazarı Alt Bölgesi'nde 12.049'u mikro ölçekli, 518'i küçük ölçekli, 64'ü orta ölçekli ve 19'u da büyük ölçekli olmak üzere toplam 12.650 işletme mevcuttur. Adapazarı alt bölgesinde faaliyet gösteren işletmelerin net satışları içerisinde, yurtiçi satışların payı yaklaşık olarak %82, yurtdışı satışların payı da yaklaşık olarak %18'dir. Adapazarı alt bölgesinden gerçekleşen yurtdışı satışlar oransal olarak TR 42 Bölgesi ortalamasının üzerindedir. Adapazarı alt bölgesinde yurtdışı toplam satışların sektörel dağılımına bakacak olursak ilk 3 sırayı; otomobil ve benzeri araçların imalatı (%69,27), motorlu kara taşıtları için diğer parça ve aksesuarların imalatı (%9,98) ve belli bir mala tahsis edilmemiş mağazalarda gıda, içecek ve tütün toptan ticareti (%0,82) sektörleri almaktadır. Adapazarı alt bölgesi için yurtiçi toplam satışların sektörel dağılımında ise ilk 3 sırayı; elektrik enerjisi üretimi (%11,19), motorlu kara taşıtları için diğer parça ve aksesuarların imalatı (%10,85) ve otomobil ve benzeri araçların imalatı (%5,49) almaktadır.

Adapazarı ilçesinde halihazırda 56 banka şubesi faaliyet göstermektedir. Sakarya ilinde mevcut bulunan banka şubelerinin yaklaşık olarak üçte biri Adapazarı ilçesindedir.

7.6.2. AKYAZI İLÇESİ

Akyazı ilçesi, doğuda Hendek ve Bolu ilinin Mudurnu ilçesi, batıda Erenler ve Karapürçek ilçeleri, kuzeybatıda Adapazarı ilçesi, güneyde Bolu ilinin Göynük ilçesi,

güneybatıda Taraklı ilçesi ile komşudur. Denizden 43 metre yükseklikte olan Akyazı ilçesinin yüzölçümü 306 km² dir. Akyazı ilçesi yüzölçümü bakımından Sakarya ilinin %6,84'ünü oluşturmaktadır. Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemine göre Akyazı ilçesinin 2014 yılı itibari ile toplam nüfusu 84.865'dir. TÜİK istatistiklerine göre, 2014 yılı itibari ile, Akyazı ilçesi toplam tarım alanları 163.213,81 dekadır. Akyazı ilçesi, Sakarya ili toplam tarım alanlarının yaklaşık olarak %20'sini oluşturmaktadır (TÜİK).

Akyazı ilçesi ekonomisi genel olarak ormancılık ve tarıma dayalıdır. İlçede kerestecilik ve süt ürünleri önemli işkollarını oluşturmaktadır. Akyazı ilçesinin arazisi doğu ve güneyde dağlık, batı ve kuzeyde ise düz bir yapı göstermektedir. İlçenin batı kesiminde Akyazı Ovası yer almaktadır. İlçenin dağlık kesimlerinde genel olarak ormancılık ve hayvancılık yapılmaktadır. Akyazı ilçesinde yetiştirilen başlıca tarım ürünleri; pirinç, mısır, fasulye ve patatestir. Süt ürünleri fabrikası ilçe ekonomisinde önemli yer tutmaktadır. İlçe İstanbul'u Ankara'ya bağlayan ulaşım hattı üzerindedir. Bu konumu ile Akyazı gerek zirai gerekse sınai üretim açısından önemli bir pazara yakınlık avantajına sahiptir

TABLO 2: Akyazı İlçesi Ekonomi ve Tarım Göstergeleri

	AKYAZI	SAKARYA
2014 Yılı Nüfus	80.865	932.706
Yüzölçümü (km²)	306	4.817
2014 Yılı Tarım Alanları (Dekar)	163.213,81	1.807.978,21
2014 Yılı Tahıllar Ve Diğer Bitkisel Ürünler Üretimi (Ton)	116.873	1.385.456
2014 Yılı Sebze Üretimi (Ton)	2.525	194.521
2014 Yılı Meyveler, İçecek ve Baharat Bitkileri Üretimi (Ton)	7.764	232.871
2014 Yılı Süs Bitkileri Üretimi (Adet)	2.235.433	13.250
2014 Yılı Büyükbaş Hayvan Sayısı	21.346	179.990
2014 Yılı Küçükbaş Hayvan Sayısı	4.320	92.061
2014 Yılı Kümes Hayvanı Sayısı	942.920	24.021.665
2015 Yılı Banka Şube Sayısı	13	163
2012 Yılı Toplam Çalışan Sayısı	20.547	251.650
2012 Yılı Faaliyet Gösteren İşyeri Sayısı	1.604	22.535
2012 Yılı Toplam Mükellef Sayısı	8.237	100.952

Kaynak: MARKA Doğu Marmara Bölgesi İlçeleri Mevcut Durum Raporları 2013, TÜİK

MARKA (2013) raporuna göre, Akyazı ilçesi toplam çalışan sayısı 2012 yılı itibari ile 20.547'dir. Sakarya ili toplam çalışan sayısının yaklaşık olarak %8'i Akyazı ilçesinde çalışmaktadır. Akyazı ilçesi toplam çalışan sayısının yaklaşık olarak %55'i sanayi

işkolunda çalışmaktadır. Sanayi işkolunu yaklaşık %14 ile inşaat işkolu takip etmektedir. 2012 yılı itibariyle Akyazı ilçesinde faaliyet gösteren 1.604 işyeri vardır. Sakarya ili genelindeki toplam işyerlerinin yaklaşık olarak %7'si Akyazı ilçesinde bulunmaktadır. Akyazı ilçesinde mikro ölçekli işletme sayısı 1.569, küçük ölçekli işletme sayısı 31, orta ölçekli işletme sayısı 1, büyük ölçekli işletme sayısı ise 3'tür. Akyazı ilçesi gerçekleşen net satışların 2012 yılı için, yaklaşık olarak %15,16'ı yurtdışına, yaklaşık olarak %84,26'i de yurtiçine gerçekleştirmiştir. Akyazı ilçesinde yurtdışı toplam satışların sektörel dağılımına bakacak olursak 2012 yılı için ilk sırayı; %67,97 ile motorlu taşıtlar için ateşleme kablo takımları ve diğer kablo setleri ile ateşleme bujisi ve manyetosu, dinamo, manyetik volan, distribütör, ateşleme bobini, marş motoru, alternatör vb. imalatı sektörü almaktadır. Bunu %28,66 ile alüminyum kapı, pencere, bunların kasaları, kapı eşiği, panjur, vb. imalatı sektörü izlemektedir. Yurtiçi toplam satışların sektörel dağılımında 2012 yılı için ilk 3 sıraya bakacak olursak; ilk sırayı %12,26 ile karayolu ile şehirlerarası yük taşımacılığı (gıda, sıvı, kuru yük, vb.) sektörü, ikinci sırayı %11,81 ile motorlu taşıtlar için ateşleme kablo takımları ve diğer kablo setleri ile ateşleme bujisi ve manyetosu, dinamo, manyetik volan, distribütör, ateşleme bobini, marş motoru, alternatör vb. imalatı sektörü, üçüncü sırayı da %9,11 ile belirli bir mala tahsis edilmiş mağazalarda motorlu kara taşıtı ve motosiklet yakıtının (benzin, mazot, dizel, biodizel, LPG, CNG vb.) perakende ticaret sektörü almaktadır. Akyazı ilçesinde, 2012 yılı itibari ile, bünyesinde en çok işletme bulunduran sektör 299 işletme ile karayolu ile şehirlerarası yük taşımacılığı sektörüdür. Bu sektörde faaliyet gösteren işletmelerin 298 tanesi mikro ölçekli, 1 tanesi de orta ölçeklidir. Bu sektörü; 71 işletme ile bakkal ve marketlerde yapılan perakende ticaret sektörü ve 65 işletme ile şehir içi, banliyö ve kırsal alanlarda kara yolu ile personel, öğrenci, vb. grup taşımacılığı sektörleri takip etmektedir. Son iki sektörde faaliyet gösteren işletmelerin tümü mikro ölçeklidir.

Akyazı ilçesinde halihazırda toplam 13 banka şubesi faaliyet göstermektedir. MARKA (2013) raporuna göre, Akyazı ilçesi toplam vergi mükellefi sayısı 2012 yılı için 8.237'dir. Bunun 3.984'ü gelir vergisi, 354'ü de kurumlar vergisi mükellefidir.

7.6.3. ARİFİYE İLÇESİ

2008 yılında ilçe statüsüne kavuşan Arifiye, Adapazarı ilçesine 8 km mesafededir. Arifiye ilçesi, kuzeybatıda Serdivan ilçesi, batıda Sapanca ilçesi, güneyde Geyve ilçesi, doğuda Erenler ilçesi ile komşudur. İlçenin yüzölçümü yaklaşık olarak 80 km² dir ve Sakarya ili toplam yüzölçümünün %1,78'ini oluşturmaktadır. Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemine göre Arifiye ilçesinin 2014 yılı itibari ile toplam nüfusu 39.024'tür. TÜİK istatistiklerine göre, 2014 yılı itibari ile, Arifiye ilçesi toplam tarım alanları 25.453 dekadır. Arifiye ilçesi, Sakarya ili toplam tarım alanlarının yaklaşık olarak %1,4'ünü oluşturmaktadır (TÜİK).

TABLO 3: Arifiye İlçesi Ekonomi ve Tarım Göstergeleri

	ARİFİYE	SAKARYA
2014 Yılı Nüfus	39.024	932.706
Yüzölçümü (km ²)	80	4.817
2014 Yılı Tarım Alanları (Dekar)	25.453	1.807.978,21
2014 Yılı Tahıllar Ve Diğer Bitkisel Ürünler Üretimi (Ton)	24.654	1.385.456
2014 Yılı Sebze Üretimi (Ton)	733	194.521
2014 Yılı Meyveler, İçecek ve Baharat Bitkileri Üretimi (Ton)	2.549	232.871
2014 Yılı Süs Bitkileri Üretimi (Adet)	28.750.000	13.250
2014 Yılı Büyükbaş Hayvan Sayısı	3.201	179.990
2014 Yılı Küçükbaş Hayvan Sayısı	689	92.061
2014 Yılı Kümes Hayvanı Sayısı	610.000	24.021.665
2015 Yılı Banka Şube Sayısı	5	163
2012 Yılı Toplam Çalışan Sayısı	7.648	251.650
2012 Yılı Faaliyet Gösteren İşyeri Sayısı	560	22.535
2012 Yılı Toplam Mükellef Sayısı (Adapazarı Alt Bölgesi)	62.032	100.952

Kaynak: MARKA Doğu Marmara Bölgesi İlçeleri Mevcut Durum Raporları 2013, TÜİK

MARKA (2013) raporuna göre, Arifiye ilçesi toplam çalışan sayısı 2012 yılı itibari ile 7.648'dir ve Sakarya ili toplam çalışan sayısının yaklaşık olarak %3'ü Arifiye ilçesinde çalışmaktadır. Arifiye ilçesi toplam çalışan sayısının yaklaşık olarak %46'sı sanayi işkolunda çalışmaktadır. Sanayi işkolunu yaklaşık %23 ile inşaat işkolu takip etmektedir. 2012 yılı itibariyle Arifiye ilçesinde faaliyet gösteren 560 işyeri vardır. Sakarya ili genelindeki toplam işyerlerinin yaklaşık olarak %2,5'i Arifiye ilçesinde bulunmaktadır. Sakarya ilinde faaliyet gösteren 7 Organize Sanayi Bölgesi'nden biri olan, Sakarya 1. Organize Sanayi Bölgesi, konum olarak Arifiye ilçesindedir.

Arifiye ilçesinde halihazırda toplam 5 banka şubesi faaliyet göstermektedir. Arifiye ilçesi ile ilgili diğer göstergeler Adapazarı Alt Bölgesi göstergelerinin bir parçası olarak “Adapazarı Alt Bölgesi ve Adapazarı İlçesi” başlığı altında değerlendirilmiştir.

7.6.4. ERENLER İLÇESİ

2008 yılında ilçe statüsüne kavuşan Erenler, kuzeyde Adapazarı ilçesi, batıda Arifiye ilçesi, güneyde Geyve ilçesi, doğusunda Akyazı ilçesi, güneydoğusunda Karapürçek ilçesi ile komşudur. Erenler ilçesinin yüzölçümü 125 km² dir ve Sakarya ili toplam yüzölçümünün %2,79’unu oluşturmaktadır. Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemine göre Erenler ilçesinin 2014 yılı itibari ile toplam nüfusu 79,934’tür. TÜİK istatistiklerine göre, 2014 yılı itibari ile, Erenler ilçesi toplam tarım alanları 66.306 dekarıdır. Erenler ilçesi, Sakarya ili toplam tarım alanlarının %3,66’sını oluşturmaktadır (TÜİK).

TABLO 4: Erenler İlçesi Ekonomi ve Tarım Göstergeleri

	ERENLER	SAKARYA
2014 Yılı Nüfus	79.934	932.706
Yüzölçümü (km ²)	125	4.817
2014 Yılı Tarım Alanları (Dekar)	66.306	1.807.978,21
2014 Yılı Tahıllar Ve Diğer Bitkisel Ürünler Üretimi (Ton)	70.636	1.385.456
2014 Yılı Sebze Üretimi (Ton)	12.451	194.521
2014 Yılı Meyveler, İçecek ve Baharat Bitkileri Üretimi (Ton)	3.606	232.871
2014 Yılı Süs Bitkileri Üretimi (Adet)	1.007.426	13.250
2014 Yılı Büyükbaş Hayvan Sayısı	10.140	179.990
2014 Yılı Küçükbaş Hayvan Sayısı	937	92.061
2014 Yılı Kümes Hayvanı Sayısı	257.650	24.021.665
2015 Yılı Banka Şube Sayısı	17	163
2012 Yılı Toplam Çalışan Sayısı	5.697	251.650
2012 Yılı Faaliyet Gösteren İşyeri Sayısı	773	22.535
2012 Yılı Toplam Mükellef Sayısı (Adapazarı Alt Bölgesi)	62.032	100.952

Kaynak: MARKA Doğu Marmara Bölgesi İlçeleri Mevcut Durum Raporları 2013, TÜİK

MARKA (2013) raporuna göre, Erenler ilçesi toplam çalışan sayısı 2012 yılı itibari ile 5.697’dir ve Sakarya ili toplam çalışan sayısının yaklaşık olarak %2,3’ü Erenler ilçesinde çalışmaktadır. Erenler ilçesi toplam çalışan sayısının yaklaşık olarak %34’ü inşaat işkolunda çalışmaktadır. İnşaat işkolunu yaklaşık %32 ile sanayi işkolu ve yaklaşık %12 ile ticaret işkolu takip etmektedir.

Erenler ilçesinde halihazırda toplam 17 banka şubesi faaliyet göstermektedir.

Erenler ilçesi ile ilgili diğer göstergeler Adapazarı Alt Bölgesi göstergelerinin bir parçası olarak “Adapazarı Alt Bölgesi ve Adapazarı İlçesi” başlığı altında değerlendirilmiştir.

7.6.5. FERİZLİ İLÇESİ

Ferizli ilçesinin doğusunda Karasu ilçesi, batısında Kaynarca ilçesi, kuseyinde ve doğusunda Karasu ilçesi, güneyinde Söğütlü ilçesi, güneydoğusunda Hendek ilçesi yer almaktadır. Ferizli ilçesinin yüzölçümü 167 km² dir ve Sakarya ili toplam yüzölçümünün %3,73’ünü oluşturmaktadır. Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemine göre Ferizli ilçesinin 2014 yılı itibari ile toplam nüfusu 24.944’tür. TÜİK istatistiklerine göre, 2014 yılı itibari ile, Ferizli ilçesi toplam tarım alanları 99.380 dekarıdır. Ferizli ilçesi, Sakarya ili toplam tarım alanlarının %5,49’unu oluşturmaktadır (TÜİK).

Ferizli ilçesi ekonomisi genel olarak tarıma dayalıdır. İlçe Sakarya Ovası üzerinde bulunmaktadır. Sakarya Nehri’nin ilçe arazisinden geçmesi, ilçe tarımı açısından önemli bir sulama avantajı sağlamaktadır. Verimli arazi şartları ilçe ekonomisini sanayiden ziyade tarıma yöneltmiştir. İlçenin başlıca tarım ürünleri patates, şekerpancarı, tahıl ve mısırdır.

TABLO 5: Ferizli İlçesi Ekonomi ve Tarım Göstergeleri

	FERİZLİ	SAKARYA
2014 Yılı Nüfus	24.944	932.706
Yüzölçümü (km²)	167	4.817
2014 Yılı Tarım Alanları (Dekar)	99.380	1.807.978,21
2014 Yılı Tahıllar Ve Diğer Bitkisel Ürünler Üretimi (Ton)	70.012	1.385.456
2014 Yılı Sebze Üretimi (Ton)	1.097	194.521
2014 Yılı Meyveler, İçecek ve Baharat Bitkileri Üretimi (Ton)	6.195	232.871
2014 Yılı Süs Bitkileri Üretimi (Adet)	22.000	13.250
2014 Yılı Büyükbaş Hayvan Sayısı	13.687	179.990
2014 Yılı Küçükbaş Hayvan Sayısı	1.891	92.061
2014 Yılı Kümes Hayvanı Sayısı	1.855.320	24.021.665
2015 Yılı Banka Şube Sayısı	2	163
2012 Yılı Toplam Çalışan Sayısı	2.099	251.650
2012 Yılı Faaliyet Gösteren İşyeri Sayısı	344	22.535
2012 Yılı Toplam Mükellef Sayısı (Adapazarı Alt Bölgesi)	62.032	100.952

Kaynak: MARKA Doğu Marmara Bölgesi İlçeleri Mevcut Durum Raporları 2013, TÜİK

MARKA (2013) raporuna göre, Ferizli ilçesi toplam çalışan sayısı 2012 yılı itibari ile 2.099'dur ve Sakarya ili toplam çalışan sayısının yaklaşık olarak %0,83'ü Ferizli ilçesinde çalışmaktadır. Ferizli ilçesi toplam çalışan sayısının yaklaşık olarak %24'ü sanayi işkolunda çalışmaktadır. Sanayi işkolunu yaklaşık olarak %23 ile inşaat işkolu ve yaklaşık %11 ile madencilik ve taş ocakları işkolu takip etmektedir. İlçede 2012 yılı itibariyle 344 işyeri faaliyet göstermekte ve bu rakam Sakarya il genelindeki toplam işyeri içinde yaklaşık olarak %2'dir.

Sakarya ilinde faaliyet gösteren 7 Organize Sanayi Bölgesi'nden biri olan ve 2009 yılında kurulmuş, Ferizli Organize Sanayi Bölgesi, konum olarak Ferizli ilçesindedir. Ferizli ilçesinde halihazırda toplam 2 banka şubesi faaliyet göstermektedir.

Ferizli ilçesi ile ilgili diğer göstergeler Adapazarı Alt Bölgesi göstergelerinin bir parçası olarak "Adapazarı Alt Bölgesi ve Adapazarı İlçesi" başlığı altında değerlendirilmiştir.

7.6.6. GEYVE İLÇESİ

Geyve ilçesinin doğusunda Taraklı, Karapürçek, batısında Pamukova, kuzeyinde Adapazarı ve Sapanca, güneyinde ise Bilecik ilinin ilçeleri Osmaneli, Gölpazarı bulunmaktadır. İlçenin denizden yüksekliği 80 metredir. Yüzölçümü 666 km² olup ve Sakarya ili toplam yüzölçümünün %14,90' lik kısmını oluşturmaktadır. Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemine göre Sakarya ilinin Geyve ilçesinin 2014 yılı itibari ile toplam nüfusu 48.051'dir. TÜİK istatistiklerine göre, 2014 yılı itibari ile, Geyve ilçesi toplam tarım alanları 184.596 dekadır. Geyve ilçesi, Sakarya ili toplam tarım alanlarının %10,21'ini oluşturmaktadır (TÜİK).

Geyve ilçesi ekonomisi genel olarak tarıma dayalıdır. Geyve ilçesi arazisi genelde düzlük olmakla birlikte kuzey kesimleri dağlıktır. Arazi yapısı ve iklim özellikleri Geyve ilçesine önemli bir tarım potansiyeli sağlamıştır. İlçe tarımsal üretiminde meyvenin özel bir yeri vardır. İlçenin başlıca tarım ürünleri; üzüm, soğan, buğday, şekerpancarı, elma, armut ve patatestir. Bitkisel üretimin yanında; hayvancılık, ormancılık ve ipekböcekçiliği de ilçe ekonomisinde önemli yer tutmaktadır. Sakarya Nehri'nin ilçe sınırlarından geçmesi ilçe ziraatına önemli bir avantaj sağlamaktadır.

TABLO 6: Geyve İlçesi Ekonomi ve Tarım Göstergeleri

	GEYVE	SAKARYA
2014 Yılı Nüfus	48.051	932.706
Yüzölçümü (km²)	666	4.817
2014 Yılı Tarım Alanları (Dekar)	184.596	1.807.978,21
2014 Yılı Tahıllar Ve Diğer Bitkisel Ürünler Üretimi (Ton)	21.907	1.385.456
2014 Yılı Sebze Üretimi (Ton)	36.672	194.521
2014 Yılı Meyveler, İçecek ve Baharat Bitkileri Üretimi (Ton)	56.177	232.871
2014 Yılı Süs Bitkileri Üretimi (Adet)	756.000	13.250
2014 Yılı Büyükbaş Hayvan Sayısı	9.578	179.990
2014 Yılı Küçükbaş Hayvan Sayısı	16.284	92.061
2014 Yılı Kümes Hayvanı Sayısı	2.528.990	24.021.665
2015 Yılı Banka Şube Sayısı	6	163
2012 Yılı Toplam Çalışan Sayısı	8.203	251.650
2012 Yılı Faaliyet Gösteren İşyeri Sayısı	898	22.535
2012 Yılı Toplam Mükellef Sayısı	4.183	100.952

Kaynak: MARKA Doğu Marmara Bölgesi İlçeleri Mevcut Durum Raporları 2013, TÜİK

MARKA (2013) raporuna göre, Geyve ilçesi toplam çalışan sayısı 2012 yılı itibari ile 8.203'tür ve Sakarya ili toplam çalışan sayısının %3,21'i Geyve ilçesinde çalışmaktadır. İlçenin toplam çalışan sayısının yaklaşık olarak %24'u sanayi işkolunda çalışmaktadır. Sanayi işkolunu yaklaşık %17 ile inşaat işkolu takip etmektedir. İlçede 2012 yılı itibariyle 898 işyeri faaliyet göstermekte ve bu rakam Sakarya il genelindeki toplam işyeri içinde yaklaşık olarak %4'dur. Geyve ilçesinde mikro ölçekli işletme sayısı 795, küçük ölçekli işletme sayısı 18, orta ölçekli işletme sayısı 3, büyük ölçekli işletme yoktur. Geyve ilçesi gerçekleşen net satışların 2012 yılı için, yaklaşık olarak %0,18'i yurtdışına, yaklaşık olarak %97,50'si de yurtiçine gerçekleşmiştir. Geyve ilçesinde yurtdışı toplam satışların sektörel dağılımına bakacak olursak 2012 yılı için ilk sırayı; %15,50 ile bakkal ve marketlerde yapılan perakende ticaret sektörü almaktadır. Bunu %14 ile belirli bir mala tahsis edilmiş mağazalarda motorlu kara taşıtı ve motosiklet yakıtının imalatı sektörü izlemektedir. Yurtiçi toplam satışların sektörel dağılımında 2012 yılı için ilk 3 sıraya bakacak olursak; ilk sırayı %16,60 ile tarım, hayvancılık ve ormancılık makine ve ekipmanları ile aksam ve parçalarının toptan ticareti sektörü, ikinci sırayı %12,44 ile belirli bir mala tahsis edilmiş mağazalarda motorlu kara taşıtı ve motosiklet yakıtının (benzin, mazot, dizel, biodizel, LPG, CNG vb.) perakende ticaret sektörü, üçüncü sırayı da %7,47 ile bakkal ve marketlerde yapılan perakende ticaret

sektörü almaktadır. Geyve ilçesinde, 2012 yılı itibari ile, bünyesinde en çok işletme bulduran sektör 135 işletme ile karayolu ile şehirlerarası yük taşımacılığı (gıda, sıvı, kuru yük, vb.) sektörüdür. Bu sektörü; 48 işletme ile bakkal ve marketlerde yapılan perakende ticaret sektörü ve 46 işletme ile minibüs ve dolmuş ile yapılan şehir içi ve banliyö yolcu taşımacılığı sektörleri takip etmektedir. İlk üç sektörde faaliyet gösteren işletmelerin tümü mikro ölçeklidir.

Geyve ilçesinde halihazırda toplam 6 banka şubesi faaliyet göstermektedir. MARKA (2013) raporuna göre, Geyve ilçesi toplam vergi mükellefi sayısı 2012 yılı için 4.183'tür. Bunun 2.066'sı gelir vergisi, 203'ü de kurumlar vergisi mükellefidir.

7.6.7. HENDEK İLÇESİ

Hendek ilçesinin doğusunda Düzce ilinin Gümüşova ve Gölyaka ilçeleri, batısında Adapazarı ilçesi, kuzeyinde Kocaeli ve Karasu ilçeleri, güneyi ve güneybatısında Akyazı ilçesi bulunmaktadır. İlçeye bağlı 70 köy, 16 mahalle ve 3 belediye bulunmaktadır. Yüzölçümü 332 km² olup ve Sakarya ili toplam yüzölçümünün %14,69' lik kısmını oluşturmaktadır. Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemine göre Sakarya ilinin Hendek, ilçesinin 2014 yılı itibari ile toplam nüfusu 76.664'dür. TÜİK istatistiklerine göre, 2014 yılı itibari ile, Hendek ilçesi toplam tarım alanları 173.553 dekadır. Hendek ilçesi, Sakarya ili toplam tarım alanlarının yaklaşık olarak %10'unu oluşturmaktadır (TÜİK).

Hendek ilçesi arazi büyük ölçüde Hendek Ovası üzerinde bulunmaktadır. Hendek ilçesi ekonomik faaliyeti büyük oranda tarıma dayalıdır. Hendek ilçesinde yetiştirilen başlıca tarım ürünleri; mısır, buğday, şekerpancarı, patates, elma ve soğandır. İlçe ekonomisi için hayvancılık da önemli bir faaliyet alanıdır. Hendek ilçesi geniş ormanlık alanlara sahip olduğu için ilçede ormancılık faaliyetleri de gelişmiştir. İlçede orman ürünlerini işleyen çok sayıda mikro ve küçük ölçekte işletmeler mevcuttur. Hendek ilçesi İstanbul – Ankara karayolu üzerinde bulunduğundan dolayı önemli bir lokasyon avantajına sahiptir.

TABLO 7: Hendek İlçesi Ekonomi ve Tarım Göstergeleri

	HENDEK	SAKARYA
2014 Yılı Nüfus	76.664	932.706
Yüzölçümü (km²)	332	4.817
2014 Yılı Tarım Alanları (Dekar)	173.553	1.807.978,21
2014 Yılı Tahıllar Ve Diğer Bitkisel Ürünler Üretimi (Ton)	30.256	1.385.456
2014 Yılı Sebze Üretimi (Ton)	11.333	194.521
2014 Yılı Meyveler, İçecek ve Baharat Bitkileri Üretimi (Ton)	13.170	232.871
2014 Yılı Süs Bitkileri Üretimi (Adet)	1.232.000	13.250
2014 Yılı Büyükbaş Hayvan Sayısı	15.205	179.990
2014 Yılı Küçükbaş Hayvan Sayısı	3.729	92.061
2014 Yılı Kümes Hayvanı Sayısı	3.286.950	24.021.665
2015 Yılı Banka Şube Sayısı	13	163
2012 Yılı Toplam Çalışan Sayısı	22.175	251.650
2012 Yılı Faaliyet Gösteren İşyeri Sayısı	1.676	22.535
2012 Yılı Toplam Mükellef Sayısı	7.162	100.952

Kaynak: MARKA Doğu Marmara Bölgesi İlçeleri Mevcut Durum Raporları 2013, TÜİK

MARKA (2013) raporuna göre, Hendek ilçesi toplam çalışan sayısı 2012 yılı itibari ile 22.175'dir ve Sakarya ili toplam çalışan sayısının yaklaşık olarak %9'u Hendek ilçesinde çalışmaktadır. İlçenin toplam çalışan sayısının yaklaşık olarak %44'u sanayi işkolunda çalışmaktadır. Sanayi işkolunu yaklaşık %16,5 ile inşaat işkolu takip etmektedir. İlçede 2012 yılı itibariyle 1.676 işyeri faaliyet göstermekte ve bu rakam Sakarya il genelindeki toplam işyeri içinde yaklaşık olarak %8'dir. Hendek ilçesinde mikro ölçekli işletme sayısı 1.351, küçük ölçekli işletme sayısı 30, orta ölçekli işletme sayısı 5, büyük ölçekli işletme sayısı 1'dir. Hendek ilçesi gerçekleşen net satışların 2012 yılı için, yaklaşık olarak %8,70'i yurtdışına, yaklaşık olarak %90,90'ı da yurtiçine gerçekleştirmiştir. Hendek ilçesinde yurtdışı toplam satışların sektörel dağılımına bakacak olursak 2012 yılı için ilk sırayı; %51,31 ile çikolata ve kakao içeren şekerlemelerin imalatı sektörü almaktadır. Bunu %15,07 ile çelikten/demirden yapılmış tüp, boru, içi boş profiller ve ilgili bağlantı parçalarının imalatı sektörü izlemektedir. Yurtiçi toplam satışların sektörel dağılımında 2012 yılı için ilk 3 sıraya bakacak olursak; ilk sırayı %11,60 ile kavrulmuş, tuzlanmış vb. şekilde işlem görmüş sert kabuklu yemişler ile bu meyvelerin püre ve ezmeleri sektörü, ikinci sırayı %10,89 ile belirli karayolu ile şehirler arası yük taşımacılığı (gıda, sıvı, kuru yük, vb.) sektörü, üçüncü sırayı da %7,57 ile su toptan ticareti (su istasyonları dahil) ticareti sektörü almaktadır. Hendek ilçesinde, 2012 yılı itibari ile, bünyesinde en çok işletme bulunduran sektör 270 işletme ile karayolu ile

şehirlerarası yük taşımacılığı (gıda, sıvı, kuru yük, vb.)sektörüdür. Bu sektörde faaliyet gösteren işletmelerin 267 tanesi mikro ölçekli, 3 tanesi de küçük ölçeklidir Bu sektörü; 104 işletme ile minibüs ve dolmuş ile yapılan şehir içi ve banliyö yolcu taşımacılığı sektörü ve 65 işletme bakkal ve marketlerde yapılan perakende ticaret sektörleri takip etmektedir. Son iki sektörde faaliyet gösteren işletmelerin tümü mikro ölçeklidir.

Sakarya ilinde faaliyet gösteren 7 Organize Sanayi Bölgesi'nden biri olan ve 1997 yılında kurulmuş, Sakarya 2. Organize Sanayi Bölgesi, konum olarak Hendek ilçesindedir. Hendek ilçesinde halihazırda toplam 13 banka şubesi faaliyet göstermektedir. MARKA (2013) raporuna göre, Hendek ilçesi toplam vergi mükellefi sayısı 2012 yılı için 7.162'dir. Bunun 3.309'u gelir vergisi, 408'i de kurumlar vergisi mükellefidir.

7.6.8. KARAPÜRÇEK İLÇESİ

Sakarya ilinin güneydoğusunda yer alan Karapürçek ilçesinin batısında Erenler ilçesi, doğu, güneydoğu, ve kuzeydoğusunda Akyazı ilçesi, güneybatısında Geyve ilçesi, güneyinde Taraklı ilçesi bulunmaktadır. İlçeye bağlı 8 köy, 7 mahalle bulunmaktadır. Yüzölçümü 118 km² olup ve Sakarya ili toplam yüzölçümünün %2,63' lük kısmını oluşturmaktadır. Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemine göre Sakarya ilinin Karapürçek, ilçesinin 2014 yılı itibari ile toplam nüfusu 12.373'tür. TÜİK istatistiklerine göre, 2014 yılı itibari ile, Karapürçek ilçesi toplam tarım alanları 29.503 dekadır. Karapürçek ilçesi, Sakarya ili toplam tarım alanlarının yaklaşık olarak %2'sini oluşturmaktadır (TÜİK).

Karapürçek ilçesinin ekonomisi büyük oranda tarım ve ormancılığa dayanır. Karapürçek ilçesi, Samanlı dağı eteklerine kurulmuştur ve arazisi dalgalı düzlüklerden oluşmaktadır. İlçenin başlıca tarım ürünleri pirinç, mısır, fasulye ve patatestir. İlçenin dağlık kesimlerinde başlıca ekonomik faaliyet alanı hayvancılık ve ormancılıktır.

TABLO 8: Karapürçek İlçesi Ekonomi ve Tarım Göstergeleri

	KARAPÜRÇEK	SAKARYA
2014 Yılı Nüfus	12.373	932.706
Yüzölçümü (km ²)	118	4.817

2014 Yılı Tarım Alanları (Dekar)	29.503	1.807.978,21
2014 Yılı Tahıllar Ve Diğer Bitkisel Ürünler Üretimi (Ton)	5.126	1.385.456
2014 Yılı Sebze Üretimi (Ton)	440	194.521
2014 Yılı Meyveler, İçecek ve Baharat Bitkileri Üretimi (Ton)	2.764	232.871
2014 Yılı Süs Bitkileri Üretimi (Adet)	2.500	13.250
2014 Yılı Büyükbaş Hayvan Sayısı	4.133	179.990
2014 Yılı Küçükbaş Hayvan Sayısı	2.096	92.061
2014 Yılı Kümes Hayvanı Sayısı	415.323	24.021.665
2015 Yılı Banka Şube Sayısı	2	163
2012 Yılı Toplam Çalışan Sayısı	2.670	251.650
2012 Yılı Faaliyet Gösteren İşyeri Sayısı	105	22.535
2012 Yılı Toplam Mükellef Sayısı	769	100.952

Kaynak: MARKA Doğu Marmara Bölgesi İlçeleri Mevcut Durum Raporları 2013, TÜİK

MARKA (2013) raporuna göre, Karapürçek ilçesi toplam çalışan sayısı 2012 yılı itibari ile 2.670'tir ve Sakarya ili toplam çalışan sayısının yaklaşık olarak %1'i Karapürçek ilçesinde çalışmaktadır. İlçenin toplam çalışan sayısının %67,23'u inşaat işkolunda çalışmaktadır. İnşaat işkolunu yaklaşık %20 ile sanayi işkolu takip etmektedir. İlçede 2012 yılı itibariyle 105 işyeri faaliyet göstermekte ve bu rakam Sakarya il genelindeki toplam işyeri içinde yaklaşık olarak %0,5'dir. Karapürçek ilçesinde mikro ölçekli işletme sayısı 123, küçük ölçekli işletme sayısı 3'tür; orta ve büyük ölçekli işletme bulunmamaktadır. Karapürçek ilçesi gerçekleşen net satışların 2012 yılı için, yaklaşık olarak %0,02'si yurtdışına, yaklaşık olarak %99,29'u da yurtiçine gerçekleşmiştir. Karapürçek ilçesinde yurtdışı toplam satışların sektörel dağılımına bakacak olursak 2012 yılı için %100'ünü kara yolu ile şehirlerarası yük taşımacılığı sektörü almaktadır. Yurtiçi toplam satışların sektörel dağılımında 2012 yılı için ilk 3 sıraya bakacak olursak; ilk sırayı %21,44 ile karayolu ile şehirlerarası yük taşımacılığı (gıda, sıvı, kuru yük, vb.) sektörü, ikinci sırayı %13,32 ile fındık, antep fıstığı, yer fıstığı ve ceviz toptan ticareti (kavrulmuş olanlar hariç) sektörü, üçüncü sırayı da 11,68 ile belirli bir mala tahsis edilmiş mağazalarda hububat, un ve zahire ürünleri perakende ticaret sektörü almaktadır. Karapürçek ilçesinde, 2012 yılı itibari ile, bünyesinde en çok işletme bulunduran sektör 35 işletme ile karayolu ile şehirlerarası yük taşımacılığı sektörüdür. Bu sektörü; 10 işletme ile minibüs ve dolmuş ile yapılan şehir içi banliyö yolcu taşımacılığı sektörü ve 7 işletme ile bakkal ve marketlerde yapılan perakende ticaret sektörü takip etmektedir. İlk üç sektörde faaliyet gösteren işletmelerin tümü mikro ölçeklidir.

Karapürçek ilçesinde halihazırda toplam 2 banka şubesi faaliyet göstermektedir. MARKA (2013) raporuna göre, Karapürçek ilçesi toplam vergi mükellefi sayısı 2012 yılı için 769'dur. Bunun 410'u gelir vergisi, 32'si de kurumlar vergisi mükellefidir.

7.6.9. KARASU İLÇESİ

Sakarya ilinin güneydoğusunda yer alan Karasu ilçesinin batısında Sakarya merkez ilçesi ve Kaynarca ilçesi, doğusunda Düzce ve Bolu illeri, güneyinde Hendek ilçesi, kuzeyinde ise Karadeniz bulunmaktadır. İlçenin denizden yüksekliği 31 metredir. Yüzölçümü 405 km² olup ve Sakarya ili toplam yüzölçümünün %9,05' lik kısmını oluşturmaktadır. Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemine göre Sakarya ilinin Karasu, ilçesinin 2014 yılı itibari ile toplam nüfusu 57.008'dir. TÜİK istatistiklerine göre, 2014 yılı itibari ile, Karasu ilçesi toplam tarım alanları 252.196 dekadır. Karasu ilçesi, Sakarya ili toplam tarım alanlarının yaklaşık olarak %14'ünü oluşturmaktadır (TÜİK).

Karasu ilçesi ekonomik faaliyeti genel olarak tarıma dayanmaktadır. Karasu ilçesi arazisi dalgalı düzlüklerden oluşmaktadır. İlçenin başlıca tarım ürünleri; fındık, mısır, ayçiçeği ve patatestir. İlçe Karadeniz kıyısında bulunduğu için balıkçılık bir diğer önemli faaliyet alanıdır. Ayrıca ormanlık alanlar bakımından zengin olan ilçede önemli sayılabilecek ölçüde ormancılık faaliyeti mevcuttur. İlçe Sakarya Nehri ve Acarlar Gölü gibi önemli su kaynaklarına sahiptir. Bu kaynaklar ilçenin tarımsal konumunu güçlendirmektedir. Bunların dışında Karasu ilçesi, Sakarya ilinin önemli turizm merkezlerinden biridir.

TABLO 9: Karasu İlçesi Ekonomi ve Tarım Göstergeleri

	KARASU	SAKARYA
2014 Yılı Nüfus	57.008	932.706
Yüzölçümü (km ²)	31	4.817
2014 Yılı Tarım Alanları (Dekar)	252.196	1.807.978,21
2014 Yılı Tahıllar Ve Diğer Bitkisel Ürünler Üretimi (Ton)	122.984	1.385.456
2014 Yılı Sebze Üretimi (Ton)	5.940	194.521
2014 Yılı Meyveler, İçecek ve Baharat Bitkileri Üretimi (Ton)	37.320	232.871
2014 Yılı Süs Bitkileri Üretimi (Adet)		13.250
2014 Yılı Büyükbaş Hayvan Sayısı	16.704	179.990
2014 Yılı Küçükbaş Hayvan Sayısı	2.165	92.061
2014 Yılı Kümes Hayvanı Sayısı	1.682.130	24.021.665
2015 Yılı Banka Şube Sayısı	13	163

2012 Yılı Toplam Çalışan Sayısı	9.298	251.650
2012 Yılı Faaliyet Gösteren İşyeri Sayısı	1.275	22.535
2012 Yılı Toplam Mükellef Sayısı	4.960	100.952

Kaynak: MARKA Doğu Marmara Bölgesi İlçeleri Mevcut Durum Raporları 2013, TÜİK

MARKA (2013) raporuna göre, Karasu ilçesi toplam çalışan sayısı 2012 yılı itibari ile 9.298'dir ve Sakarya ili toplam çalışan sayısının yaklaşık olarak %4'u Karasu ilçesinde çalışmaktadır. İlçenin toplam çalışan sayısının yaklaşık olarak %50'si inşaat işkolunda çalışmaktadır. İnşaat işkolunu yaklaşık %9,50 ile sanayi işkolu takip etmektedir. İlçede 2012 yılı itibariyle 1.275 işyeri faaliyet göstermekte ve bu rakam Sakarya il genelindeki toplam işyeri içinde yaklaşık olarak %6'dır.

Karasu ilçesinde mikro ölçekli işletme sayısı 972, küçük ölçekli işletme sayısı 29, orta ölçekli işletme sayısı 2, büyük ölçekli işletme ise bulunmamaktadır. Karasu ilçesi gerçekleşen net satışların 2012 yılı için, yaklaşık olarak %0,55'i yurtdışına, yaklaşık olarak %98,20'si de yurtiçine gerçekleşmiştir. Karasu ilçesinde yurtdışı toplam satışların sektörel dağılımına bakacak olursak 2012 yılı için ilk sırayı; %58,33 ile belirli bir mala tahsis edilmiş mağazalarda motorlu kara taşıtı ve motosiklet yakıtının (benzin, mazot, dizel, biodizel, LPG, CNG vb.) perakende ticaret almaktadır. Bunu %36,60 ile bakkal ve marketlerde yapılan perakende ticaret sektörü izlemektedir. Yurtiçi toplam satışların sektörel dağılımında 2012 yılı için ilk 3 sıraya bakacak olursak; ilk sırayı %24,98 ile fındık, antep fıstığı, yer fıstığı ve ceviz toptan ticareti (kavrulmuş olanlar hariç) sektörü, ikinci sırayı %13,46 ile belirli bir mala tahsis edilmiş mağazalarda motorlu kara taşıtı ve motosiklet yakıtının (benzin, mazot, dizel, biodizel, LPG, CNG vb.) perakende ticaret sektörü, üçüncü sırayı da %10,80 ile ikamet amaçlı binaların inşaatı sektörü almaktadır. Karasu ilçesinde, 2012 yılı itibari ile, bünyesinde en çok işletme bulunduran sektör 111 işletme ikamet amaçlı binaların inşaatı (müstakil konutlar, birden çok ailenin oturduğu binalar, gökdelenler) sektörüdür. Bu sektörde faaliyet gösteren işletmelerin 102 tanesi mikro ölçekli, 7 tanesi de küçük, 2 tanesi de orta ölçeklidir. Bu sektörü; 57 işletme ile bakkal ve marketlerde yapılan perakende ticaret sektörü; bu sektörde faaliyet gösteren işletmelerin 56 tanesi mikro ölçekli, 1 tanesi de küçük ölçeklidir ve 49 işletme ile gayrimenkul acentelerinin faaliyetleri sektörü takip etmektedir ve sektördeki işletmelerin hepsi mikro ölçeklidir.

Sakarya ilinde faaliyet gösteren 7 Organize Sanayi Bölgesi'nden biri olan ve 2007 yılında kurulmuş, Karasu Organize Sanayi Bölgesi, konum olarak Karasu ilçesindedir. Karasu ilçesinde halihazırda toplam 13 banka şubesi faaliyet göstermektedir. MARKA (2013) raporuna göre, Karasu ilçesi toplam vergi mükellefi sayısı 2012 yılı için 4.960'dır. Bunun 2.363'ü gelir vergisi, 250'si de kurumlar vergisi mükellefidir.

7.6.10. KAYNARCA İLÇESİ

Sakarya ilinin Kaynarca ilçesinin doğusunda Karasu, batısında Kocaeli ilinin Kandıra ilçesi, güneyinde Adapazarı ilçesi ve kuzeyinde Karadeniz bulunmaktadır. İlçenin denizden yüksekliği 50 metredir. Yüzölçümü 332 km² olup ve Sakarya ili toplam yüzölçümünün %7,42' lik kısmını oluşturmaktadır. Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemine göre Sakarya ilinin Kaynarca, ilçesinin 2014 yılı itibari ile toplam nüfusu 23.297'dir. TÜİK istatistiklerine göre, 2014 yılı itibari ile, Kaynarca ilçesi toplam tarım alanları 174.840 dekadır. Kaynarca ilçesi, Sakarya ili toplam tarım alanlarının yaklaşık olarak %10'unu oluşturmaktadır (TÜİK).

Kaynarca ilçesi ekonomisi büyük oranda tarıma dayanmaktadır. İlçe arazisi dalgalı düzlüklerden oluşmuştur. Acarlar Gölü'nün bir bölümü Kaynarca ilçesi sınırları içerisinde kalmaktadır. İlçede yetiştirilen başlıca tarım ürünleri; şekerpancarı, buğday ve mısırdır. İlçede ayrıca az miktarda ayçiçeği, fındık, patates, elma ve arpa yetiştirilmektedir. İlçede hayvancılık bir diğer önemli ekonomik faaliyet alanıdır. İlçede küçükbaş ve büyükbaş hayvan yetiştirilmektedir.

TABLO 10: Kaynarca İlçesi Ekonomi ve Tarım Göstergeleri

	KAYNARCA	SAKARYA
2014 Yılı Nüfus	23.297	932.706
Yüzölçümü (km ²)	332	4.817
2014 Yılı Tarım Alanları (Dekar)	174.840	1.807.978,21
2014 Yılı Tahıllar Ve Diğer Bitkisel Ürünler Üretimi (Ton)	331.831	1.385.456
2014 Yılı Sebze Üretimi (Ton)	21.652	194.521
2014 Yılı Meyveler, İçecek ve Baharat Bitkileri Üretimi (Ton)	4.758	232.871
2014 Yılı Süs Bitkileri Üretimi (Adet)		13.250
2014 Yılı Büyükbaş Hayvan Sayısı	28.354	179.990
2014 Yılı Küçükbaş Hayvan Sayısı	4.101	92.061

2014 Yılı Kumes Hayvanı Sayısı	5.046.845	24.021.665
2015 Yılı Banka Şube Sayısı	3	163
2012 Yılı Toplam Çalışan Sayısı	3.081	251.650
2012 Yılı Faaliyet Gösteren İşyeri Sayısı	400	22.535
2012 Yılı Toplam Mükellef Sayısı	2.292	100.952

Kaynak: MARKA Doğu Marmara Bölgesi İlçeleri Mevcut Durum Raporları 2013, TÜİK

MARKA (2013) raporuna göre, Kaynarca ilçesi toplam çalışan sayısı 2012 yılı itibari ile 3.081'dir ve Sakarya ili toplam çalışan sayısının yaklaşık olarak %1,50'lik kısmı Kaynarca ilçesinde çalışmaktadır. İlçenin toplam çalışan sayısının yaklaşık olarak %33'u sanayi işkolunda çalışmaktadır. Sanayi işkolunu yaklaşık %23 ile inşaat işkolu takip etmektedir. İlçede 2012 yılı itibariyle 400 işyeri faaliyet göstermekte ve bu rakam Sakarya il genelindeki toplam işyeri içinde yaklaşık olarak %2'dir. Kaynarca ilçesinde mikro ölçekli işletme sayısı 377, küçük ölçekli işletme sayısı 5, orta ölçekli işletme ve büyük ölçekli işletme bulunmamaktadır. Kaynarca ilçesi gerçekleşen net satışların 2012 yılı için, yaklaşık olarak %2,25'i yurtdışına, yaklaşık olarak %97,30'u de yurtiçine gerçekleştirmiştir. Kaynarca ilçesinde yurtdışı toplam satışların sektörel dağılımına bakacak olursak 2012 yılı için sadece iki sektör yer almaktadır; bunlar %96,45 ile kümes hayvanlarının yetiştirilmesi (Tavuk, hindi, ördek, kaz ve beç tavuğu vb.) sektörü ve %3,55 ile yumurta ve yumurta ürünleri toptan ticareti sektörüdür. Yurtiçi toplam satışların sektörel dağılımında 2012 yılı için ilk 3 sıraya bakacak olursak; ilk sırayı %42,41 ile kümes hayvanlarının yetiştirilmesi (Tavuk, hindi, ördek, kaz ve beç tavuğu vb.) sektörü, ikinci sırayı %10,39 ile belirli bir mala tahsis edilmiş mağazalarda motorlu kara taşıtı ve motosiklet yakıtının (benzin, mazot, dizel, biodizel, LPG, CNG vb.) perakende ticaret sektörü, üçüncü sırayı %9,76 ile da yumurta ve yumurta ürünleri toptan ticareti almaktadır. Kaynarca ilçesinde, 2012 yılı itibari ile, bünyesinde en çok işletme bulunduran sektör 50 işletme ile karayolu ile şehirlerarası yük taşımacılığı sektörüdür. Bu sektörde faaliyet gösteren işletmelerin tümü mikro ölçeklidir. Bu sektörü; 26'sı mikro, 2'si küçük ölçekli olmak üzere 28 işletme ile kümes hayvanlarının yetiştirilmesi (tavuk, hindi, ördek, kaz ve beç tavuğu vb.) ticareti sektörü ve 24 mikro ölçekli işletme ile minibüs ve dolmuş ile yapılan şehir içi ve banliyö yolcu taşımacılığı sektörü takip etmektedir.

Kaynarca OSB'nin kuruluş çalışmaları mayıs 2006' da başlamış olup, temmuz 2006'da Sakarya Valiliğine dosyası sunulmuştur. Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'na onaylatmak

üzere sunulan dosya halen bekleme aşamasındadır. Kaynarca ilçesinde halihazırda toplam 3 banka şubesi faaliyet göstermektedir.

MARKA (2013) raporuna göre, Kaynarca ilçesi toplam vergi mükellefi sayısı 2012 yılı için 2.292'dir. Bunun 958'i gelir vergisi, 107'si de kurumlar vergisi mükellefidir.

7.6.11. KOCAALİ İLÇESİ

Kocaali ilçesinin güneyinde Hendek ilçesi, doğusunda Bolunun ilçeleri Akçakoca ve Cumaova, kuzeyinde Karadeniz ve batısında da Karasu ilçesi bulunmaktadır. Kocaali ilçesinin yüzölçümü 259 km² dir ve Sakarya ili toplam yüzölçümünün %5,80'ini oluşturmaktadır. Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemine göre Kocaali ilçesinin 2014 yılı itibari ile toplam nüfusu 21.800' dür. TÜİK istatistiklerine göre, 2014 yılı itibari ile, Kocaali ilçesi toplam tarım alanları 178.456 dekadır. Kocaali ilçesi, Sakarya ili toplam tarım alanlarının yaklaşık olarak %10'unu oluşturmaktadır (TÜİK).

Kocaali ilçesi ekonomik açıdan büyük ölçüde tarıma dayanmaktadır. Kocaali ilçesi arazisi genel olarak düzlüklerden oluşmaktadır. İlçede yetiştirilen başlıca tarımsal ürünler; ayçiçeği, fındık ve patatestir. Kocaali ilçesi ekonomisinde hayvancılık önemli bir yer tutmaktadır. Ayrıca ilçenin Karadeniz'e kıyısı olduğundan balıkçılık bir diğer önemli ekonomik faaliyettir.

TABLO 11: Kocaali İlçesi Ekonomi ve Tarım Göstergeleri

	KOCAALİ	SAKARYA
2014 Yılı Nüfus	21.800	932.706
Yüzölçümü (km ²)	259	4.817
2014 Yılı Tarım Alanları (Dekar)	178.456	1.807.978,21
2014 Yılı Tahıllar Ve Diğer Bitkisel Ürünler Üretimi (Ton)	5.273	1.385.456
2014 Yılı Sebze Üretimi (Ton)	2.123	194.521
2014 Yılı Meyveler, İçecek ve Baharat Bitkileri Üretimi (Ton)	16.422	232.871
2014 Yılı Süs Bitkileri Üretimi (Adet)	8.000	13.250
2014 Yılı Büyükbaş Hayvan Sayısı	5.475	179.990
2014 Yılı Küçükbaş Hayvan Sayısı	638	92.061
2014 Yılı Kümes Hayvanı Sayısı	760.069	24.021.665
2015 Yılı Banka Şube Sayısı	4	163
2012 Yılı Toplam Çalışan Sayısı	1.749	251.650
2012 Yılı Faaliyet Gösteren İşyeri Sayısı	294	22.535
2012 Yılı Toplam Mükellef Sayısı	2.823	100.952

Kaynak: MARKA Doğu Marmara Bölgesi İlçeleri Mevcut Durum Raporları 2013, TÜİK

MARKA (2013) raporuna göre, Kocaali ilçesi toplam çalışan sayısı 2012 yılı itibari ile 1.749'dir ve Sakarya ili toplam çalışan sayısının yaklaşık olarak %1'i Kocaali ilçesinde çalışmaktadır. İlçenin toplam çalışan sayısının yaklaşık olarak %34'ü inşaat işkolunda çalışmaktadır. İnşaat işkolunu yaklaşık %23 ile sanayi işkolu takip etmektedir. İlçede 2012 yılı itibariyle 294 işyeri faaliyet göstermekte ve bu rakam Sakarya il genelindeki toplam işyeri içinde %1,3'dur. Kocaali ilçesinde mikro ölçekli işletme sayısı 302, küçük ölçekli işletme sayısı 1, orta ölçekli işletme ve büyük ölçekli işletme bulunmamaktadır. Kocaali ilçesi gerçekleşen net satışların 2012 yılı için, yaklaşık olarak %0,01'i yurtdışına, yaklaşık olarak %98,57'i de yurtiçine gerçekleştirmiştir. Kocaali ilçesinde yurtdışı toplam satışların sektörel dağılımına bakacak olursak 2012 yılı satışlarının tamamı fındık, antep fıstığı, yer fıstığı ve ceviz toptan ticareti (kavrulmuş olanlar hariç) sektöründe gerçekleşmiştir. Yurtiçi toplam satışların sektörel dağılımında 2012 yılı için ilk 3 sıraya bakacak olursak; ilk sırayı %46,20 ile fındık, antep fıstığı, yer fıstığı ve ceviz toptan ticareti (kavrulmuş olanlar hariç) sektörü, ikinci sırayı %12,81 ile belirli bir mala tahsis edilmiş mağazalarda motorlu kara taşıtı ve motosiklet yakıtının (benzin, mazot, dizel, biodizel, LPG, CNG vb.) perakende ticaret sektörü, üçüncü sırayı da %4,16 ile bakkal ve marketlerde yapılan perakende ticaret sektörü almaktadır. Kocaali ilçesinde, 2012 yılı itibari ile, bünyesinde en çok işletme bulunduran sektör 32 işletme ile fındık, antep fıstığı, yer fıstığı ve ceviz toptan ticareti sektörüdür. Bu sektörü; 20 işletme ile bakkal ve marketlerde yapılan perakende ticaret sektörü ve 11 işletme ile diğer lokanta ve restoranların (içkili ve içkisiz) faaliyetleri sektörleri takip etmektedir. İlk üç sektörde faaliyet gösteren işletmelerin tümü mikro ölçeklidir.

Kocaali ilçesinde halihazırda toplam 4 banka şubesi faaliyet göstermektedir. MARKA (2013) raporuna göre, Kocaali ilçesi toplam vergi mükellefi sayısı 2012 yılı için 2.823'dir. Bunun 1.449'u gelir vergisi, 130'u da kurumlar vergisi mükellefidir.

7.6.12. PAMUKOVA İLÇESİ

Pamukova ilçesinin güneyinde Bilecik ili Osmaneli ilçesi, doğusunda Geyve ilçesi, kuzeyinde Sapanca ve İzmit ve batısında da Bursa ili İznik ilçesi bulunmaktadır. Pamukova ilçesinin yüzölçümü 280 km² dir ve Sakarya ili toplam yüzölçümünün %6,26'sını oluşturmaktadır. Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemine göre Pamukova

ilçesinin 2014 yılı itibari ile toplam nüfusu 28.309' dur. TÜİK istatistiklerine göre, 2014 yılı itibari ile, Pamukova ilçesi toplam tarım alanları 73.029 dekar'dır. Pamukova ilçesi, Sakarya ili toplam tarım alanlarının yaklaşık olarak %4'ünü oluşturmaktadır (TÜİK).

Pamukova ilçesi ana ekonomik faaliyet konusu tarımdır. İlçe arazisini Sakarya Vadisi'ndeki geniş düzlük meydana getirmiştir. İlçede yetiştirilen başlıca tarım ürünleri; patates, soğan, üzüm, şekerpancarı, elma ve armuttur. İlçe arazisinden geçen Sakarya Nehri zirai üretim açısından önemli bir avantaj sağlamaktadır. Ayrıca, Pamukova ilçesinde hayvancılık faaliyetleri de gelişmiştir. İlçede küçükbaş ve büyükbaş hayvan yetiştirilmektedir.

TABLO 12: Pamukova İlçesi Ekonomi ve Tarım Göstergeleri

	PAMUKOVA	SAKARYA
2014 Yılı Nüfus	28.309	932.706
Yüzölçümü (km ²)	280	4.817
2014 Yılı Tarım Alanları (Dekar)	73.029	1.807.978,21
2014 Yılı Tahıllar Ve Diğer Bitkisel Ürünler Üretimi (Ton)	15.731	1.385.456
2014 Yılı Sebze Üretimi (Ton)	51.808	194.521
2014 Yılı Meyveler, İçecek ve Baharat Bitkileri Üretimi (Ton)	44.354	232.871
2014 Yılı Süs Bitkileri Üretimi (Adet)	3.910.000	13.250
2014 Yılı Büyükbaş Hayvan Sayısı	4.379	179.990
2014 Yılı Küçükbaş Hayvan Sayısı	12.562	92.061
2014 Yılı Kümes Hayvanı Sayısı	978.000	24.021.665
2015 Yılı Banka Şube Sayısı	6	163
2012 Yılı Toplam Çalışan Sayısı	7.880	251.650
2012 Yılı Faaliyet Gösteren İşyeri Sayısı	757	22.535
2012 Yılı Toplam Mükellef Sayısı	3.227	100.952

Kaynak: MARKA Doğu Marmara Bölgesi İlçeleri Mevcut Durum Raporları 2013, TÜİK

MARKA (2013) raporuna göre, Pamukova ilçesi toplam çalışan sayısı 2012 yılı itibari ile 7.880'dir ve Sakarya ili toplam çalışan sayısının yaklaşık olarak %3'u Pamukova ilçesinde çalışmaktadır. İlçenin toplam çalışan sayısının yaklaşık olarak %26'ü sanayi işkolunda çalışmaktadır. Sanayi işkolunu yaklaşık %22 ile inşaat işkolu takip etmektedir. İlçede 2012 yılı itibariyle 757 işyeri faaliyet göstermekte ve bu rakam Sakarya il genelindeki toplam işyeri içinde %3,35'dir. Pamukova ilçesinde mikro ölçekli işletme sayısı 637, küçük ölçekli işletme sayısı 7, orta ölçekli işletme sayısı 2, büyük ölçekli işletme ise bulunmamaktadır. Pamukova ilçesi gerçekleşen net satışların 2012 yılı için, %2,15'i yurtdışına, %97,18'i de yurtiçine gerçekleşmiştir. Akyazı

ilçesinde yurtdışı toplam satışların sektörel dağılımına bakacak olursak 2012 yılı için, %15,62 ile orman yetiştirmek için fidan ve tohum üretimi sektörü ve %0,01 ile karayolu ile şehirler arası yük taşımacılığı (gıda, sıvı, kuru yük, vb.) sektörü yer almaktadır. Yurtiçi toplam satışların sektörel dağılımında 2012 yılı için ilk 3 sıraya bakacak olursak; ilk sırayı %15,29 ile belirli bir mala tahsis edilmiş mağazalarda motorlu kara taşıtı ve motosiklet yakıtının (benzin, mazot, dizel, biodizel, LPG, CNG vb.) perakende ticaret sektörü, ikinci sırayı %13,18 ile karayolu ile şehirlerarası yük taşımacılığı (gıda, sıvı, kuru yük, vb.) sektörü, üçüncü sırayı da %9,56 ile belirli bir mala tahsis edilmiş mağazalarda hububat, un ve zahire ürünleri perakende ticareti sektörü yer almaktadır. Pamukova ilçesinde, 2012 yılı itibari ile, bünyesinde en çok işletme bulunduran sektör 109 işletme ile karayolu ile şehirlerarası yük taşımacılığı sektörüdür. Bu sektörde faaliyet gösteren işletmelerin tümü mikro ölçeklidir. Bu sektörü; 33 mikro ölçekli işletme ve 1 küçük ölçekli işletme ile şehirlerarası tarifeli kara yolu taşımacılığı sektörü ve 25 mikro ölçekli işletme ile çay ocakları, kıraathaneler, kahvehaneler, kafeler, meyve suyu salonları ve çay bahçelerinde içecek sektörleri takip etmektedir.

Pamukova ilçesinde halihazırda toplam 6 banka şubesi faaliyet göstermektedir. MARKA (2013) raporuna göre, Pamukova ilçesi toplam vergi mükellefi sayısı 2012 yılı için 3.227'dir. Bunun 1.427'si gelir vergisi, 151'i de kurumlar vergisi mükellefidir.

7.6.13. SAPANCA İLÇESİ

Kuzeyinde ülkemizin en önemli tatlı su kaynaklarından biri olan Sapanca Gölü, doğusunda Adapazarı ilçesi, en yüksek tepesi 1.699m ile Kartepe olan Samanlı Dağları, Geyve ve Pamukova ilçeleri güneyinde, batısında ise İzmit yer alır. 182 km² lik yüzölçümü ile sırasıyla Geyve, Adapazarı, Akyazı ve Pamukova ilçelerinden sonra beşinci olarak Sakarya ili toplam yüzölçümünün %4,1'ünü oluşturmaktadır. Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemine göre Sapanca ilçesinin 2014 yılı itibari ile toplam nüfusu 39.437'dir. TÜİK istatistiklerine göre, 2014 yılı itibari ile, Sapanca ilçesi toplam tarım alanları 9.651 dekadır. Sapanca ilçesi, Sakarya ili toplam tarım alanlarının %0,50 'sini oluşturmaktadır (TÜİK).

Sapanca ilçesi ekonomik faaliyeti genel olarak tarıma ve turizme dayalıdır. İlçe arazisinin büyük kısmı dağlıktır. İlçe tarımsal üretimi ağırlıklı olarak mısır ve elmaya

dayalı olup, az miktarda buğday ve fındık da yetiştirilmektedir. Sapanca gölünün ilçe sınırları içerisinde bulunması ve ilçe arazisinde Sapanca Gölü'nü besleyen çok sayıda küçük akarsuyun bulunması, ilçeye önemli bir su potansiyeli sağlamaktadır. En büyükbaş yetiştiriciliği olmak üzere ilçede hayvancılık bir diğer önemli ekonomik faaliyet alanıdır.

TABLO 13: Sapanca İlçesi Ekonomi ve Tarım Göstergeleri

	SAPANCA	SAKARYA
2014 Yılı Nüfus	39.437	932.706
Yüzölçümü (km ²)	182	4.817
2014 Yılı Tarım Alanları (Dekar)	9.651	1.807.978,21
2014 Yılı Tahıllar Ve Diğer Bitkisel Ürünler Üretimi (Ton)	166	1.385.456
2014 Yılı Sebze Üretimi (Ton)	33	194.521
2014 Yılı Meyveler, İçecek ve Baharat Bitkileri Üretimi (Ton)	17.863	232.871
2014 Yılı Süs Bitkileri Üretimi (Adet)	8.010.000	13.250
2014 Yılı Büyükbaş Hayvan Sayısı	1.090	179.990
2014 Yılı Küçükbaş Hayvan Sayısı	175	92.061
2014 Yılı Kümes Hayvanı Sayısı	453.615	24.021.665
2015 Yılı Banka Şube Sayısı	7	163
2012 Yılı Toplam Çalışan Sayısı	10.992	251.650
2012 Yılı Faaliyet Gösteren İşyeri Sayısı	1.042	22.535
2012 Yılı Toplam Mükellef Sayısı	4.601	100.952

Kaynak: MARKA Doğu Marmara Bölgesi İlçeleri Mevcut Durum Raporları 2013, TÜİK

MARKA (2013) raporuna göre, Sapanca ilçesi toplam çalışan sayısı 2012 yılı itibari ile 10.992'dir ve Sakarya ili toplam çalışan sayısının %4,3'ü Sapanca ilçesinde çalışmaktadır. İlçenin toplam çalışan sayısının yaklaşık olarak %31'si sanayi işkolunda çalışmaktadır. Sanayi işkolunu yaklaşık %21 ile inşaat işkolu takip etmektedir. İlçede 2012 yılı itibariyle 1.042 işyeri faaliyet göstermekte ve bu rakam Sakarya il genelindeki toplam işyeri içinde %4,6'dır. Sapanca ilçesinde mikro ölçekli işletme sayısı 868, küçük ölçekli işletme sayısı 30, orta ölçekli işletme sayısı 5, büyük ölçekli işletme bulunmamaktadır. Sapanca ilçesi gerçekleşen net satışların 2012 yılı için, %2,26'sı yurtdışına, %95,54'u de yurtiçine gerçekleşmiştir. Sapanca ilçesinde yurtdışı toplam satışların sektörel dağılımına bakacak olursak 2012 yılı için ilk sırayı; %12,72 ile içme suyu üretimi (şişelenmiş, gazsız, tatlandırılmamış ve aromalandırılmamış) sektörü almaktadır. Bunu %1,21 ile ikamet amaçlı binaların inşaatı sektörü izlemektedir. Yurtiçi toplam satışların sektörel dağılımında 2012 yılı için ilk 3 sıraya bakacak olursak; ilk

sırayı %22,68 ile içme suyu üretimi (şişelenmiş, gazsız, tatlandırılmamış ve aromalandırılmamış) sektörü, ikinci sırayı %6,68 ile ikamet amaçlı binaların inşaatı sektörü, üçüncü sırayı da %4,68 ile motorlu kara taşıtı lastiklerinin ve jantlarının belirli bir mala tahsis edilmiş mağazalarda perakende satışı sektörü almaktadır. Sapanca ilçesinde, 2012 yılı itibari ile, bünyesinde en çok işletme bulunduran sektör 71 işletme ile karayolu ile şehirlerarası yük taşımacılığı sektörüdür. Bu sektörde faaliyet gösteren işletmelerin 70 tanesi mikro ölçekli, 1 tanesi de küçük ölçeklidir. Bu sektörü; 48'i mikro, 4'ü küçük olmak üzere 52 işletme ile diğer lokanta ve restoranların (içkili ve içkisiz) faaliyetleri sektörü ve 43'ü mikro, 6'sı küçük ve 1 tanesi de orta olmak üzere 50 işletme ikamet amaçlı binaların inşaatı sektörleri takip etmektedir.

Sapanca ilçesinde halihazırda toplam 7 banka şubesi faaliyet göstermektedir. MARKA (2013) raporuna göre, Sapanca ilçesi toplam vergi mükellefi sayısı 2012 yılı için 4.601'dir. Bunun 1.962'si gelir vergisi, 362'si de kurumlar vergisi mükellefidir.

7.6.14. SERDİVAN İLÇESİ

Kuzeyinde ve kuzeydoğusunda Adapazarı ilçesi, güneyinde Sapanca ilçesi ve Sapanca Gölü, batısında Kocaeli ili, doğusunda Arifiye ilçesi yer almaktadır. Serdivan ilçesinin yüzölçümü 120 km² dir ve Sakarya ili toplam yüzölçümünün %2,68'ini oluşturmaktadır. Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemine göre Serdivan ilçesinin 2014 yılı itibari ile Adapazarı ilçesinden sonra 2. Sırada yer alarak toplam nüfusu 112.611'dir. TÜİK istatistiklerine göre, 2014 yılı itibari ile, Serdivan ilçesi toplam tarım alanları 36.548 dekadır. Serdivan ilçesi, Sakarya ili toplam tarım alanlarının yaklaşık olarak %2'sini oluşturmaktadır (TÜİK).

TABLO 14: Serdivan İlçesi Ekonomi ve Tarım Göstergeleri

	SERDİVAN	SAKARYA
2014 Yılı Nüfus	112.611	932.706
Yüzölçümü (km ²)	120	4.817
2014 Yılı Tarım Alanları (Dekar)	36.548	1.807.978,21
2014 Yılı Tahıllar Ve Diğer Bitkisel Ürünler Üretimi (Ton)	52.749	1.385.456
2014 Yılı Sebze Üretimi (Ton)	7.854	194.521
2014 Yılı Meyveler, İçecek ve Baharat Bitkileri Üretimi (Ton)	10.916	232.871
2014 Yılı Süs Bitkileri Üretimi (Adet)	13.250.000	13.250
2014 Yılı Büyükbaş Hayvan Sayısı	8.144	179.990

2014 Yılı Küçükbaş Hayvan Sayısı	2.244	92.061
2014 Yılı Kümes Hayvanı Sayısı	21.475	24.021.665
2015 Yılı Banka Şube Sayısı	12	163
2012 Yılı Toplam Çalışan Sayısı	10.220	251.650
2012 Yılı Faaliyet Gösteren İşyeri Sayısı	968	22.535
2012 Yılı Toplam Mükellef Sayısı (Adapazarı Alt Bölgesi)	62.032	100.952

Kaynak: MARKA Doğu Marmara Bölgesi İlçeleri Mevcut Durum Raporları 2013, TÜİK

MARKA (2013) raporuna göre, Serdivan ilçesi toplam çalışan sayısı 2012 yılı itibari ile 10.220'dir ve Sakarya ili toplam çalışan sayısının yaklaşık olarak %4'ü Serdivan ilçesinde çalışmaktadır. İlçenin toplam çalışan sayısının yaklaşık olarak %52'si inşaat işkolunda çalışmaktadır. İnşaat işkolunu yaklaşık %9 ile sanayi işkolu ve yaklaşık %5 ile ticaret işkolu takip etmektedir. İlçede 2012 yılı itibariyle 968 işyeri faaliyet göstermekte ve bu rakam Sakarya il genelindeki toplam işyeri içinde %4,3'dur.

Serdivan ilçesinde halihazırda toplam 12 banka şubesi faaliyet göstermektedir. Serdivan ilçesi ile ilgili diğer göstergeler Adapazarı Alt Bölgesi göstergelerinin bir parçası olarak "Adapazarı Alt Bölgesi ve Adapazarı İlçesi" başlığı altında değerlendirilmiştir.

7.6.15. SÖĞÜTLÜ İLÇESİ

Söğütlü ilçesinin güneyinde ve batısında Adapazarı ilçesi, kuzeydoğusunda Kaynarca ilçesi, doğusunda Hendek ilçesi bulunmaktadır. İlçeye bağlı 15 köy ve 8 mahalle bulunmaktadır. Yüzölçümü 147 km² olup ve Sakarya ili toplam yüzölçümünün %3,28 lik kısmını oluşturmaktadır. Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemine göre Sakarya ilinin Söğütlü ilçesinin 2014 yılı itibari ile toplam nüfusu 13.988'dir. TÜİK istatistiklerine göre, 2014 yılı itibari ile, Söğütlü ilçesi toplam tarım alanları 87.640,99 dekadır. Söğütlü ilçesi, Sakarya ili toplam tarım alanlarının yaklaşık olarak %5'ini oluşturmaktadır (TÜİK).

Söğütlü ilçesi ekonomisi genel olarak tarıma dayalıdır. İlçe arazisi genel olarak düzlüklerden oluşmaktadır. Sakarya Nehri ilçe arazisinden geçmektedir. İlçede ağırlıklı olarak yetiştirilen tarım ürünleri; şekerpancarı, tahıl, mısır ve patatestir. Hayvancılık ilçe ekonomisi açısından bir diğer önemli faaliyet alanıdır.

TABLO 15: Söğütlü İlçesi Ekonomi ve Tarım Göstergeleri

	SÖĞÜTLÜ	SAKARYA
2014 Yılı Nüfus	13.988	932.706
Yüzölçümü (km²)	147	4.817
2014 Yılı Tarım Alanları (Dekar)	87.640,99	1.807.978,21
2014 Yılı Tahıllar Ve Diğer Bitkisel Ürünler Üretimi (Ton)	114.828	1.385.456
2014 Yılı Sebze Üretimi (Ton)	392	194.521
2014 Yılı Meyveler, İçecek ve Baharat Bitkileri Üretimi (Ton)	992	232.871
2014 Yılı Süs Bitkileri Üretimi (Adet)	661.949	13.250
2014 Yılı Büyükbaş Hayvan Sayısı	10.092	179.990
2014 Yılı Küçükbaş Hayvan Sayısı	3.182	92.061
2014 Yılı Kümes Hayvanı Sayısı	1.123.548	24.021.665
2015 Yılı Banka Şube Sayısı	2	163
2012 Yılı Toplam Çalışan Sayısı	6.119	251.650
2012 Yılı Faaliyet Gösteren İşyeri Sayısı	243	22.535
2012 Yılı Toplam Mükellef Sayısı (Adapazarı Alt Bölgesi)	62.032	100.952

Kaynak: MARKA Doğu Marmara Bölgesi İlçeleri Mevcut Durum Raporları 2013, TÜİK

MARKA (2013) raporuna göre, Söğütlü ilçesi toplam çalışan sayısı 2012 yılı itibari ile 6.119'dur ve Sakarya ili toplam çalışan sayısının %0,4'ü Söğütlü ilçesinde çalışmaktadır. İlçenin toplam çalışan sayısının 74,24'u sanayi işkolunda çalışmaktadır. Sanayi işkolunu yaklaşık %14 ile inşaat işkolu ve yaklaşık %3 ile ticaret işkolu takip etmektedir. İlçede 2012 yılı itibariyle 243 işyeri faaliyet göstermekte ve bu rakam Sakarya il genelindeki toplam işyeri içinde %1,07'dir.

Sakarya ilinde faaliyet gösteren 7 Organize Sanayi Bölgesi'nden biri olan ve 1999 yılında kurulmuş, Sakarya 3. Organize Sanayi Bölgesi, konum olarak Söğütlü ilçesindedir. Söğütlü ilçesinde halihazırda toplam 2 banka şubesi faaliyet göstermektedir.

Söğütlü ilçesi ile ilgili diğer göstergeler Adapazarı Alt Bölgesi göstergelerinin bir parçası olarak "Adapazarı Alt Bölgesi ve Adapazarı İlçesi" başlığı altında değerlendirilmiştir.

7.6.16. TARAKLI İLÇESİ

Taraklı ilçesinin kuzeyinde Akyazı ilçesi, güneyinde Bilecik ili Gölpazarı ilçesi, doğusunda Bolu ili Göynük ilçesi, batısında ise Geyve ilçesi bulunmaktadır. Taraklı

ilçesinin denizden yüksekliği 485 metre, yüzölçümü 292 km² dir ve Sakarya ili toplam yüzölçümünün %6,53 lük kısmını oluşturmaktadır. Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemine göre Sakarya ilinin en az nüfus sayısına sahip olan Taraklı ilçesinin 2014 yılı itibari ile toplam nüfusu 6.993'dür. TÜİK istatistiklerine göre, 2014 yılı itibari ile, Taraklı ilçesi toplam tarım alanları 74.149 dekarıdır. Taraklı ilçesi, Sakarya ili toplam tarım alanlarının yaklaşık olarak %4'ünü oluşturmaktadır (TÜİK).

Taraklı ilçesi ekonomik faaliyeti ağırlıklı olarak tarım ve ormancılığa dayanmaktadır. İlçe arazisi genel olarak dağlık bir yapı göstermekle birlikte, Göynük Suyu Vadisi'nde tarıma elverişli düzlük alanlar yer almaktadır. İlçede üretilen başlıca tarım ürünleri; üzüm, soğan, buğday, elma ve armuttur. Daha çok küçükbaş yetiştiriciliğine dayalı olarak hayvancılık ilçe ekonomisi için önemli bir faaliyet alanıdır. İlçenin dağlık kesimleri orman bakımından zengin olduğundan orman ürünlerinin işlenmesi bir diğer önemli faaliyet alanıdır.

TABLO 16: Taraklı İlçesi Ekonomi ve Tarım Göstergeleri

	TARAKLI	SAKARYA
2014 Yılı Nüfus	6.993	932.706
Yüzölçümü (km ²)	292	4.817
2014 Yılı Tarım Alanları (Dekar)	74.149	1.807.978,21
2014 Yılı Tahıllar Ve Diğer Bitkisel Ürünler Üretimi (Ton)	27.422	1.385.456
2014 Yılı Sebze Üretimi (Ton)	3.406	194.521
2014 Yılı Meyveler, İçecek ve Baharat Bitkileri Üretimi (Ton)	6.061	232.871
2014 Yılı Süs Bitkileri Üretimi (Adet)	10.000	13.250
2014 Yılı Büyükbaş Hayvan Sayısı	6.129	179.990
2014 Yılı Küçükbaş Hayvan Sayısı	15.159	92.061
2014 Yılı Kümes Hayvanı Sayısı	2.786.710	24.021.665
2015 Yılı Banka Şube Sayısı	2	163
2012 Yılı Toplam Çalışan Sayısı	1.052	251.650
2012 Yılı Faaliyet Gösteren İşyeri Sayısı	138	22.535
2012 Yılı Toplam Mükellef Sayısı	666	100.952

Kaynak: MARKA Doğu Marmara Bölgesi İlçeleri Mevcut Durum Raporları 2013, TÜİK

MARKA (2013) raporuna göre, Taraklı ilçesi toplam çalışan sayısı 2012 yılı itibari ile 1.052'dir ve Sakarya ili toplam çalışan sayısının %0,4'ü Taraklı ilçesinde çalışmaktadır. İlçenin toplam çalışan sayısının %49,50'si inşaat işkolunda çalışmaktadır. İnşaat işkolunu %14,50 ile sanayi işkolu takip etmektedir. İlçede 2012 yılı itibariyle 138 işyeri faaliyet göstermekte ve bu rakam Sakarya il genelindeki toplam işyeri içinde

%0,61'dir. Taraklı ilçesinde mikro ölçekli işletme sayısı 109, küçük ölçekli işletme sayısı 1, orta ölçekli işletme ve büyük ölçekli işletme bulunmamaktadır. Taraklı ilçesi gerçekleşen net satışların 2012 yılı için, yurtdışına olmamakla birlikte, %99,82'si yurtiçine gerçekleşmiştir. Yurtiçi toplam satışların sektörel dağılımında 2012 yılı için ilk 3 sıraya bakacak olursak; ilk sırayı %15,85 ile otel vb. konaklama yerlerinin faaliyetleri sektörü, ikinci sırayı %15,01 ile karayolu ile şehirlerarası yük taşımacılığı (gıda, sıvı, kuru yük, vb.) sektörü; üçüncü sırayı da 13,86 ile süttten yapılan diğer ürünlerin imalatı (tereyağı, yoğurt, ayran, kaymak, krema vb.) sektörü almaktadır. Taraklı ilçesinde, 2012 yılı itibari ile, bünyesinde en çok işletme bulunduran sektör 6 işletme ile karayolu ile şehirlerarası yük taşımacılığı sektörüdür. Bu sektörde faaliyet gösteren işletmelerin tümü mikro ölçeklidir. Bu sektörü; 5'er işletme ile kümes hayvanlarının yetiştirilmesi, bakkal ve marketlerde yapılan perakende ticaret, belirli bir mala tahsis edilmiş mağazalarda hırdavat (nalburiye) malzemesi ve aletleri perakende, minibüs ve dolmuş ile yapılan şehir içi ve banliyö yolcu taşımacılığı ile diğer lokanta ve restoranların (içkili ve içkisiz) faaliyetleri sektörleri takip etmektedir. Taraklı ilçesinde faaliyet gösteren işletmelerin tümü mikro ölçeklidir.

Taraklı ilçesinde halihazırda toplam 2 banka şubesi faaliyet göstermektedir. MARKA (2013) raporuna göre, Taraklı ilçesi toplam vergi mükellefi sayısı 2012 yılı için 666'dır. Bunun 316'sı gelir vergisi, 37'si de kurumlar vergisi mükellefidir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Çalışmamızda Sakarya ilinin coğrafi ekonomik özellikleri açıklanmaya çalışılmıştır. Sakarya ilinin belki de en önemli ekonomik kaynağı coğrafi konumudur. Kapitalist ekonomik sistemin kent organizasyonu yapısında, hinterlandı konumunda olduğu büyük merkezleri besleme rolü, Sakarya ilini özellikle sanayi ve tarım sektörlerinde tedarikçi olma konumuna itmiştir. Çeşitli ekonomik avantajları sebebiyle giderek önemli bir üretim merkezi olma vasfı, Sakarya ilini aynı hızla önemli bir tüketim merkezi olmaya da yönlendirmektedir.

Sakarya ili önemli bir üretim merkezi olma hedefinde ilerlerken tarım sektörü ağırlıklı kent ekonomisinin sanayi sektörüne doğru evrilmesi sürecini tecrübe etmektedir. Son dönemlerde Sakarya İline gerçekleşen büyük ölçekli yatırımların, bölgeye yapılacak

başka büyük ölçekli yatırımların da önünü açacağı tarafımızdan öngörülmektedir. Bu istikamette önümüzdeki yıllarda sınai faaliyetlerin Sakarya ili ekonomisindeki payının hızla artacağını söylemek yanlış olmayacaktır.

Sakarya Üniversitesi, ilin sosyal, ekonomik ve teknoloji anlamlarda önemli bir belirleyicisidir. Sakarya Üniversitesi, diğer illerden çok sayıda öğrenci ve öğretim elemanını Sakarya'ya çekmektedir. Merkezi sınavla Sakarya Üniversitesi'ne yerleşen öğrenciler kentin sosyal dokusunu etkilemekte ve kentten etkilenmektedirler. Bu öğrenciler kent ekonomisine tüketim yönlü olarak katkıda bulunurken aynı zamanda mezuniyet sonrasında Sakarya ilinin girişimci potansiyelini de genişletmektedirler. Sakarya ilinde sınai altyapısının geliştirilmesi faaliyetlerine öncelik verilmesinin hedeflendiği karar verici organlar tarafından çokça zikredilmektedir. Bu kapsamda Sakarya ili sınai altyapısının olgunlaştırılması için verilen Ar-Ge ve inovasyon desteklerinin artırılması gerektiğini düşünmekteyiz. Bu bağlamda Sakarya iline kurulacak ikinci bir üniversiteni Sakarya ili Ar-Ge potansiyelini kuvvetlendireceğini öngörmekteyiz.

İstihdam sorunu ülkemizin diğer bölgelerinde olduğu gibi Sakarya ilinde de karşımıza çıkmaktadır. Sakarya genç nüfus oranı ve il dışından göç alma potansiyelini bir nitelikli işgücü piyasasına dönüştürebilmelidir. Bu bağlamda Sakarya ili için mesleki eğitim ve meslek edindirme programlarının genişletilmesi ve yaygınlaştırılması gerektiği kanaatindeyiz.

Sakarya ili, zirai arazi ve işgücü donanımı ile öne çıkan bir bölgedir ve adı neredeyse fındıkla beraber anılır olmuştur. İl ziraatında fındık ve mısırın önemli bir yeri vardır. Bununla birlikte son dönemlerde süs bitkiciliği ve seracılık Sakarya ili tarım sektöründe kendilerine önemli bir yer bulmuşlardır. Ar-Ge ve inovasyon kavramları genellikle sınai faaliyetler için düşünülse de tarım sektörü açısından da önemli dinamiklerdir. Kırsal kalkınmanın bölgesel ifadesi tarım sektörünün desteklenmesi şeklinde zuhur etmektedir. Süs bitkiciliği ve seracılık gibi daha sermaye yoğun zirai faaliyetlerde yüksek verim sağlanabilmesi açısından, bu alanlarda Ar-Ge faaliyetlerine ağırlık verilmesi gerektiği kanaatindeyiz.

Sakarya ilinde çok yüksek olmamakla beraber yenilenebilir enerji potansiyeli mevcuttur. Sakarya havzasında ilin akarsularına bağılı olarak bir hidroelektrik potansiyeli söz konusudur. Ayrıca; Pamukova, Kaynarca ve Ferizli ilçeleri için rüzgar potansiyeli olduğu da bilinmektedir. Özellikle sanayi yatırımları için yüksek miktarlarda elektrik enerjisi zarureti olduğu göz önünde bulundurulduğunda Sakarya ili için yenilenebilir enerji kaynaklarından elektrik üretecek santrallerin tesis edilmesine hız verilmesi gerekmektedir.

Sakarya ili konumlandığı ekonomik havzanın koşullarını doğru organize ederek ihracatta Türkiye'nin ilk on ili arasına girebilmiştir. Ekonomik sektörlerdeki genişleme ilin fert başına refah düzeyini arttırmış ve yeni tüketim ihtiyaçları doğurmuştur. Tüketim alışkanlıklarındaki değişim, Mayıs 2015 itibari ile il merkezinde 3 taneye ulaşan Alışveriş Merkezleri (AVM) ile, kentin tüketim ekonomisini yeniden tanımlanmıştır. Son on yılda il fert başı gelirlerinde görülen artış kentin sosyolojik yapılanmasında değişim meydana getirmiş ve Sakarya ilinde Adapazarı ilçesinden sonra ikinci bir merkez haline gelen Serdivan ilçesini öne çıkarmaya başlamıştır. Serdivan ilçesi ilin eğlence ve kültür merkezi olma yolunda hızla ilerlemektedir.

Sakarya ili turizm potansiyeli tam anlamıyla kullanılabilmiş değildir. İle sağlanacak turizm teşviklerinin bölge ekonomisinin yanında bölge işgücü piyasasını da güçlendireceği açıktır. Sakarya ili turizm tesis kapasitesine yapılacak yatırımlarına verilecek desteğin, Sakarya ilinin Doğu Marmara bölgesinin turizm merkezi haline gelmesine vesile olacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA:

T.C. Kalkınma Bakanlığı, İllerin ve Bölgelerin Sosyo – Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması, Ankara, 2013

T.C. Sakarya Valiliği Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü, 2013 Sakarya İl Çevre Durum Raporu.

T.C. Sakarya Valiliği, “İl Hakkında Bilgiler”, Mayıs 2015

<http://www.ogm.gov.tr/Sayfalar/Ormanlarimiz/İllere-Gore-Orman-Varligi.aspx> Erişim: 29.05.2015

http://www.sakarya.edu.tr/tr/471/sayilarla_sau Erişim: 30.05.2015

<https://osbbs.sanayi.gov.tr/> Erişim: 30.05.2015

T.C. Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Kalkınmada Anahtar Verimlilik Dergisi, Sayı 293, Mayıs 2013

<http://www.tpe.gov.tr/TurkPatentEnstitusu/statistics/> Erişim: 29.05.2015

<http://www.sakaryakulturturizm.gov.tr/TR,111340/turizm-istatistikleri.html> Erişim: 30.05.2015

Doğu Marmara Kalkınma Ajansı (MARKA), “Doğu Marmara Bölgesi İlçeleri Mevcut Durum Raporları – Sakarya İli İlçeleri”, 2013

<http://www.tuik.gov.tr/>